Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتابونو په ورځو کې

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	د کتابونو په وږمو کې
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لیکوال	
پرله پسې شمېره:	(۲۷)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۲۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيوليک

ګڼه	سرليک	مخ
۱	ددې سريزو په باب څو ټکي	۱
۲	سريزه (دغشو تنده)	۹
۳	د بې هويتۍ په درياب کې د هويت ډيوه	۲۰
۴	ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر...	۳۳
۵	يادون ((سيندونه هم مري))	۵۰
۶	له ((څيرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه)) د ...	۶۵
۷	د واقعيتونو يوه هنداره	۷۸
۸	د لويديځمېشتي فرهنګي بهير يو يار	۸۰
۹	د اروا پوهنې ښوونځي	۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰	گام پر گام له خوشال سره	۹۰
۱۱	((لاهو)) شاعر	۹۲
۱۲	پردېس ژوند او ((پردېسې نغمې))	۹۸
۱۳	ددې اثر لیکوال او خپرندوی په باب څو خبرې	۱۰۱
۱۴	زرین انځور	۱۰۷
۱۵	((د حقوقو بنسټونه)) د استاد ستانیکزي...	۱۱۴
۱۲	د جنګي جنایتکارانو محاکمه	۱۱۷
۱۷	لغمان او اوسنی فرهنګي بهیر	۱۲۵
۱۸	پښتو غږپوهنه او ویپپوهنه	۱۳۳
۱۹	په ((زړه کلا)) کې یو عالم خبرې	۱۳۵
۲۰	((افغانان په استرالیا کې)) زموږ د تاریخ یوه ...	۱۴۲
۲۱	د فریاد سوي فریادونه	۱۴۶
۲۲	افغانستان د مکیاویلي په سیاسي...	۱۵۴
۲۳	((یوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبیرونه	۱۶۲
۲۴	((حقیقت)) او د کوچنیانو ادبیات	۱۷۰
۲۵	تر پایلیک پورته هڅه	۱۷۵
۲۶	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سريزو په باب څو ټکي

تر او سه پورې ددې هڅو بېلګې ډېرې کمې ليدل شوي، چې يو څوک دې د نورو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې د يوې ټولګې په توګه چاپ کړي او يا دې د يوه بل ليکوال هغه سريزې يا يادښتونه راټول کړي، چې د نورو ليکوالو پر اثارو يې ليکلي وي.
يوازې استاد حبيب الله رفيع دا هڅه کړې، چې د بېلابېلو ليکوالو پر اثارو خپلې ليکلې سريزې او يادښتونه سره راټول او په ((کتابونه او دريابونه)) نومي اثر کې يې خوندي کړي دي.
ښاغلي افضل شېرزاد بيا د ارواښاد استاد روهي نږدې هغه لس عنوانه سريزې او يادښتونه سره راټول کړل او په پېښور کې يې ديوه ځانګړي اثر په توګه چاپ کړل، چې استاد روهي د بېلابېلو ليکوالو پر اثارو ليکلي وو. نور نو تر دې دمه ماته د کوم بل چا داسې کړې کار معلوم نه دی او که وي هم څو د ګوتو په شمار دا ډول اثار به وي. په دې ورځو کې چې زه خپلې ليکنې په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

راټولوم، نو پر دې سربېزه او یادښتونو مې هم سترګې ولګېدې، چې ما د نړدې پنځه لسو کلونو په ترڅ کې د هېوا د د بېلا بېلو لیکوالو پر اثارو لیکلې دي. دې لیکنو ته مې یو ځانګړی باب ورکړ او په یوه ځانګړې ټولګه کې مې راټولې کړې. په خپل لاس د خپلو ټولو یا هم اکثرو لیکنو له راټولولو څخه زما هدف دادی، چې زه نه غواړم، زما پر کړي کار په ګانده(اینده) کې نور څوک سترې شي، یا څوک پرې د راټولولو له امله خپل وخت ضایع کړي او یا هم ورته دا شک پیدا شي چې کومې لیکنې راټولې او خوندي او کومې نه کړي. په افغاني ټولنه کې ژوند ډېر بحراني دی، ان تر دې چې خلک د خپلو کورونو د مالونو خوندیتوب ته حیران دي او ایله د خپل سر په غم کې دي، پاتې خو لا د نورو د فرهنګي کار د خوندیتوب مسئله.

نو هر لیکوال ته په کار دي، چې خپل اثار په خپله خوندي کړي، کوم اثار چې په بیا چاپ او راټولېدو ارزي، هغه راټول او د بیا چاپ له لارې یې د مرګ او ورکېدو له خطره وژغوري. زموږ په فرهنګي ټولنه کې د لیکوال تر مړینې وروسته دا یو غټ بحث وي چې دې مرحوم لیکوال څومره اثار لیکلي؟ څومره چاپ دي؟ څومره ناچاپ؟ څومره یې په خپل نامه دي او څومره په بدل یا مستعار نامه؟ دغه ناندرۍ، ابهامات او کښنته پورته خبرې تر ډېره وخته د لیکوالو ترمنځ روانې وي. ددې علت دادی چې لیکوال په خپل عمر کې د خپل کړي کار سم سپیناوی نه وي کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سمه خبره ده چې مرګ نا خبره راځي او چاته له ډول و سورني سره نه راځي، خو په هر ترتيب ليکوال بايد د مرګي همدغه ناخبره خطر په پام کې ونيسي او څه يې چې کړي له سره منظم او د چاپ او خپراوي لپاره يې تيار کړي. پخوا حالات ستونزمن وو، د چاپ او تکثير شونتياوې کمې وې او ليکوال د خپلو او نورو ليکوالو د اثارو د خونديتوب جوګه نه و، اوس خو زمانه بدله ده، د چاپ، کمپيوټر او انټرنيټ اسانتياوې د اثارو د خونديتوب تضمين کوي، نو هر ليکوال ته په کار دي چې خپل فرهنګي ژوند شفاف کړي او څه يې چې کړي، هغه د ځينو په اصطلاح پر ريکارډ راولي. په هر څو کلونو کې خپل تېر فرهنګي کار او اثارو ته د ليکوال بيا نظر او ژوره کتنه هغه ته دا مسئله روښانه کوي، چې تېر يې څه کړي او راتلونکي کې ورته څه کول په کار دي؟

خپله د ليکوال اثار د ليکوال د علمي، سياسي، کلتوري او ټولنيز شخصيت د ارزونې لپاره ښه تله ده، ليکوال بايد تر هر څه لومړى د خپلو اثارو په تله کې ځان وتلي، چې څه يې کړي او څه بايد وکړي؟

ما هم دا سريزې په همدې نيت بيا راټولې کړې، چې زه هم خپل ځان د ماضي په هنداره کې وګورم او نور هم ما يو ځل بيا په دې تېره ايينه کې وګوري، چې څه مې ليکلي؟ او څرنګه مې ليکلي دي؟ ما په دې سريزو کې کوم بدلون نه دى راوړى، يوازې کوم ځاى کې چې چاپي تېروتنه شوې، هغه مې سمه کړې ده. دا اکثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي اثار دي، پر ادبي ليکنو سريزې څه خاص خطرناک سياسي عواقب نه لري او که يې ولري هم، ليکوال بايد هغه وزغمي، ما خپلې سياسي ليکنې هم راټولې او تر کوم خاص بدلانه پرته مې چاپ ته تيارې کړي، له نورو ليکوالو مې هم هيله ده، چې له کوم ځانګړي تغيير پرته خپلې ليکنې بيا چاپ کړي. هره ليکنه د يوه مهال د پېښو او حالاتو انځورنه کوي، او سمهالې ليکنې بايد د اوسني وخت حالات منعکس کړي او د تېر وخت ليکنې د همغه تېر مهال. په دې اثر کې چې تاسو مخې ته پروت دی، پر (۲۴) بېلابېلو اثارو د چاپ پر مهال بحث شوی، ځينې په کې واړه يادښتونه دي او ځينې په کې د منځنۍ کچې او يا هم د اثر له غوښتنې سره سم سريزې. پر دې سريزو کې ما اکثره دا هڅه کړې چې نه يوازې پر دې مشخص اثر بحث وکړم، بلکې څه نا څه مې د ليکوال پر کړي کار هم بحث کړی دی. له دې څخه زما موخه دا ده چې د ليکوال د نورکړي کار د يادونې له لارې، د دې اثر شننه هم څه نا څه اسانه کېږي، خو پر ټولو اثارو دا سې نه ده. د اثر او د ليکوال د شخصيت د شننې ترمنځ، د رابطې له مخې دا کار شوی دی. پر پورتنيو اثارو سربېره ما پر ځينو نورو اثارو هم سريزې او يادښتونه ليکلي دي، خو تر دې مهاله مې لا ګوتو ته رانغلل، خو پاتې اثار د ګوتو په شمار دي، اکثره هغه اثار چې تر دې مهاله ما پرې ليکنې کړې دي، همدا دي، چې دلته يې سريزې راغلې دي. دغه راز د ليکوالو پر ځانګړو اثارو مې ځانګړې تبصرې هم کړې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په بېلابېلو خپرونو کې خپرې شوې دي. د بېلابېلو فرهنګي ټولنو د استازي په توګه مې، ددې ټولنو له خوا په چاپ شوو اثارو هم، د ټولنو په نامه سريزې او يادښتونه ليکلي، د هغو راوړل مې هم دلته مناسب ونه ګڼل. دغه راز په لسګونو ځوان شاعران او ليکوال مې د هغو د نثر او نظم له بېلګو سره د تېرو دوو لسيزو په بهير کې په ځينو خپرونو کې معرفي کړي، د هغو بيا چاپ مې هم ضرور ځکه ونه ګاڼه، چې هغوی بيا وروسته اکثره يا د خپلو اثارو او يا هم د نورو ادب تذکرو له لارې معرفي شول، نو ځکه خو ددې ډول ليکنو بيا چاپ ته ډېره اړتيا پيدا نه شوه. په پورتنيو سريزو کې د ليکوالو د اثارو پر مثبتو او بريمنو خواو ډېر بحث شوی، ځينې منتقدين کېدی شي له دې ډول سريزو سره موافق نه وي او وايي چې دې کې د انتقاد مالګه نه شته، ددې ډول احتمالي نظرونو په باب بايد ووايم، چې دا سريزې د ليکوال تر بحث لاندې اثر له تشريح او تعارف سره مرسته کوي، نه دا کره کتنې دي او نه هم د يوه اثر ټوله ارزونه. موږ بايد د هغو منتقدينو په شان عمل ونه کړو چې تيارې مړۍ ته ناست وي او پر يوه اثر باندې د چاپ تر مهاله ټوله تېره شوې پروسه له ياده وباسي. زموږ ټولنه د ځينو نورو پرمختللو ټولنو په شان نه ده، چې ليکوال يوازې د اثر د ليکلو دنده سرته رسوي، دلته چاپېريال ډېر اغزن دی، له سياسي، کلتوري او نورو تنګسياوو سره سره د يوه اثر تخنيکي چارې هم له ګڼو ستونزو سره مخ دي. زموږ يو پښتون افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال هم خپل اثر لیکي، هم یې خپله ایډیټ کوي، هم ورته خپله پیسې پیدا کوي، هم یې خپله چاپوي، هم یې خلکو ته خپله وېشي او هم یې بیا خلکو ته خپله وړیا ډالۍ کوي، دا ټول بهیر چې په حقیقت کې د څو تنو کار دی، یو زیات شمېر لیکوال یې په یوازې ځان سرته رسوي. نو په دغسې تنګو او اغزنو شرایطو کې چې د لیکوال مخاطبین هم یا لږ وي او یا د کتاب لوستنې معیارونو ته نه وي رسېدلي، پر لیکوال تر توقع پورته انتقادونه، زموږ فرهنګي بهیر ته ډېر زیان رسوي. زه خپله د یو سالم انتقاد او مثبتې کره کتنې پوره پلوی یم، خو په داسې حالت کې چې کره کتونکي خپله یو ځل ځان د لیکوال په هنداره کې ووینې چې: که دی چېرې د لیکوال پر ځای وای، له کوم چاپېریال او ستونزو سره چې لیکوال مخ دی، دی هم ورسره مخامخ وای او تر لیکوال یې ښه اثر پنځولای او چاپولای شوای، نو بیا کره کتونکی حق لري، چې پر لیکوال د شتو امکاناتو په هنداره کې، په خلاص مټ انتقاد وکړي. خو ځینې کره کتونکي په اصطلاح کره کتونکي دي، هغه دې ته ناست دی چې کوم لیکوال په ډېر تکلیف د خپل فکر او تندي په خولو یو اثر چاپ کړي، نو بیا دوی ورته قلمونه تېره کړي، داسې څه پرې ولیکي چې هغه لیکوال د خپل اثر له لیکلو پښېمانه کړي. دا ډول په اصطلاح کره کتونکي په واقعیت کې د بل لیکوال د اثارو په نقدونه او یا هم ارزونه کې خپل ژوند او شهرت ویني. که هغوی څه ونه لیکي نو ده ته د کلتوري ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهرت هېڅ وسيله نه برابرېږي. زما لاره له داسې کره کتونکو بېله ده، خو ټولنې ته د ټولنې تر کچې د ټيټو او مبتذلو اثارو د وړاندې کولو ټينګ مخالف يم. هر اثر چې ټولنې ته وړاندې کېږي، بايد د ټولنې اکثره او که نه يو ټاکلي شمېر وګړو ته خو نوی وي او بايد د هغوی د ذهني کچې د لوړاوي سبب شي. په هر حال ددې سريزو چاپ مې له دې پلوه هم ضروري وګاڼه چې لږ تر لږه زموږ هېوادوالو ته د شل پنځه ويشتو بېلابېلو اثارو په باب معلومات وړاندې کړي، له دې لارې دوی له هغو اثارو سره اشنا شي او که چېرې اړتيا يې ورته احساسوله، نو خپله هغه اثر ترلاسه کړي.

زه په پای کې يو ځل بيا له خپلو ټولو او سنيو ليکوالو څخه هيله کوم، چې خپل کار په خپله راټول کړي او دا بار راتلونکي نسل ته پرېنږدي، زه د لوی خدای(ج) له درباره هيله من يم، چې زموږ د راتلونکي پښت غمونه او دردونه به تر موږه ډېر کم وي، خدای(ج) به هغوی ته د علم او پرمختګ زمينه برابره کړي او هغوی به پر داسې ګټو علمي او ورځنيو کارونو مصروف وي، چې د دوی د ژوند د سوکالۍ سبب شي. په همدې هيله پر دې سريزو دا سريزه پايته رسوم.

په ټوله فرهنګي مينه او ادب

محمد اسمعيل يون

ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۷۸ل کال د مرغومي ۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه: د غشو تنده

د روانې لمریزې پېړۍ شپېتم کلونه او په تېره بیا د یادو کلونو وروستي پنځه کلونه، داسې مهال و چې په کابل کې د ((شعر)) او ((شعار)) ترمنځ په ډاګه پوله او برید راکښل شول. دا څه ناڅاپي خبره نه وه، تر څو لسیزو واټن وروسته د دې لاره چاره برابره شوه. انساني ذهن، د ګڼ شمېر لیکوالو او د شعر مینه والو فکر له پرله پسې کلیشه یي نظمونو، سپوره منظومو ترانو او د ((شعر)) په نوم له ډانګ پېیلو خبرو څخه

ستړي شوي و. یو داسې عاطفي، ادبي بدلون او اوښتون ته سترګې پر لار وو، چې د دوی پر ستړي احساس او فکر د کینې او غوسې پرځای د مینې او عاطفې باران وورویې او شعر هم په رښتینې مانا خپل هویت ترلاسه کړي. دا وخت سیاسي فضا هم داسې وه، چې نور نو اکثره له سرو، ګرمو او اورنیو شعارونو ستړي شوي وو او ټولو یو ارام ته اړتیا لرله. د هنر ببلابېلې څانګې په تېره بیا ادبیات او په ادب کې بیا د شعر وزرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص شول. د ځینو مخورو لیکوالو په تېره بیا د څو تنو کره کتونکو له خوا په ډېره ځیرکۍ کار پیل شو او هغه شاعران چې په کلام کې یې د شعریت تومنه زیاته وه، دې ته وهڅول شول چې نور هم د خپل شعر هنري جوهر پیاوړی کړي. د کره کتونکو په ډله کې د هېواد تکړه لیکوال او کره کتونکي زرین انځور او پیاوړي کره کتونکي لطیف بهاند هڅې د زیاتې یادونې او ستاینې وړ دي. پر همدې وخت د کابل په فرهنګي ټولنو او کړیو کې د شاعر او ناظم، شعر او نظم بریدونه له ورایه د بېلېدو او څرګندېدو په حال کې وو. د ۱۳۷۱المریز کال تر پیله پورې دومره کار شوی و، چې د ادب زیاتو مینه والو د شعر او شعار ترمنځ پوله ټاکلای شوه.

ځوان شاعر صدیق الله بدر یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه دی چې د همدغه شعري بهیر له پیل سره یې خپله شاعري پیل کړې ده. د ده د شاعرۍ د پیل پر وخت د ((شعار)) بازار ختم شوی و، ځکه نو ده د شاعرۍ دا پړاو چې له ورایه د ځینو شاعرانو په کلام کې دا وخت محسوس و، تېر نه کړ او ژر یې پر خپل کلام د شعر د هنري جوهر رنګین شال وغوړاوه.

صدیق الله بدر د دولسو کلونو په بهیر کې ښه ډېر شعرونه ولیکل او ډېرې نورې ادبي لیکنې یې وکړې، خو تر اوسه یې نه د ادبي او څېړنیزو لیکنو او نه هم د شعرونو کومه ځانګړې مجموعه چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده خپله شاعري په اوډلي او سیستماتیک ډول پیل کړې ده، د ده د شاعرۍ د لومړیو وختونو شعرونه هم پاخه ښکاري او د ابتدايي شاعرۍ په شان ډېرې کمزورۍ پکې نه لیدل کېږي، خو د دې ترڅنګ د ده د شاعرۍ د پرمختګ سرعت چټک او توپاني نه دی. د څو کلونو په بهیر کې د ده شاعري پر مختللې ده خو دا پرمختګ یو ناڅاپي نه دی، د ده د شاعرۍ وده او پرمختګ هغه پوخ پرمختګ ته ورته دی چې ورو ورو پر مخ ځي او د تجربه کارو پوځیانو په شان تر شا خپله نیمګړتیا او خلا نه پرېږدي، بدر د یو پوه معمار په څېر دی چې د خپلې ودانۍ بنسټ په ډېر ښه شکل ږدي، ودانۍ ورو ورو ودانوي، خو ښه یې ودانوي، ده هم د خپلې شاعرۍ پیلامه همداسې راپیل کړې، نو ځکه یې شاعرۍ کې د یو مستحکم او پرله پسې پرمختګ څرکونه لیدل کېږي.

په همدې وجه د خپلې شاعرۍ په وروستیو وختو کې یې له زړه نه دومره شاعرانه غمونه راتاو دي چې ټول زړه یې د خپل ارمان جانان ته سپارلی او یوازې همدا شاعري ده چې د ده غمجن زړه ته ارام او ډاډ ښنلای شي:

داسې چې ډېر ډېر پر ماګران دی زړه مې
زما خو نه دی د جانان دی زړه مې
توري چړې پرې هر نظر پرېوزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وینـــو کـــور افغانســـتان دی زړه مـــې
ســـتا د نظـــر د برېوکـــو هنـــداره
د ښایســـتونو بیابـــان دی زړه مـــې.

ځینې وختونه چې څوک یو ادبي یا هنري اثر لولي نو د هغه اثر د لیکوال د شخصیت انځور یې هم سترګو ته کېږي، کله خو لیکوال په خپله د خپل اثر مرکزي اتل وي نو لوستونکي د اثر له لوستلو څخه د هغه باطني او ظاهري کرکټر څه نا څه مجسم کولای شي، کله بیا د یو اثر د بېلابېلو کرکټرونو په څېرو کې د لیکوال د اندروني شخصیت ځینې څرکونه ښکاري. خو کله کله داسې هم وي چې د لیکوال ټولنیز-ځاني او اخلاقي شخصیت د هغه د اثر له مانیزې خوا او فکري پېچلتیا سره یو شان او یو رنګ نه وي، یانې د لیکوال فزیکي جوړښت داسې وي لکه د تورو کاڼو غر، خو د دې غره په زړه کې بیا د ښکلو غمیو یو کان هم وي. یانې داسې چې کله د لیکوال او شاعر ځاني، ټولنیز او اخلاقي شخصیت د هغه د هنري اثر له مانیز جوهر سره سمون خوري او کله هم نه یوازې دا چې سمون ورسره نه لري، بلکې له هغه سره مغایر او مخالف هم وي.

صدیق الله بدر لکه څنګه چې له نامه څخه یې څرګندېږي یو رښتینی انسان دی، همداسې په عملي ورځني او ټولنیز ژوند کې هم یو سپېڅلی او رښتین شخص دی. دلته د اروا پوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه خبره هم په یو ډول رښتیا خبري چې وايي: ((نوم د نومول شوي (اسم له مسمی) سره یو نه یو ډول اړیکي لري.))

ځرنګه چې صدیق الله بدر په ورځني ژوند کې یو سپېځلی او رښتینی انسان دی، همداسې یو هنري، روڼ، روښانه او سپېڅلی شخص دی. د کینې، تکلف او تصنع تورو ګردونو او پردو یې د شعر د ملکې مخ د ببځایه ابهام په حجاب کې نه دی پټ کړی. هغه هر څه چې ویلي د یو سر زوري لېوني په شان یې رښتیا ویلي او که د یار قاتل نظر یې هم انځور کړی، نو ښه صفا او د زړه د هنداري په زور یې انځور کړی دی:

قاتل نظر انځوروم د اشنا
ځکه د زړه ورته هنداره نیسم
زه یمه داسې لېوني ملګرو
او ښکه مې سترګو کې ایساره نیسم.

وايي د شاعر پوټکی ډېر زيات نازک او نری وي، د عادي پېښې پر وړاندې ډېر ژر عکس العمل ښیي او د زړه، خیال او فکر د خوب ښاپېرۍ يې دومره په زړه بیداره ده، چې په ډېره عادي خبره له خوبه پاڅېږي.

کله چې شاعر د پېښو د عاملینو ګرېوان ته په لاس غځولو کې بېوسه شي، نو مایوسه شي او له سخت رواني او روحي کړکېچ سره مخامخ شي، په همدغه حالت کې د شعر عقاب د شاعر پر سر د شعر وزرونه وغوړوي او نوی شعر راوټوکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق الله بدر هم کله کله داسې روانې کشمکشونو او ستونزو سره مخامخ شوی دی:

اشنا تــه خاندمــه دنیــا تــه خانــدم
د غریــب خولــه یمــه هــر چــا تــه خانـدم
ســتا مجبــوری نــه عشــقه نــه پــوهېږم
چــې چــا تــه ژاړمــه او چاتــه خانــدم
یا:
داسې رنګ بې رنګ غمونه یې خوري زړه مې
څــومره کـــه هـــم ژاړم ژړا نـــه راځـــي.

شاعر که له یوې خوا په خپلو ځاني غمونو کې غوټې وهي نو له بلې خوا ټولنیز دردونه یې هم ارام ته نه پرېږدي، هغه د ټولنې او هېواد د یوه غړي په توګه ټوله ټولنه او هېواد خپل وجود ګڼي او هر ټولنیز او هېوادنی درد تر ټولو دمخه د شاعر پر بدن احساسېږي. سره له دې چې د ده په هېواد او ټولنه کې د مادي شتمنۍ یو څاڅکی هم په برخه نه وي، خو د استاد الفت په خبره ((که په ټول وطن کې یې یوه کوډله هم نه وي نو دی به وایي چې هله وطن مې)) د ټول وطن دعوه به کوي. نو د شاعر زړه د تخیل خان او باچا دی. ټول کلی، ټوله ټولنه او ټول وطن او د هغو غمونه او دردونه د هغه شتمني جوړوي. د دردونو عوامل او له هغو نه د خلاصون لارې ګودرې په ګوته کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمر چې زمـوږ کلي ته لار نه کوي
هـغه دوه غـرونـه نـړېدلي نه دي
هـسې لـه بـخـته زورور يــو اشــنا
کـه نـه نو چا سـترګې نيولي نه دي.

شاعر تـه تـر هر چا خپلـه پـه وينـو رنـګ ټولنـه ښـه معلومـه ده، ځکه چې د ټولنې د هر فرد ځاځکی وينه تويه شوې، نو شاعر پرې خپلې اوښکې څڅولي دي، نو له دې کبلـه ده تـه تـر هـر چـا د خپل ړنګ بنګ کلي، کور، ټولنې او هېواد پـه وينـو رنـګ څېـره ښه معلومه ده. بيا نورو ته وايـي چې کـه ((زمـوږ د کلي پتـه)) د چا په کار وي نو دا سې ده:

زموږ کلی
دا د دنګو غرونو شاته
که دې زړه وي
چې ته راشې
د زړګي پردې دې خلاصې کړه
په خير شه
او بيا...
وګوره په مينه:
يوه سره د وينو ليکه
غزېدلې ده له غرونو
چې تر کلي پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسي.

شاعر دې خبرې نور هم غمجن کړی چې پخوا به کلي کې ډزې وشوې، نو په کلي کې به کوم نوی ګل (ماشوم) راټوکېدلای و او ملا به یې د تبرک لپاره په ډېره خوښۍ په غوږ کې اذان کاوه، خو اوس هر وخت په کلي کې ډزې کېږي خو دا بل ډول ډزې دي او تر ډزو وروسته زموږ د کلي ملا د جنازې مونځونه کوي، (یاس شعر). شاعر په یوه شعر کې خپله سوې لوې ټولنه له یو سوي ځنګل سره تشبیه کړې ده، چې ځو لارورکو د ځان د خلاصون په خاطر ټول ځنګله ته اور واچوه، خو په پای کې همدا اور له دوی څخه هم راتاو شو. شاعر په دې شعر کې د خپلې ټولنې د شل کلنې غمیزې د عاملینو یو ډېر دقیق انځور باسي چې څنګه یې د ځان د هوساینې لپاره ټوله ټولنه په اور وریته او وسوځوله، خو په پای کې یې دوی ته هم لمبې ورسېدې (لار ورکي لاروي) شعر.

صدیق الله بدر د شعري جولو په دو فورمونو (غزل-ازاد) کې زیاته شاعري کړې ده، آزاد شعرونه یې هم ښکلي دي، خو د ازاد شعر په اندول یې غزل کې تجربې پخې دي. د ده په غزلو کې د ژوند د بېلابېلو خواوو رنګارنګ ناخوالې انځور شوي او د ژوند ډول ډول مانیزه رنګارنګي په کې لیدل کېږي. د څو غزلو دا څو بیتونه به یې د بېلګې په توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يارانه يې ورانه کړې زموږ
کوم يو غماز مو په ملګرو کې شته
بدره تاو بړي لېوني چې درنه
وايه څه راز ستا په خبرو کې شته
يا:
ما د هجران خطرې وزغملې
نور ځان د وصل په خطر کې وينم
بدره اخر به شي رسوا په مينه
د مينې راز دي هر اثر کې وينم
يا:
د زړه وينه مې د هغو ګلو رنګ دی
په وږمو يې نارام زړګی قرار شي
د کابل د پېغلو زلفې شي وږمينې
چې راخور د نارنج ګل د ننګرهار شي

د صديق الله بدر شعرونه د نورو شاعرانو په شان د ډېرو برياوو ترڅنګ يو لړ خفيفې نيمګړتياوې هم لري. بدر د ننګرهار د سره رود د شاعرانه سيمې بلبل دی. کله چې د هر سره رودي شاعر شاعري تر نظره تېرېږي، نو سړي ته له ورايه د ژبنۍ ستونزې مسله راتر سترګو کېږي.

صديق الله بدر د ځينو نورو سره روديانو په شان په کور کې فارسي وايي. ځينې سره روديان په ځانګړي ډول ليکوال او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران داسې دي چې کورنۍ او ګړنۍ ژبه يې فارسي وي، خو ليکنۍ، قلمي او د شاعرۍ ژبه يې بيا پښتو وي. د بدر په ليک په ځانګړي ډول په شعر کې ژبنۍ نيمګړتيا ډېره کمه ده او ان اوس بېخي رفع شوې، خو د ژبنيو ترکيبونو په برخه کې بيا سړی د ځينو نيمګړتياوو او کميو احساس کولای شي.

په ټوليز ډول صديق الله بدر يو بريمن شاعر او ليکوال دی چې په اوډلي ډول يې شاعري او ليکوالي مخ په بره روانه ده. د ځينو په اصطلاح يو ژمن شاعر او ليکوال دی. دا لاندې شعر يې هم د ده د ټينګې ژمنې څرګندونه کوي:

چې کړو ښکاره د زړګي زور ملګرو
راشئ چې ودانګو په اور ملګرو

له نيمې لارې ستنېدل به څه وي
له دې نه غير چې شي پېغور ملګرو.

زه ځوان او هڅاند شاعر صديق الله بدر ته د ده په هڅاند فرهنګي يون کې د لا زياتو برياوو او نوښتونو هيله کوم.

په شاعرانه مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۷-۶-۹
کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېکسیار

د بې هویتۍ په دریاب کې د هویت ډیوه

د بېکسیار قلمه دومره وکړه
د وخت پر تنده انسانیت وکره

په تېرو شلو کلونو کې چې زموږ پر ټولنې کوم دردوونکی ناتار تېر شو، نو د ژوند پر ټولو خواو یې خپلې اغېزې وشیندلې. د شعر نړۍ هم له دې ناتاره خوندي پاتې نه شوه. شاعران او ناظمان دواړه په یو نه یو ډول له یو فکري، سیاسي او عقیده یي لوري سره وتړل شول. په پایله کې هغه کشمکش چې په سیاسي برخو او تګلورو کې موجود و، تر یوه بریده یې پر ادبیاتو او په تېره بیا پر شعر هم خپل سیوری خور کړ. خو په دې منځ کې بیا ځینې داسې شاعران

او لیکوال هم راوټوکېدل، چې د کینې او سیاسي غرض پر ځای یې عاطفه، احساس او لوړ انساني ارزښت د خپلې ایجادي ښکارندې محور وټاکه او داسې ادبي اثار یې رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل چې د ځرنګوالي له پلوه يې تر هغو نورو ارزښت او مقام لوړ دی.

عبدالمالک بېکسيار د همدغې دويمې کټګورۍ د شاعرانو له جملې څخه دی. ده خپل شعر له همغه پيله د سياسي شعار تر بريده راټيټ نه کړ او پر خپل شاعر شخصيت يې د وخت د سياسي غوښتنو تور پورې نه کړ.

شپېتم کلونه د هېواد په دننه کې د شعار او شعر ښه ګرم پړاو و. همدغه لسيزه د بېکسيار د شاعرۍ د ټوکېدو کلونه دي، خو ده په دې کلونو کې هېڅکله هم خپله سپېڅلې شاعري د سياسي شعار ګردونو او بادونو ته پرې نه ښوده. له همدې کبله خو دی په دې کلونو کې د هېواد په دننه کې د يو شهرت ګټلي شاعر په توګه مطرح نه شو؛ يوازې هغه شاعران او ليکوال چې له ده سره يې فرهنګي اړيکې درلودل، د ده د شاعرۍ پر ارزښت پوهېدل. همدا ياده لسيزه لا پای ته رسېدلې نه وه، چې شاعر بېکسيار له خپلو شعرونو سره د خپل ټاټوبي په پرېښودلو محکوم شو؛ پېښور ته راغی، يو کال نيم يې لا تېر کړی نه و چې دلته يې هم د (شعاريت) بازار وليد او د ذهني ستړيا احساس يې وکړ، پېښور کې د ده د ازاد هنر وزرونه ونه غوړېدل، ځکه چې دلته هم د کابل په شان د ازاد ذوق او اند د شعر د شاهين پر پرواز بنديز لګېدلی و. بيا له دې ځايه لرې ((د رڼاګانو هېواد)) (ډنمارک) ته لاړ او داسې اټکلېده چې نور به

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خپل سوی لوی هېواد ور په یاد وي او نه به هم د خپلې جونګړې تیلي څراغ.

د وخت په تېرېدو سره دا اټکل ښېخي او ښتې ښه غوره کړه؛ هغه د رڼاګانو د ښار د سندرو په ګلبڼ کې د خپل ټاټوبي (د سنځل ګل شپې) هېرې نه کړې، تن یې هلته و خو روح او اروا یې دلته. دی په خپل هېواد کې د ذهني بلوغ دا سې یو پړاو ته رسېدلای و چې نور نو پردیو سندرو او د پردیو ګلونو رنګ یې پر ذهن هغه اغېز نه شو شیندلای چې د خپل هېواد، د سنځلو ګلانو او سوو ټپو پرې خورولای شو.

بېکسیار زمونږ د ډېرو کلونو د یو ملي او فرهنګي سفر ملګری دی، کله چې دی بهر ته لاړ، نو تقریباً اته کاله ماو ده سره ونه شو کتلای، خو بیا مو لیکني اړیکي پیدا شول، ما فکر وکړ چې هلته خو بېله ټولنه ده، کېدی شي د سړي پر ژوند او شخصیت ډېره اغېزه وکړي، خو ده راته په یو لیک کې لیکلي وو: ((... زه همغه مالک یم چې تاسو په کابل کې لیدلای وم، ما هېڅ تغیر نه دی کړی...)) تر لیکنیو اړیکو وروسته مې بیا په پېښور کې ولید، همغه بېکسیار و، چې پخوا و، لا کلیوال شوی و، لا صمیمي شوی، تکلف، تصنع، ځان ښودنه او د مصنوعي تبارز او شخصیت هېڅ نښې نښانې په کې نه څرګندېدې، همغه فرهنګي مینه او ولوله یې په زړه کې وه چې پخوا یې درلودله، خو نور یې دا اور په زړه کې نه شو ساتلای،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې فرهنګي مجلې (هيلې) د خپرولو په تکل کې شو او دا يې هم وويل چې ((ګوره هېڅ ځوان ليکوال درنه بېنوا او خفه لاړ نه شي او د هېچا ليکنې ته د سانسور زندی وانه چوئ، سانسور او د ادب د زنداني کولو ترخه تجربه خو مونږ او تاسې ليدلې ده. تاسې د مجلې د لګښت په اړه هېڅ تشويش مه کوئ، زه شپه ورځ کار کوم خو د مجلې لګښت برابروم...)). ده همداسې وکړل. يو وخت ماته زمونږ يو بل فرهنګيال ملګری ممتاز ارمان له مسکو نه ټيلفون وکړ چې: ((تاسو به خبر يئ که نه، چې بېکسيار په څومره ستونزو د مجلې لګښت برابروي؟ هغه د خپلې رخصتۍ په ورځو کې هم کار کوي چې مجلې ته مالي لګښت برابر کړي.)) دې سره ماته دا خبره نوره هم ثابته شوه چې فرهنګي کار او خدمت د څومره قربانيو په بدل کې سرته رسېږي، خو بېکسيار په خپلې دې قربانۍ سره د فرهنګي خدمت يو بېساری ريکارډ ټينګ کړی دی. (بېساری ريکارډ) خو ورته ځکه وايم چې تر بېکسياره نور غښتلي، متمور، ژبور او د زياتې پانګې څښتنان شته، خو په لويديځ کې چا هم داسې يوې قربانۍ ته ځان ور نه کړ. البته زمونږ ډېرو افغان ليکوالو او فرهنګيانو په ډله ييز او هم په ځاني ډول د ياد وړ کارونه کړي دي، خو هغه د بېکسيار په شان د خپل ځاني او کورني ژوند د قربانۍ په بيه نه دي، يو څه يې ورسره د خپل ژوند خيال هم ساتلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېکسيار پر ۱۳۷۲کال د هيلې مجلې تر څنګه د خپلو شعرونو لومړنۍ مجموعه (سوچونه او کرلېچونه) هم چاپ کړه. دې شعري ټولګې د يوه ښه شاعر په توګه په ادبي کړيو کې د بېکسيار نوم څرګند کړ. تر دې دمخه د هغه د شعرونو د څرنګوالي په اړه ول د هغه شهرت کم و.

(د سنځل ګل په شپو کې) د بېکسيار د شعرونو دويمه مجموعه ده. شاعر په خپل شعري يون کې ښه بريمن دی. خدای(ج) ورکړی شعري استعداد او خپله کسبي پوهه يې دواړه سره ډېر ښه اوډلي او د دواړو له ښکلي اوډنې نه يې خواږه شعرونه ټوکولي دي. د شعر فکري او ښکلا ييزه (لفظي) خوا يې دواړه په تول تللي دي. د شاعر زړه او ذهن دواړه له شتمنۍ ډک دي، غواړي لوستونکي او ټولنې ته خپل انساني رسالت تر سره کړي. د ده شعر د يو ټولنيز او ځاني درد زېږنده ده، د خپلو او پرديو غمونو د دواړو انعکاس ته يې اوږه ورکړې ده. د فرانسيس بېکن په وينا ((شاعران پر دريو کټګوريو وېشل کېږي، يو هغه دي چې د مېږي په شان ټول عمر له نورو څخه هر څه راټولوي او خپله هېڅ نه لري او بل هغه دي چې د غنې په شان هر څه له خپلې ګېډې باسي له نورو څخه هېڅ نه اخلي او دربيم هغه دي چې د شاتو د مچيو حيثيت لري، پر لرې لرې ګلونو ګرځي، له هغو څخه شيره را اخلي او بيا يې په شاتو بدلوي.)) بېکسيار هم لکه د يو پتنګ په شان د خپلې ټولنې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټپې ګلونو، سويو ساندو، ټولنيزو ناخوالو او نورو ذهني ټپونو ګرځېدلای او هغه ټول يې په روح او روان سره لمس کړي او بيا يې د شعر د شاتو په کنډولي کې ټولنې ته وړاندې کړي دي. د ده شعر د همدغو پېښو انځور، د بريو او نابريو او ټکلو زړونو د اهونو هنداره ده. کله چې موږ د ده شعرونه لولو نو په ذهن کې مو همغه پېښې او انځورونه راژوندي کېږي. د ده په شعر کې د نورو ځانګړتياوو تر څنګ دغه لاندې ځانګړنې زياتې څرګندې دي:

۱- صداقت او رښتينولي: د ده په شعر کې يو سپېڅلی صداقت او رښتينولي ښکاري، دی څه چې وايي رښتيا يې وايي او له خپلې مينې سره رښتينې مينه لري.

د ده شعري صداقت د ده له ځاني صداقت سره هم مستقيم اړيکي لري، په ځاني ژوند کې هم داسې يو انسان دی، چې دروغ، ټګي، بازاري کېدنه، تېر ايستنه او د نورو درغليو چل نه ورځي. وګورئ دغه شعر د ده سپېڅلی صداقت په څه ډول انځوروي:

ما يو څلور بنده غزل ليکلی
هغه به وګورو لږ،
په تناره کې مېلمنو نه پاتې شونې وريجې
به سره يو ځای وخورو،
ما ته تروري، وېل دا ستا ډېرې خوښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د ژوند نورې څه کیسې به وکړو ،
شپې به له میندو پټ په بام ویده شو ،
تر پېشلمي پورې به ستورې شمارو.

۲- فکري تړون: په شعر کې د شاعر د روحي سپېڅلتیا تر څنګ فکري سپېڅلتیا او له مقدس ارمان سره ټینګ تړون هم د شعر د مانیز ارزښت په لوړولو کې ستره ونډه لري. د لوړو اشخاصو او شاعرانو ارمانونه لوړ وي. بېکسیار هم یو ستر هېوادني ارمان ته ژمن دی. د هغه د زړه پردې د هر هغه ناتار په شمال رپې چې د ده په ذهن کې د ده د سترې هیلې (د هېوادنۍ سوکالۍ) د له منځه تلو سبب کېږي، نو ځکه خو یې په زړه کې وېره وي:

دا شپه ډېره اوږده نه شي ملګرو زه ډاربږم
د وخت کیسه توده نه شي ملګرو زه ډاربږم
دا مسته قافله د خر ښادرو پښې لوځو
په نیمه لار ویده نه شي ملګرو زه ډاربږم

یا هم دا شعر:

د ځول شپې سرې هوا ته اور مو مړ
غواړو چغې کړو دنیا ته شور مو مړ
په پردې نظر کړه یې کړو بیا ډز
چې بیا ښه یې ورشو خوا ته ورور مو مړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - انتقادي روح: لکه څنګه چې شعر خپله د ټولنیزو ناخوالو پر وړاندې یو غبرګون دی او شاعر د دې پېښو انځور ګر، نو د پېښو د عامل پر وړاندې فکري بغاوت او نیوکه د شاعر حق دی. د پېښو بیان که څه هم د بېر تریخ وي خو شاعر یې له بیان څخه ډډه نه کوي، ځکه چې ((شاعران له قید او بنده بې پروا دي)) بېکسیار هم د یو شاعر په توګه دا رسالت تر سره کړی دی:

شروع ته اخرت وایي زمونږ د کلي خلک
مرګونو ته غیرت وایي زمونږ د کلي خلک
ښې دنګې کلاګانې کې بندي پښتنې پېغلې
بس دي ته خپل عزت وایي زمونږ د کلي خلک
برغره کې چېرته پټ دي یو ملا او بل یې زوم دی
ځانونو ته دولت وایي زمونږ د کلي خلک

یا:

د مینې نوم د دې مخلوق له ژبو مرور
مرګي دي جنازې دي ټول وطن مو هدیره
وراني کوه، مرګي کوه چې نوم دې وي اتل
د هر څه اجازې دي ټول وطن مو هدیره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- لفظي ښکلا: بېکسيار د خپل شعر مانيز جوهر د ښکلو کلمو په ګلا بپانو کې تاو کړی. د ده د شعر لفظي خوا خوږه، نرمه، پسته او روانه ده. په شعر کې يې تکلفي او تصنعي ښکلا نه شته، د شعر الفاظ يې داسې سره اوډل شوي چې ظاهري څلا يې دومره ښکاره نه ده چې سړی فکر وکړي شاعر په جبري ډول پرځان فشار راوړی چې حتمي بايد ښکلې کلمې وکاروي، بلکې په طبيعي ډول د شعر له مانيزې او لفظي ښکلا سره برابرې شوې دي.

وګورئ دا شعر:

((د پېشلمي په خوب ويدې پېغلې په ښي موټي کې،
ږدي د ديدن خوبونه)).

يا:

سږ کالې بيا فصلونه ښه راغلي
سږ کالې بيا سنځلې ډېرې ډکې
سږ کالې ډېر غريبانان نه يو لږ ډېره راځه.

بل شعر:

دا څنګه يو ناڅاپه راپه ياد شوې لکه هېر
د زړه په کور چې هغسې آباد شوې لکه هېر
دا چا کړې له نظره يه زما خوږه وطنه!
لوګی دې شم دا ولې يو هېواد شوې لکه هېر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- نوښت: د بېکسیار په شعر کې تر زیاته بریده نوښت لیدل کېږي. سره له دې چې په ځینو شعرونو کې به یې د پښتو شاعرۍ دودیز رنګ موجود وي او په طبیعي ډول به پکې د دودیزې شاعرۍ اغېز پروت وي، خو په ټولیز ډول د هغه شاعري له نوښته ډکه ده، زیات شعرونه یې له دودیزو شعرونو خپله لار بېلوي؛ هغه پېښې او حالات انځوروي چې تراوسه لا ورته د ډېرو د فکر نیلي وررسېدلي نه دي. د هغه د وینا دود هم له نورو توپیر کوي. د ده په شعر کې ډېرې ((قلقلې)) نه شته، یوه ارامه وینا ده، خو دننه په کې بیا یو ((غلی شانته انقلاب دی.)) د ده له هغو شعرونو څخه چې نوی رنګ پکې زیات دی، لوستونکي په لومړي ځل ډېر خوند نه شي اخیستلای، خو چې دویم دریم ځل یې ولولي نو زیات خوند ترې اخیستلای شي. ځینې نوي شعرونه یې داسې هم دي چې په آني ډول یې انځور تر سترګو کېږي او سړی ترې ژر خوند اخیستلای شي. دی داسې کلیوالي، څنګزنو مسایلو ته متوجه شوی، چې تراوسه یې پښتو شاعرۍ کې بېلګې کمې وې، دا شعر یې وګورئ:

خپله
راته یې وې
((هغه پرون چې هغه زه، ته روان
د ګاونډي لور رانه وروسته کې
بیا وپوښتل چې
څه دې کېده؟
ما ورته ووې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا ((خپل))؟ دی زما))،
خو زه قسم دی ((خپلې))؟
چې لا تراوسه پورې،
ستا بس په دې ټکي ونه پوهېدم،
چې دا دې ((وینه))
که دې ((مینه)) ښوده؟.

۲- معیاریتوب: بېکسیار یو داسې شاعر دی چې د خپل فطري استعداد تر څنګ د ادبیاتو کسبي زده کړې هم لري. هغه د پښتو ژبې او ادب په څانګه کې خپلې لوړې زده کړې ترسره کړي، د همدغو لوړو زده کړو له کبله د هغه د شعر ژبه کره او معیاري ده. که په شعر کې یې ځینې سیمه ییزې پښې او د ځاني ژوند ځینې ذهني تاثرات څرګند کړي، نو بیا یې هم د معیاري ژبې خیال ساتلی دی. له دې پرته ځینې نورې ځانګړنې هم شته چې د هغه د شعر ښکلا او ځلا یې زیاته کړې ده.

د بېکسیار د شعر په کره والي او ښکلا کې دې ټکي هم زیاته ونډه لرلې چې شاعر زیات عمر له خپل شعر سره ملګری پاتې شوی دی، څو مره مینه چې ده له شعر سره پاللې، له بل څه سره یې نه ده پاللې، د هغه زیات ذهني ځواک او د زړه زور په همدې شعر کې مصرف شوي دي.

په پښتو کې دا دود دی چې زموږ د ادبي پدیدې زېږندوی لومړی شعر لیکي، کله چې په شعر کې تر یوه ځایه د شهرت پړاو ته ورسېږي، بیا پر لیکنو پیل وکړي، بیا سیاستوال شي او بیا نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ښېکسیار له پیله تر دې دمه یوازې د شعر له ښاپېرۍ سره خپله مینه لوبولې او لوبوي یې. دې کار هم د ده د شعر ښکلا زیاته کړې ده. د یو باثباته شاعر شخصیت ترڅنګ د هغه ټولنیز، ملي او ځاني شخصیت هم د زیاتې ستاینې او یادونې وړ دی. هغه په یو داسې چاپېریال کې ژوند کوي چې ډېرو په کې خپل هویتونه او شخصیتونه بایللي او د بې هویتۍ په دریاب کې داسې ډوب شوي چې بیا یې پته هم لګېدلې نه ده.

خو ښېکسیار د بې هویتۍ په دې لوی دریاب کې د افغاني هویت او پښتو داسې یوه ډیوه (هیله) لګولې، چې رڼا یې نه یوازې زموږ د ستم ځپلي هېواد ګوټ ګوټ ته رسېږي، بلکې د هغو افغانانو چې په لوېدیزو هېوادو کې د هویت ورکېدنې پر یو نري رنځ اخته دي، د هغو د ویښولو لپاره هم یوه ځلانده ډیوه ده. د اوبو په منځ کې د ډیوې لګول څه اسانه کار نه دی، هغه د ښېکسیار په شان اشخاصو د اندو او ژوند قرباني غواړي.

زه ورته د لوی خدای(ج) له درباره همداسې بریالیتوب غواړم.

په درناوي
د ادب په خوږه مینه
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷-۱۱-۱۵
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازمون په خپل فرهنګي ازمون کې ډېر بریمن دی

را ویښوو مه د مړوند مازیګرې سندرې
د رباب مزو کې مې بیا د ګودر تال ګډ دی

له ډول ډول سیلیو سره سره اوس زموږ فرهنګي چاپېریال له رنګارنګ ګلانو ډک دی، خو ازمون بیا په دې نویو ګلانو کې یو ګلاب ګل دی.

هغه د خپل زړه هېنداره د مینې او عاطفې په اوبو داسې وللې دي چې د هېڅ ډول کینې ګرد یې په کې نه دی پرې ایښی. هغه سره له دې چې د دوو سترو کینه ییزو ناتارونو په توپان کې د راګیر شوي پښت یو استازی دی، خو بیا هم د اور په ژبه خبرې نه کوي، هغه د توتکیو ژبه زده کړې او په همدې ژبه یې یوازې د مینې او عاطفې سندرې لیکلې دي.

((دده په ژبه یوازې د جانان د نامه توري شنه دي)) همدغه مینه وړې توري د ازمون د ژوند او اند یوه داسې خزانه ده چې نه یې ترېنه څوک اخستلای شي، نه یې ترې اړولای شي او نه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ترې ببلولای شي. ازمون لکه د يو سندرېز بلبل په شان پر مينه او سندرو مين دی، ځکه خو ده د مينې له هغو تورو نه چې د ده په ژبه او زړه کې ليک دي، سندرې جوړې کړي او د همدې مينې په مينه پايي:

پــه ســندرو يــو مــين سندرې وايو
ستا د مينې د کعبې په طواف پايو

×××

موږه د هر چا په زړه کې کور د مينې جوړ کړلو
تنګه پر موږ خير که تش همدا کره خاورينه شوه

له فطري پلوه خدای پاک د شاعر ختې د عاطفې او احساس په اوبو لمده کړې، ځکه خو نو د هرې پېښې پر وړاندې غبرګون خپل طبيعي حق ګڼي، ازمون هم په هغو شاعرانو کې راځي چې د شـاعرۍ فطـري جـوهر پـه کـې زيـات دی، يـو وخـت هغـه ((احسـاس)) و خو کلـه چې د حـالاتو پـه بتۍ کې د احسـاس د ازموينې شېبې پرې راغلې نو پخپلـه پـه ((ازمـون)) واوښت او بيا په دې ازموينه کې دومره بريمن شو چې د خپل عمر په اندول يې د اند او هڅو ثمره زياته ده او زياته خو بايد ځکه وي چې ده له خپل فطري او خدای(ج) ورکړي استعداد سره خپلـه کسبي پوهه او هڅې هم ملګرې کړې دي.

د ده ښــکلې او ګــلاب رنګــه شــاعري د فطــري او کســبي استعداد د يو ځای کېدو نتيجه او ثمره ده. ځکه خو کله چې موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده شعرونه لولو ، نو د شعاري نظمونو پرځای له شعرونو او شعري کيفيت سره مخامخېږو ، لکه څنګه چې شاعر پخپله مينه کې د انطباق پړاو ته رسېدلی او له خپل جانان سره وصل شوی، دا سې يې شعري کيفيت هم ښکلی شوی دی.

ستا لـه مينې مې جانانه مينه زده کړه
ايله اوس مې له خپل ځانه مينه زده کړه

×××

سيوری مې بادوړی تصوير نه لرم
لـه سترګو پرېوتم تعبير نه لرم
څوک به د اوښکو کفن راکړي راته
بې وسه مړی يمه وير نه لرم.

ازمون زموږ د ټولنې يو حساس شاعر دی، زموږ ټولنه اوس له ډول ډول روحي، رواني، ټولنيزو او نورو ستونزو سره لاس او ګرېوان ده، شاعر هم د خپلې ټولنې يو انځورګر او عکاس دی، دی پخپل هنر کې د خپلې ټولنې د اوږدې غميزې د هغې برخې يو دردونکی، عيني او رواني تصوير وړاندې کوي چې زموږ د ټولنې ګڼ شمېر وګړي د هغې قرباني شوي او نورو پرې د خپلې بېوسۍ او بېکسۍ اوښکې تويې کړي او له همدې اوښکو يې د خپل زړه شهيدو ټوټو ته (کفن) ورکړی دی.

په خپلو اوښکو پټوي ستر د خپلو مړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه ښښنه له تا غواړي د کفن وړی

خو شاعر له دې سترو ناخوالو سره سره بیا هم دومره مایوسه نه دی، چې د غمونو پېټی پرې دومره درونډ وي، چې د ده د هیلو ټولې څانګې ماتې کړي او ژوند یې د تیارو کومي ته ګوزار شي، لکه څنګه چې یتیم په ژړا پوخ وي دغه راز شاعر له غمونو سره روږدی وي، غم او تخیل، درد او عاطفه د شاعر همېشني ملګري دي. تیارې د ژوند دښمنې او شاعر د رڼا پتنګ دی ځکه خو شاعر د رڼا پاللو لپاره د زړه له کومي هوډ او ژمنه کوي:

د رڼا فصل مې خدای(ج) شین که کړ د اوښکو په کر

ورتــه ژړا بــه تــل پــه سترګو کې عـادت ساتـمه

څومره چې شاعر پر مینې او رڼا مین دی، دغسې له خپل هېواد، ټولنې او خپل ولس سره هم مینه لري، د شاعر د زړه د رباب تارونه ډېر حساس دي، یوازې د غم او خوشالۍ په یوه عادي باد په اهتزاز راځي خو د زړه دنیا یې بیا ډېره پراخه ده هغې کې نه یوازې د خپلې ځاني مینې غمونه، بلکې د ټول ولس دردونه ځایېږي، شاعر په ټولنیزو غمونو کې ډوب وي، ژوند یې له ټولنې سره تړلی وي.

چې په شونډو یې پټرې د وینو ښکارې

هـغـه زه هـغـه وطـن، هـغه مې قام دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازمـون د شـاعرۍ مـانيز او جـوليز جوړښـت پـه طبيعـي او شعوري ډول داسې سره اوډل شوی او اوبدل شوی چې د دواړو د درنښت تله برابره ده. هغه د خپل شعر جوليز جوړښت تـه د ښكلو ګلو بيونو له پاڼو دومره ښكلې جامې جوړې كړي، چې دا لفظي ښـكلا لـه ورايـه د سـړي پـه ذهـن كې د هغـه د شـعر د لوسـتلو د راكښـون ځـواك پيـاوړی كـوي. ده د خپـل شـعر د مانـا مرغلـره د ښـكلو وييونـو د ګلپـاڼو پـه حجـاب كـې نغښـتې او د شـعر د هـر درغـل لـه روا او نـاروا نيـوكې يـې خونـدي كـړې ده، د ده د شـعر لفظي ښكلا د ده د مانيز فقر زېرنده نه ده او نه د استاد الفت پـه وينا داسې ده چې ((شاعر هڅه كړې خپـل معنوي فقـر د كلمـو پـه ځل بل كې پټ كړي)) بلكې كوښښ كوي چې د خپل شعر ښـكلې ښاپېرۍ د تكلف په رنځ رنځوره نه كړي. شاعر پـه پـوره طبيعـي او كسبي مهارت هڅه كوي چې د شعر پر حريم باندې د شعار د بريـد او يرغـل مخـه ونيسـي، ځكـه خـو يـې لـه ((پـر هرونـه دي چـې خاندي)) څخه تر دې شعري يون د شعاري نظمونو د څرګندېدو مخه نيولې ده.

ازمـون هـم د هغـه شـاعرانو پـه ډلـه كـې راځـي چـې د شـعار ((ازمېښتي)) دوره يې تېره كړې نه ده، د شاعرۍ پـه پيـل كـې يـې كېدی شي ځينې داسې شعرونه وي چې شعري نيمګړتيـاوې بـه ولري، خو كله چې د ده شاعري په مطبوعاتو كې د خپرېدو او بيـا د يـوې ځـانګړې شعري مجمـوعې د چـاپ جوګـه شـوې، نـو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعاري نظمونو، سپوره پېيلو خبرو او لنډ مهاله نظمونو څخه يې په ځرګند ډول خپله لاره بېله کړې ده. د شعر د شعاري کېدو لاملونه يوازې دا نه دي چې د شعر ژبه او استر دې پيکه، سپوره، سولېدلې او بدرنګه وي، بلکې د شعر له مانيز جوهر سره هم اړه پيدا کوي، چې شاعر کومه موضوع، او پېښه او د هغو مانيز جوهر څه ډول د کلمو په شال کې تاو کړې او څه ډول يې د خپل اند د بيان لپاره بېلابېل وييونه استخدام کړي دي. ايا بېلابېل الفاظ د شاعر د فکر د لېږد ځواک لري او که نه؟ او يا هم د شاعر فکر د دې وړ دی او که نه چې ښکلې کلمې ورته وګمارل شي؟ د شاعر د شعر ځواک په همدغه تقاطع کې راڅرګندېږي، چې د شعر دا دوه جوړونکي توکي په څه ډول يو له بل سره اوبدلای، پېيلای او تړلای شي؟

لال پاچا ازمون هغه شاعر دی چې د شاعرۍ په دې اصل کې دقيق او بريمن دی. هغه د شاعرۍ دوه استعدادونه لري، يو دا چې خدای پاک پر ده د شاعرۍ فطري استعداد لورولای او بل د ده کسبي استعداد دی، ده د يو مسلکي تحصيل کړي ليکوال په توګه د شاعرۍ ډېر رغنده تخنيکي توکي زده کړي او بيا يې د عملي تجربې ترڅنګ دا دواړه استعدادونه د خپلې شاعرۍ او ليکوالۍ لپاره کارولي دي، نو ځکه خو يې شاعري تر زياته بريده په تول تللې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مانيز پلوه هم د ده شاعري لنډ مهالې او موسمي نه ده، د ده شاعري داسې نه ده چې په ټولنه کې د سياسي بدلون په رامنځته کېدو سره له چلنده ولوېږي او د ((ځينو)) په شان خپله شعري مجموعه بيا له خلکو پټه کړي. د ده د شاعرۍ پر زياتو ځانګو د ملي فکر عاطفي کوترې خپل وزرونه غوړولي دي. د ادبپوهانو په اند که ملي او عقيدېي فکر او ارزښتونه د يوې ټولنې د شاعر د شعر مانيز ملاتړ او منځپانګه شي، نو د شعر د ژوند دوام به يې تر زياته وخته تضمين شي. د دې علت دادی چې ملي فکر، عقيده يې او ملي ارزښتونه د نورو هغو په انډول باثباته او تلپاتې وي، نو هر څه چې د دې تلپاتې ارزښتونو په ملاتړ رامنځته شي، نو طبيعي ده چې عمر به يې زيات وي. د ازمون د شاعرۍ د مانيز جوړښت زياته برخه همدا ملي فکر، درد او ناخوالې دي. خو ده يو بله ښېګڼه هم ورسره يوځای کړې، هغه د خپلې ځاني مينې، درد، عاطفې او احساس وړانګې دي چې ده له خپل ملي فکر سره تړلي او په پايله کې يې د شعر په بڼه د مينې، فکر، درد، تخيل او احساس يوه رنګينه شفاهي تابلو او ګالري زموږ مخې ته ايښې ده. وګورئ ((زخمونه د کوترو)) شعر چې په ښکلې عاطفي حالت کې ليکل شوی او د زماني واټن، لوړې ژورې يې د عمر د اوږدوالي وزرونه نه شي تړلای:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف ته د ښايست راځي سيلونه د کوترو
اسمانه مبارک شه امېلونه د کوترو
په ځمکې د دې لوی اسمان په غېږ کې څه کيسه ده
چې اوړي ګام په ګام په کې رنګونه د کوترو
مښو کو کې راوړي د غنم وړی يې يوړ
دا ولې نن اوښتي دي فکرونه د کوترو
په ورانو ځالو راشي بيا يې اوښکو باندې نمانځي
د دمې په نيت نه راځي سوچونه د کوترو
د عشق د ژوند سندره د رباب له تارو باسي
قفس ماتوي حسنه چې وزرونه د کوترو
د مينې هنګامه د زمانې په تندره ليکي
په تورو کې ګلونه دي زخمونه د کوترو.

دا لاندې شعر هم د ځانګړي کيفيت لرونکی دی:

زما د ژوند د فلسفې خوږلني داده وخته
د شاعر بخت يم د قحطۍ پر اوږو بار تېرېږم
ځان ته له سويو اسوېلو کړې د عشق جوړوم
د مين شپه يم په سوچونو کې په دار تېرېږم
ورمه په زړه کې د حالاتو د رنځونو انځور
د افغان ژوند يمه په تمه د بهار تېرېږم
غزل ته اخلم ښکلي توري او رنګونه ترېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازمونــه ســتا د پرهرونــو پــر دي ښــار تېربــږم.

د شعر د رغنده عناصرو له جملې څخه يو هم تصوير (انځور) دی. د ازمون په شاعرۍ کې د انځور برخه هم د پام او ياد وړ ده. په شعر کې انځور هم بېلابېلو ډولونه لري. عيني انځورونه، ذهني انځورونه او د دواړو ترکيب. عيني انځور هغه دی چې شاعر په خپل شعر کې داسې يوه پېښه او صحنه انځور کړي چې په عيني ډول مونږ په خپل ذهن کې د هغې پېښې تصوير مجسم کړای شو او يا هم که يو رسام يا انځورګر ته د شاعر د الفاظو دا انځور ورکړای شي، نو هغه يې بيا د کاغذ پر مخ انځور کړای شي. ذهني انځور هغه ته وايي چې له فزيکي پلوه د هغه ترسيم ناشونی ښکاري، يوازې په ذهن کې کېدی شي د هغه مانا جوړه او ترسيم شي او د لوستونکي او اورېدونکي د ذهني خوند جوګه شي. ترکيبي انځور دې ته وايي چې يوه برخه يې له عيني او بله له ذهني انځور نه جوړه شوې وي.

د ازمون په شاعرۍ کې دا ډول انځورونه ډېر زيات دي، کله يو بيت يو انځور جوړوي، او کله هم يو ژبنی ترکيب يو انځور.

ستا د کافر نظر د تورې تېره سيورې لاندې
زما ماشومه مينه لاس په دعا خوب وړې ده

دلته (نظر) او (مينه) داسې کلمې او ماناوې دي چې هغه په ذهن پورې اړه لري او عيني تصوير نه جوړوي، خو کله چې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نظر) سره د (تورې) او (ماشومه) کلمې يوځای کېږي خبره له ذهنيت نه عينيت ته راوځي، او سړي ته له عيني پلوه داسې يو تصوير وړاندې کوي چې يو کافر له تورې سره ولاړ دی او ماشوم په شنه جامه کې ويده دی او دی پرې د ګوزار په حالت کې دی، دغسې يو عاطفي حالت د سړي پر ذهن اثر ښندي او سترګو سترګو ته يې کېږي. اوس که دا بيت انځورګر ته ورکړو په ډېره اسانۍ يې تصوير رسمولای شي.

دا بيتونه هم وګورئ:

پاولي دې پرې چې په ټټر کې دې اتڼ واچوي
د غنم ورېږي په غزا کې څو شملو اخيستي

×××

د چنار څانګې له ښارو سره موسکېږي لړورو
سترې اروا مې شينکې ډډ ته دا ستا خوب وړې ده

×××

په مزاري تندي دې خال د کابل وځلېده
که خړ طالب په تېره غابنې د شيبر ختلی

×××

ټپو د غنم لو ته د مرغيو سيل رانغی
ټټر کې د پاوليو انقلاب کړي غځوني

د ذهني انځور په باب به دا لاندې بيت وګورو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سبا زېرې د شپو له زندۍ خلاص کړه
د سپېدو په ګلاب توې د رڼا جام کړه

دلته د (سبا زېرې) او (د شپو زندۍ) ذهني انځور جوړوي او عيني تصوير کښل يې مشکل دي، د سپېدو ګلاب او د ((رڼا جام)) د ذهني او عيني تصوير يو ترکيب دی.

د مينې هنګامه د زمانې پر تنده ليکي
په تورو کې ګلونه بدي زخمونه د کوترو

لومړی نيم بيتی ذهني تصوير او دويم عيني تصوير جوړوي.

د بشپړو بيتونو ترڅنګ د ازمون په شاعرۍ کې زيات شمېر داسې ژبني ترکيبونه راغلي چې ډېر ښکلي شاعرانه مفاهيم، عيني او ذهني تصويرونه جوړوي لکه (د رڼا فصل، د اوښکو کفن، د زړه شپېلۍ، د څڼو سينګار، د وږمو وزرونه، د اور په ذهن، د عطرونو څلی، د ګودر تال، زما په ژبه د جانان د نامه توري شنه دي، د شفق جام، د سهار پګړۍ، د کوترو فکر، سندريزه فضا، د ديدن فصل، د سهار اوښکه، د شراب په خم کې) او داسې نور... که په ټوليز ډول د ازمون د شاعرۍ ارزونه کوو نو ويلای شو چې د ده شاعري تر ډېره بريده د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ پر معيارونو برابره ختلای شي. که د ازمون د عمر په اند ول د هغه د شاعرۍ ارزونه وکړو، نو بيا خو دی ډېر پر مختللی دی. د ده شاعري د جولې او مانا له مخې ډېره پخه نه ده، ځکه چې ازمون تر اوسه پورې ډېر ځوان دی، له ده نه د نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکري یا جولیز نوښت هیله کېدی شي. د ازمون د اوسنۍ شاعرۍ له مخې سړی ویلای شي چې د ده راتلونکې شاعري به په اټکلیز ډول تر دې اوسنۍ شاعرۍ د ځرنګوالي له مخې خوږه او پخه وي.

کله چې څوک د یو شاعر د شعر په باب ګړېږي او یا یې لولي نو د هغه خپل تصویرو ورته تر سترګو شي او دې سره سره د هغه ځاني شخصیت. څرنګه چې ازمون له ډېرو کلونو راپدېخوا زما د فرهنګي سفر نږدې ملګری دی او د فرهنګي ژوند ډېر رازونه یې ماته معلوم دي، نو دلته لازمه بولم چې د هغه د شخصیت او فرهنګي هڅو په باب هم یو څو څرګندونې وکړم:

لال پاچا ازمون ته خدای(ج) ښه روغتیا او ښه ځواني په برخه کړې ده او دې سره سره سرشاره ادبي استعداد هم لري.

د ده طبیعي استعداد او کسبي زده کړې د دې سبب شوي چې د ده د فرهنګي شخصیت په تبارز کې مثبت رول ولوبوي.

د نورمال اقتصاد او د یو روښنفکره پلار شتوالي په فرهنګي چارو کې د ده مټ نور هم پیاوړی کړی دی.

زه چې له څوارلسو کلونو راهیسې له ازمون سره فرهنګي ملګرتیا لرم، نو دا راته ښه څرګنده شوې ده چې د ده فرهنګیال پلار ښاغلي (وطنخېل صاحب) پر خپل فرهنګیالي زوی ازمون باندې د کورنیو ستونزو، اقتصادي ربړو او د ژوند د نورو ورځنیو چارو د مشکلاتو د بار جال نه دی خور کړی، بلکې دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول اکثرو ستونزو ته یې خپله اوږه ورکړې ده. دې کار د ازمون په فرهنګي وده کې ډېر رول لرلای دی، په حقیقت کې ازمون په هغو فرهنګي اشخاصو کې راځي چې د وجود زیات ځواک یې فرهنګي کار ته متوجه دی. داسې هم نه ده چې دی د خپل ورځیني ژوند له چارو نه یاغي دی او په خپله د ژوند چارې پرمخ نه شي وړلای، بلکې اوس دی له رواني پلوه په دې ډاډه دی چې شاته یو مستحکم ډاډ ځای او ملاتړ لري، نو کومې بریاوې چې دی په فرهنګي ډګر کې ترلاسه کوي په حقیقت کې دا د هغه ملاتړ برکت دی چې دی یې لري.

څرنګه چې ازمون په کورني ژوند کې له سختو رواني، اقتصادي او نورو کړکېچونو سره نه دی مخامخ شوی، نو ځکه خو د اروا پوهنې له مخې هغه یو عقده یي انسان نه دی، د هغه شخصیت له صمیمیت نه جوړ شوی دی. کله چې دی له هر چا سره مخامخ شي ان که لومړی کتنه یې هم وي نو د ((ګپ شپ)) محفل پیل شي، دی په خپل صمیمیت کې کله دومره ډوب وي چې ځینې وخت خپل احساسات هم نه شي کابو کولای.

له فکري او د حافظې د ذهني ځواک له پلوه د هغه قوت زیات دی ځکه خو د پوهنځي په ټولو سمسترونو کې له پیله تر پایه اول نمره بریالی شوی دی.

د غیرت او زړورتوب له کبله هم د یاد وړ صفتونه لري. هغه په خپله ټاکلې فرهنګي او ملي لاره کې د خطرونو پروا نه لري او نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه د ځينو نورو په شان ((د مضر احتياط)) په لومو کې ګير دی.

هغه د خپل کلتور د پر ورز ارزښتونه ساتلي او پاللي دي او لا يې پالي. مېلمه پالنه، ښه چلند او له ټاکلو فرهنګي، اداري، او سياسي اشخاصو سره ژر پېژندنه د هغه د شخصيت نورې ځانګړنې دي.

هغه تر زياته حده د نورو پر وړاندې له کينې او لنډ فکرۍ نه پاک دی، خو د نورو د کينې او تنګنظرۍ ګوزار ته هم خپل فرهنګي برخليک نه پرېږدي.

له دې پرته ازمون يو هڅاند او تپاند شخص هم دی او د استاد زيار په اصطلاح ((بيړندويه ژوند لوښی او ژوند دود لري)) د هغه اکثره فرهنګي کارونه په منډو او هلو ځلو کې ترسره شوي، له همدې کبله خو تر ننه پورې د ده په زيار هڅو او نوښت تر پنځوسو پورې لوېې او وړې مشاعرې او ادبي غونډې جوړې شوې دي. دغه راز ده تر اوسه پورې د ځوانو شاعرانو (تر خپل عمر کښته) همزولي او ان د عمر په اندول تر ځان نه څه نا څه مشرانو شاعرانو او ليکوالانو په روزنه، پالنه او هڅونه کې زياتې هلې ځلې کړې او د ده دې هلو ځلو ټاکلې نتيجې هم ورکړې دي. همدغو هلو ځلو او فرهنګي خدمتونو د ده د شخصيت په وده او تبارز کې کارنده رول ولوباوه، نو ځکه خو په ځينو ځايونو کې د ((ځينو اشخاصو)) له خوا د ده پر وړاندې يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول ښکاره او پټو عقدو او کينو د څرګندېدو څرکونه وليدل شول، خو ازمون بيا هم خپلو هلو ځلو ته دوام ورکړ او ورکوي يې. په نتيجه کې ده د خپل کار او هلو ځلو فرهنګي ثمره ټولنې ته وړاندې کړه چې په لاندې ډول يې يادونه کېږي:

۱- د ملنګ جان خوږې نغمې، له نويو زياتونو سره، کابل، ۱۳۷۰ل کال چاپ

۲- د سين غاړې ګلونه، د لغمان د ولسي شاعر محمد نور شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۳- پګړۍ کې کم نه يې له کاکله ګله، د نارنج ګل په وياړ ګڼ شعري غوړچاڼ، اوډونه او سريزه ۱۳۷۴ل، ننګرهار، جلالکوټ.

۴- په ځله کې ګلابونه، د ننګرهار د يوولسو ځوانو شاعرانو شعري غوړچاڼ، اوډونه او سريزه، پېښور ۱۳۷۷ل کال چاپ.

۵- کابل د وينو او لمبو په سين کې، ګڼ شعري غونډ، اوډونه، پېښور ۱۳۷۳ل کال چاپ.

۶- پر هرونه دي چې خاندي، لومړۍ شعري ټولګه، پېښور ۱۳۷۲.

۷- برګودر، د ننګرهار د ولسي شاعر توکل شعري ټولګه، راټولونه او سريزه، ۱۳۷۷ل کال پېښور.

۸- د شګې ګل، د ننګرهار د ولسي شاعر سيد کمال شعري ټولګه، راټولونه اوس ريزه. ۱۳۷۷ پېښور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- قلم او قیام، د لغمان د ولسي شاعر عبدالرحمن الینګاري شعري ټولګه، راټولونه او سریزه.

۱۰- نمجنې سترګې، د لغمان د ولسي شاعر بسم الله ګلکاریوال شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.

۱۱- سندریزې کیسې، د لغمان د ولسي شاعر شیخ احمد خان شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷ پېښور.

۱۲- منګولې، د لغمان د ولسي شاعر سید باووجان شعري ټولګه، راټولونه او سریزه. ۱۳۷۷پېښور.

له دې پرته یې په ولسي ادبیاتو کې نورې ګڼ شمېر علمي او ادبي پروژې هم ترلاس لاندې دي، چې په راتلونکي کې به یې د خپلې ژبې او ادب مینوالو ته وړاندې کړي.

د پښتو ولسي ادبیاتو په برخه کې د ده هڅې ځکه د زیاتې ستاینې وړ دي چې ولسي ادب زموږ د ادبیاتو یوه درنه برخه جوړوي. د حالاتو او وخت په تېرېدو سره کېدی شي د ولسي ادب یوه برخه د خلکو له ذهنونو څخه ووځي او یا د زماني تر ګردونو لاندې شي، نو دا د دغسې هڅاندو لیکوالو کار دی چې د خپل ادب غوره پانګې له احتمالي مرګ او خطرونو څخه وژغوري. زه ځوان، هڅاند او نوښتګر لیکوال او شاعر لال پاچا ازمون ته په فرهنګي چارو کې نور هم همداسې بریالیتوبونه غواړم او خپلو خبرو ته د ده په دې لاندې بیت د پای ټکی ږدم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغزي به پاڅي خلاصوي به د وږمو وزرونه
د اور پـه ذهـن نـڅوي به د عـطرونو څلي

په ټوله فرهنګي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۷- وږی- ۲۴
جلال کوټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادون

((سيندونه هم مري))

د تېرو دوو لسيزو په بهير کې د پښتو شاعرۍ د څو مطرح څېرو له جملې څخه يو هم خداى بښلى اسحق ننګيال و. ده د

ځوانۍ په شېبو (پنځوسمو کلونو په بهير) کې شاعري پيل کړې وه، خو د ژوند تر پايه پورې له هېڅ شي سره دومره خواخوږى او نږدې پاتې نه شو لکه له خپلې شاعرۍ سره. شعر په حقيقت کې د هغه د ټکلي روح او روان د ټکورولو اغېزمنه وسيله وه. ننګيال لږ تر لږه د خپلې ځلېرويشت کلنې شاعرۍ په بهير کې د شاعرۍ دومره پخې تجربې ترلاسه کړې او بيا يې د همدې تجربو له کبله دومره ښکلي شعرونه وزېږول چې په پښتو شاعرۍ کې د ښکلو غميو حيثيت لري او کولاى شي د ننګيال نوم زموږ د ولس په ذهن کې تر ډېر وخته ژوندى وساتي. شاعر هم د بل هر انسان په شان په ټولنيزو، سياسي، فکري او نورو مسايلو او چارو کې د بريو ترڅنګ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو لړ ښو يېدنو ، تېروتنو ، هيلو او نهيلو سره مخامخېږي. کله چې پر ننګيال او دده پر شاعرۍ خبرې کېږي، نو ځينو ته ضرور د هغه د شاعرۍ ترخنګ، د هغه د ټولنيز، سياسي او اخلاقي شخصيت انځور هم تر سترګو کېږي. د هنرمند د پېژندنې لپاره خو تر ټولو غوره لاره داده چې د هغه خپل هنر وکتل شي. د هنرمند تخليق او زېږونه پخپله د هغه د ظاهري او تر زياتې کچې د باطني شخصيت هنداره ده. نو کله چې د ننګيال پر شخصيت خبرې کېږي، مجبور يو د هغه د شعر نړۍ وګورو او هغه کلمه يوه يوه تر سترګو او فکره تېره کړو چې د ننګيال له ضميره يې سرچينه اخيستې او بيا د شعر پرښتې په خپلو اوښکو مينځلې او د مينې د نړۍ د ابديت غېږې ته يې سپارلې ده. دا خبره د منلو وړ ده شاعر تر هغه پورې چې د فکري بلوغ پړاو ته رسېږي، د فکر ستنې به يې يو او بل فکري لور ته کږېږي. تر هغه پورې چې شاعر خپله ذهني او فکري شتمني بشپړوي تر هغه وخت پورې يې د فکري ښو يېدنو اټکل کېدی شي.

ننګيال د خپلې ځوانۍ په درشل کې پر شاعرۍ پيل وکړ او دا هغه مهال و چې نور نو ټول هېواد د ((عقيدې د بحران او د معنويت د سقوط)) پر لور روان و. ګڼو فکرونو د بېلابېلو شعارونو تر پردې لاندې د هېواد د ځوان پښت د ذهنونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلوني هڅه کوله. شعارونه یې خوا ږه وو ، خو وروستي عملونه یې ترخه...

د ننګیال د ذهن یوه برخه هم د یو سیاسي فکر د جال په کړۍ کې ګیر شوه ، خو دې فکر لا د شاعرۍ پر بې تکلفې ښکلا خپل سیوری نه وغوړولی چې د ناورین لومړۍ پړاو پیل شو. بیا د ناورین د پاسه بل ناورین او غمیزه راغلل چې نه یوازې زموږ د هېواد او ولس د هر ډول شتمنۍ ستنې یې ولړزولې ، بلکې له ګڼ شمېر متفکرو مغزونو څخه یې هم لاره ورکه کړه.

دې پړاو ډېر زیات دوام ومونند او ننګیال هم په داسې یو جغرافیایي او مسلکي چاپېریال کې ژوند تېراوه چې هلته د یو داسې فکر واکمني وه چې د ننګیال د اصلي شاعرۍ له سپېڅلي روح سره یې تګلوری په ټکر کې و. ننګیال په دې کلونو کې لکه د نورو ګڼو لیکوالو او د فکر د خاوندانو په څېر په داسې یو جال کې راګیر و ، چې تر دې دمه یې لا نه پوره سترګې رڼې شوې وې او نه یې د شعر د ښاپېرۍ وزرونو خپلواک پروازونه کولای شول. په دې پړاو کې د ننګیال فکري بلوغ هم د خپل پوخوالي پړاو ته رسېدلی نه و ، نو ځکه خو یې د هغه وخت په نظمونو (نه په شعرونو) کې یو لړ فکري ښوېدنې لیدل کېږي ، خو پر همدې وخت بیا هم دده په شاعرۍ کې د فکري او انساني بغاوت او د عاطفي سیند د څپو یو پټ شور پروت و او داسې اټکلېده چې یوه ورځ به دده دې فکري

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېروتنې پر ځای دده د فکر او ضمیر هغه دننني نړۍ راڅرګنده او د خپل شعر ناوې به پرې سینګار کړي.

کله چې شاعر د فکري او شعري بلوغ پر لوري بریمن ګامونه اخلي، نو تپل شوی، تصنعي او ناشعوري اندود یې هم ورو ورو له منځه ځي. کله چې لږ نوره رڼايي هم راغله او په کابل کې د یو زیات شمېر لیکوالو سترګې رڼې شوې، نو هر چا د خپل هېوادني اند اصلي جوهر میندلو ته هڅه وکړه. ننګیال چې په پټ ضمیر کې یې همدا راز پټ و، له ځینو نورو څخه په دې لار کې څو ګامه دمخه شو. جرئت او ربښتینولي یې ددې مرغلرې د ځلونې او خپلونې لپاره امېل کړل. تر ۱۳۲۲ - ۱۳۲۴ کلونو وروسته وختونو کې په کابل کې د مقاومت د ادبیاتو او د شعر د شعري جوهر د پیاوړتیا لپاره په څرګند ډول هڅې پیل شوې. په همدې کلونو کې په څرګند ډول د شعر او شعار ترمنځ پوله ډاګیزه شوه. د ادبي مبارزې په دې تاوده ډګر کې د هېواد د پیاوړي کره کتونکي او کیسه لیکونکي زرین انځور او بیا د تکړه کره کتونکي لطیف بهاند او نور زیار او هڅې د یادونې او ستاینې وړ دي. دوی یو زیات شمېر هغه ځوان شاعران چې په شاعرۍ کې یې د ((شعاریت)) پر ځای د ((شعریت)) جوهر پیاوړی برېښېده او یا په کې د شاعرۍ تومنه څرګندېدله، دېته راوبلل چې له شعارونو څخه خپله لاره بېله کړي. ننګیال یو له هغو ځوانو شاعرانو څخه و، چې تر ټولو لومړی له همدې پیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي بهير سره يوځاى شو. دا د شعر د پوخوالي پر لوري د ننګيال د بريمنو هڅو د پيل کلونه دي. دې بهير تر ۱۳۷۱ل کال پورې خپل عمر ته دوام ورکړ.

په همدې واټن کې د ننګيال شاعري، دومره خوږه، سپېڅلې او عاطفي شوه، چې د هغه محبوبيت يې د هېواد د يو ستر عاطفي شاعر تر بريده ورساوه. ننګيال د همدې کلونو په بهير کې د خپلو شعرونو څلور مجموعې (ډالۍ، سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي، هغه شپې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي)) چاپ کړل. څرنګه چې دده شعر ورځ پر ورځ د خوږوالي او کره والي پړاوونه وهل، نو په (۷۰) کلونو کې دى د خپلو شعرونو له ځينو چاپي مجموعو په ځانګړې ډول (ډالۍ او سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي) څخه څه ناڅه پښېمان و او هغه يې ((شعرونه)) نه ګڼل. د ده شاعرۍ د پرمختګ بهير دومره ګړندى و، چې د خپلې د مخنۍ شاعرۍ زياتو شعرونو ته به يې خندل، سره له دې چې دده په شاعرۍ کې د شعر اصلي تومنه او جوهر له پيله ښکاره کېده، خو وروسته وروسته يې د خوږو کلمو يو زرين شال ور په سر کړ. کله چې د ۱۳۷۱ل کال د غويي مياشتې پر ۸ نېټه په کابل کې د اسلامي انقلاب (!) په نوم يو ستر ستمي ناورين او غميزه پر افغانانو ور وتپل شول او د هېواد ټول نظام ګډ وډ شو، د ننګيال ژوند او ان دده فرهنګي کارونه هم له سختو ستونزو سره مخامخ شول. د سرو ګوليو په باران کې يې ايله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره وکړای شول چې خپله کورنۍ تر لغمانه پورې ورسوي، د کور شته یې ټول تیت و پرک شول او څو ځله په یوه ښار کې له یوه ځایه بل ځای ته مهاجر شو. د کور د کالیو په کیسه کې خو نه و، خو د کتابتون د چور او تالان له غمه یې له سترګو لمبې پورته کېدلې او همدا یې ویل: ((یاره پیرجانه افسوس چې دا کتابونه یې راځخه نه وای وړي)). د کتابونو غم لا نه و سوړ شوی چې د یوې درنې ګولۍ ګوزار هم ورته ور ورسېد؛ د توپ یوه ګولۍ یې څنګ ته ولګېده او څو ټوټو یې د بدن ځینې برخې غلبېل کړې. له ناروغۍ لا پوره ښه شوی نه و، چې بېرته یې د لیکوالو په ټولنه کې خپلې دندې ته ځان ورساوه. شپه او ورځ به همالته په ټولنه کې و. د لیکوالو انجمن یې هم کور و او هم د دندې ځای. څو میاشتې لا وتې نه وې چې کوم چا ورته کوم پنجشېری ولمساوه. تیاره ماښام و، ډیوه یې لا لګولې نه وه، چې د وره له ټک ټک پرته دا شخص له خپلو نورو ملګرو سره یو ځای په کوټه ور ننوت. خدای(ج) خبر هغه په کوم فکر کې ډوب و، چې یو ناڅاپه یې پر دوی سترګې ولګېدې. ده لا هغو ته د ناستې او ست هیله لرله چې یو ګوزار دده ترمخه داسې راورسېد، چې دده یو غوږ یې هم د څه وخت لپاره بې حسه کړ او دا یې ورته وویل چې: ((ما چرم کن استم، سبا تا یې وقت این اتاقه ایله می کنی، دیگر ده اینجا نبینم ات، ای اتاق را ما برای چرم کنی کار دارم)). څو ورځې د هغه په سترګو کې له اوښکو او په څېره کې یې له یوې سترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهیلۍ پرته بل څه نه لیدل کېدل او دا سې یو حالت ته په هیله و چې بیا په دې هېواد کې د یو ملي فکر د حکومت وزرې خپرې شي او د یو سوله ییز ژوند وړانګې هره خوا رڼا کړي. کال دوه لا وتې نه وو چې د طالبانو اسلامي غورځنګ پر کابل سپین بیرغونه ورپول. سهار د وخته، چې لا ډېر خلک د کابل پر فتحې خبر نه وو، زمونږ د کور ور یې ټک ټک کړ او په بېړنې ډول یې وویل: ((پیرجانه راوځه، طالبانو کابل نیولای او سقاوي ختمه شوه)). هغه د یو سپین سباوون په هیله و، خو شاعر لکه چې ازلي بدمرغه وي. ننګیال بیا خپلې دندې ته لاړ، خو دا ځل دا دنده بل ډول وه؛ نوي نظام د لیکوالو د ټولنې پخوانۍ تشکیل ته بدلون ورکړ، خو ننګیال بیا هم په همدې تشکیل کې پاتې شو. دا تشکیل د دولت لوړ مقام ته د منظورۍ لپاره ولېږل شو. تر هغه وخته چې د ننګیال د مقررۍ امر راته، په دې کې یوولس میاشتې تېرې شوې، خو په دې یوولسو میاشتو کې ننګیال هره ورځ د پخوا په څېر خپله دنده پرمخ وړله، یو ځل بیا یې شپې په همغه ټولنه کې شوې چې ده ته ترې د وتلو امر شوی و. ننګیال دنده سرته رسوله خو بې معاشه او بې امتیازه. ګڼ شمېر ځوان لیکوال او شاعران به ترې راتاو وو، خو یو وخت یې اقتصادي حالت دومره ویجاړ شو چې د چا خبره د پولۍ ټک ته کېناست. څو ځله یې دا خبره زما تر غوږ تېره کړه: ((یاره پیرجانه د ماشومانو غمه مې که نه وای ما په نهره هم شپې سبا کولې، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کابله نه وتلم، کابل خو زما د دردونو، غمونو، بریاوو او ماتو کور دی، زه دا کله یو ازې پرېږدم. خو افسوس چې د ماشومانو غم دی)). بیا به یې یو سوړ اسویلی وکېښ او یوه ترخه موسکا به یې پر شونډو تېره کړه. نور یې د دندې د ساتلو لپاره پیسې او مالي لګښت نه درلود، چې دی پرې خپله دنده وساتي. لغمان ته راغی او بیا یې د پېښور مخه ونیوله. په پېښور کې هم تر ډېرو انتظارونو او کړاوونو وروسته ورته د بي بي سي د روزنیزې ډرامې د لیکوال په توګه دنده وسپارل شوه. د کلدارې معاش مزه یې لا څکلې نه وه، چې د مرګ پرښتو یې روح پخپلو وزرونو کې د ابدیت پر لوري یووړ او بیا د بي بي سي راډیو له لارې داسې یو خبر خپور شو: ((په خواشینۍ سره مو خبر ترلاسه کړی چې د هېواد نامتو شاعر اسحق ننګیال نن په پېښور کې د ۴۲ کلونو په عمر د زړه د درېدو له کبله په حق ورسېد)). ددې خبر په اورېدو سره د هېواد ټولو فرهنګیانو که په داخل کې وو او که په بهر کې داسې یو دردونکی ټکان وخوړ، چې د ټولو زړونو ته یې د غم لمبې ورسولې. دا د ننګیال د سرګردانه ژوند په باب څو یادونې وې چې دلته یې لنډیز راوړل شو. سره له دې چې ننګیال د ژوند په اوږدو کې له ډول ډول کړاوونو سره مخامخ شوی، خو د تېرو شپږو کلونو کړاوونو هغه دومره ځورولی او ټکلی دی چې نور په هېڅ وخت کې هغه دومره روحي، رواني، سیاسي، اقتصادي او نور فشارونه نه دي زغملي. د یو لیکوال په اند: ((غوره ادبیات د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختناق په حالت کې را منځته کېږي)) او شاعر یا لیکوال د اختناق په مقابل کې له ادبیاتو څخه د یو روحي او رواني غبرګون په توګه کار اخلي.

هر څومره چې دا فشار او اختناق پیاوړی وي، عکس العمل یې هم هماغسې وي. د ننګیال د تېرو شپږو کلونو شاعري د همدغو ډول ډول ظلمونو او اختناق زېږنده ده، نو ځکه پکې سوز او درد دده تر پخوانیو شعرونو څه زیات دی.

د غم او درد په دې تېرو څو کلونو کې د ننګیال د شعر ښا پېرۍ لا پسې سینګار شوې ده. دده د فکري تګلوري لیکې او ستنې محکمې شوي او شاعر د شعر د پوخوالي، فکري ثبات او د بشپړو انساني ارزښتونو په پېژندنه او ځلونه کې بریالی شوی دی. په حقیقت کې د ننګیال د وروستیو کلونو شعرونه د هغه د ښکلې او اوچتې شاعرۍ رنګین او مانیز ګلابونه دي. (ښکاري ته) دده یو ښکلی عاطفي او انساني شعر دی چې ده د ۱۳۶۵ل کال د غبرګولي د میاشتې پر لومړۍ نېټه لیکلی دی. دې شعر نه یوازې په هېوادنۍ کچه زیات منښت پیدا کړ او ډېر اغېز یې وشینده، بلکې د شمالي کوریا په هېواد کې د ځوانانو د یو نړیوال فیستوال په ترځ کې چې د افغاني سندرغاړو له خوا د موسیقۍ په څپو کې په سندریزه بڼه ولوستل شو، نو د ټولو اوربېدونکو او مینوالو د منښت وړ وګرځېد او دې شعر هلته لومړی مقام وګټه، خو د ننګیال د شعري بهیر د پرمختګ په وجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مړينې په نږدې وختونو کې هغه دا شعر ((پوره شعر)) نه ګاڼه او ويل يې چې د ((شعاريت)) نښې په کې ليدل کېږي. تنګيال د تېرو اوو اتو کلونو په موده کې ښه ډېر شعرونه وليکل، خو د ځانګړو مجموعو او يا مجموعې د چاپ امکانات ورته برابر نه شول. له دې کبله د هغه د وروستيو کلونو شاعرۍ د شعر د زياتو مينوالو او لوستونکو له ليده لرې پاتې شوه. ځکه نو کله چې به کوم ليکوال او يا کره کتونکي دده د شاعرۍ په باب ناسم نظر ورکاوه، نو دی به ډېر په قهرېده او ويل به يې: ((دی نو زما له اوسنۍ شاعرۍ څخه څه خبر دی هغه خو ټوله له ما سره په کتابچو کې پرته ده...)).

د ده يوه ستره هيله همدا وه چې د خپلو شعرونو ټولې مجموعې چاپ او په خپلو سترګو ووينې. د تنګيال په ژوند خو د هغه هيله پوره نه شوه، خو دادی د هغه تر مړينې وروسته، په جرمني کې د افغان فرهنګيانو او فرهنګپالو په مالي مرسته د هغه دا ارمان پوره شو. ما چې کله د هغه د ناچاپه شعري مجموعو د چاپ پر کار پيل وکړ، نو تنګيال مې يوه شپه په خوب کې وليد، خوله يې له خندا شنه وه او همدا سې په خوشالۍ يې راته وويل: ((پيرجانه! زما مجموعې چاپېږي؟آ؟ ښه شکه والله..)) ما ورته ويل هو ستا ټول شعرونه چاپېږي. په هغه شپه له خوبه راويښ شوم، تر سهاره خوب رانغی، لاټين مې ولګاوه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګيال په چورت کې لاړم- يو ځل مې د هغه ټولې خاطرې تر نظر تېرې شوې.

کله چې مې د هغه د شعرونو توري لوستل، نو په هر توري، هر شعر او د شعر په هره پاڼه کې راته د ننګيال تصوير تر سترګو سترګو کېده. زه د دې شعرونو تر پايه په دې پوه نه شوم، چې زه په کوم حالت کې يم، لکه يو څوک چې په خلا کې روان وي.

د ننګيال د وروستيو کلونو، فکري او عاطفي شخصيت کټ مټ د هغه د اوسنيو شعرونو له مانيزې او عاطفي خوا سره منطبق و. هره پاڼه کې ننګيال و، په هر توري کې ننګيال و، دا هغه ننګيال نه و چې د خپلې شاعرۍ په پيل کې او يا تر هغه وروسته د څو کلونو په شاعرۍ کې ځلېده. دلته يو بېل ننګيال و. هغه د خپلې مينې او عاطفي پر سپين آس سور او د ښاپېريو ښار ته روان و او لکه له هغه ځايه يې د خپل ستي او ټپي ولس د درملونې لپاره د ښکلاوو ټکورونه راوړل. ما هره شېبه له ننګيال سره خبرې کولې او دومره خبرې چې د هغه په ژوند به مې ورسره نه وي کړې او کېدی شي لوستونکي هم زما پر برخليک اخته شي.

خو د دې سوچونو او فکرونو په منځ کې خوشاله په دې وم، چې د هغه د ټولو ناچاپه شعرونو غټ جونګ چاپېږي. کله چې دا مجموعه چاپ شوه، نو زه به يې د الينګار د ښکلې شاعرانه درې د بسرام په کلي کې د ننګيال پر قبر کېدم او مبارکي به ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړم. د هغه روح به ډېر خوشاله شي او هغه ارمان چې دده پر ژوند پوره نه شو، وروسته تر مرګه به پوره شي. په همدې هيله مې د هغه شعري مجموعې چې په کور کې وې ترلاسه کړې. هغه يوه شعري مجموعه چې کاپي يې ده سره په کور کې وه انځور صاحب ته هم لېږلې وه، هغه هم ترلاسه شوه. دا شعرونه چې ما وکتل زما په نظر کم ښکاره شول ځکه ننګيال چې به کوم شعر وليکه نو د نورو شاعرانو په شان به يې خپلو ملګرو ته ضرور اوراوه.

حفيظ الله ګردش، صديق الله بدر، نورمحمد لاهو او عبدالغفور لېوال ته مو د ننګيال صاحب د هغو شعرونو په باب چې په دې مجموعو کې نه وو او په ځينو اخبارونو کې په متفرقه ډول چاپ شوي وو، وويل موږ ټولو په اخبارونو او نورو خپرونو کې د ننګيال صاحب هغه شعرونه پيدا کړل چې په تيت و پرک ډول چاپ شوي وو او په دې مجموعو کې نه وو راغلي، بيا هم ما ته د خپل اټکل له مخې دا شعرونه پوره نه برېښېدل. د کتاب د تورو لوستل بشپړېدو ته نږدې شوي وو، چې يو ځل بيا په لغمان کې د ننګيال صاحب کور ته لاړم. د هغه مشر زوی (ارش) ته مې د ننګيال صاحب د يو داسې عکس يادونه وکړه، چې تراوسه په خپرونو کې چاپ شوی نه وي او هم مې ورته وويل چې د ننګيال صاحب کتابونه او پاڼې يو ځل بيا وګوري، ګوندې څه شعرونه يې ترلاسه شي. هغه ما ته وويل: ((موږ څو ځله د خپل پلار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه او یادښتونه واړول راواړول، څه چې وو هغه مو تاسو ته درکړل خو موږ به یوځل بیا هم ټول کور وګورو)). په پېښور کې د مجموعې کار د بشپړېدو په وروستیو شېبو کې و، چې د ننګیال صاحب زوی (ارش) په ډېرې بیړې له لغمان نه ځان راورساوه او د ننګیال د شعرونو یوه بله کتابچه یې هم راوړه. ما چې د ننګیال صاحب دا شعرونه وکتل، دومره خوشاله شوم چې د ټولو ستړیاوو بار مې یو ځل له اوږو لرې شو. بیا مې دا ټولې کتابچې له اخبارونو او خپرونو او په متفرقه ډول راټول شوي شعرونه سره پرتله کړې، تکراري شعرونه مې ترې لرې کړل، دغه راز مې دده له دوو چاپ شویو شعري مجموعو (هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي) څخه یو شمېر شعرونه ورسره یوځای کړل.

اوس تر زیاته بریده پر دې باوري یم چې د ننګیال نور شعرونه به نه وي پاتې. ده له خپل ناوړلي (نامنظم) ژوند دود سره د خپلو شعرونو د ثبت انتظام ته ډېره پاملرنه کړې وه. له دې څخه دا څرګندېږي چې ننګیال تر خپل ځاني ژونده هم له شعر سره ډېره مینه درلوده، ځکه چې هغه د خپل ژوند د ښېرازۍ مېړنی نه و، خو د ښکلې شعري شتمنۍ څښتن و. ده انځور صاحب ته د یو لیک په ترڅ کې لیکلي وو: ((څو شعرونه مې له ((سپنتا)) سپین ږیري سره پاتې شول او له ما سره یې اوس کوم نقل نه شته، هغه غوښتل څه پرې ولیکي خو حالاتو وخت ورنه کړ، که چېرې مې بیا وموندل نو در وبه یې لېږم)). له ((سپین ږیري)) څخه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصد (ښاغلی سلیمان لایق) دی چې ننګیال ورسره د شاعرۍ ښه ملګرتیا لرله. دا چې دا شعرونه به پیاوړي شاعر سلیمان لایق سره وي او که نه؟ زه خبر نه یم. د ننګیال صاحب د شعرونو د کتابچو او د شعرونو د نېټه لیک له تسلسل نه دا سې ښکاري چې د ننګیال صاحب نور شعرونه به نه وي پاتې. دا لیک هغه انځور صاحب ته له کابل نه د ۱۳۷۱ل کال د زمري پر ۱۲ نېټه لیکلی و. تر هغه وروسته د څو کلونو په ترڅ کې هغه خپل شعرونه له سره په نویو کتابچو کې لیکلي وو او د هغو شعرونو بل نقل هم ورسره موجود و، چې انځور صاحب ته یې لېږلي وو، نو کله چې انځور صاحب ته د لېږلو شعرونو نقل وروسته ترتیب شوی نو دغه راز به ښاغلي سلیمان لایق ته ورکړل شوي شعرونه هم بیا له سره په کتابچو کې لیکل شوي وي. بیا هم که ښاغلي لایق سره دا شعرونه موجود وي او هغه ددې مجموعې له شعرونو سره پرتله کړي او کوم چې په دې مجموعه کې راغلي نه وي، ترچاپ وروسته د هغو د خوندي کولو هڅه وشي، نو دا به پښتو ادب ته یو ډېر ګټور کار وي.

د ننګیال دا مجموعه (سیندونه هم مري) د هغه د (ښېرې په مالت کې، نه جام نه څادر، دا جل دا برسات، سیندونه هم مري، ځینې متفرقه شعرونو او د چاپ شویو دوو مجموعو هغه شېبې هغه کلونه او څاڅکي څاڅکي) له څو شعرونو څخه جوړه ده. ددې مجموعې چاپ د پښتو شعر په ځانګړي ډول ازاد شعر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې یوه ډېره په زړه پورې، درنه او ارزښتمنه ډالۍ ده. خو له دې درنې ډالۍ سره سره به مو دا ارمان تل په زړه کې پاتې وي چې: ((کاشکې ننګیال ژوندی وای چې دا سې نورې ښکلې او ارزښتمنې ډالۍ یې خپلې ژبې ته وړاندې کړې وای)). ننګیال ته دعاګانې.

په مینه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷ل کال- لیندۍ
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ((څيرې ګرېوانه)) تر ((کوثر جامه)) د اوښکو او اسوېليو مزل

تل مې له ځانه دا پوښتنه کوم
طـواف بـه کله لـه وطنه کوم
زمـا کعبـه زما جنت وطـن دی
لـمونځ بـه يې کله په لمنه کوم.

کله چې پر افغانستان دا تېر شلکلن ناورين خور شو او بيا يې بېـل بېـل بشـپړتيايي پړاوونـه ووهل، نو پـه هر پړاو کې د هېـواد زياتـه علمـي پانګـه تبـاه شـوه، د ((مغزونو فرار)) پيل او د وخت پـه تېرېـدو سـره پـه هېـواد کـې يـو فرهنګـي تشـيال (خـلا) رامنځتـه شـو. شـاعران او ليکـوال چـې د ټولنې ذهني مخکښـان دي، هېـواد پرې سور تنور شو، زيات شمېر يې نورو هېوادونو تـه مهـاجر شول.

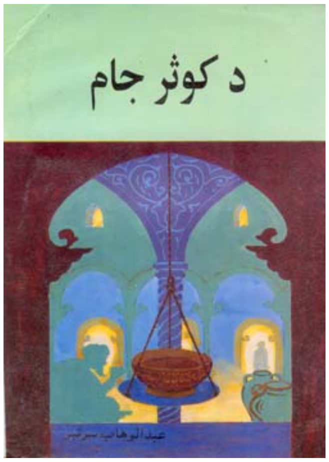

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمني هم يو له هغو هېوادونو څخه دی، چې ګڼ شمېر افغان ليکوالو او شاعرانو ته يې پناه ورکړې ده. داسې اټکل کېده چې دا افغان ليکوال به هم د وخت په تېرېدو سره د همغو ټولنو په ژوند لوښي کې حل شي او خپل رنګ او اند به بايلي.

خو شاعران او ليکوال د غم پر ورځ پيدا وي، خدای پاک که له يوې خوا د ژوند د سختو ازمېښتونو په ټټيو کې ازمويلي وي، نو له بلې خوا يې پرې د مينې او عاطفې خوږ او نرم باران ورولی وي، زړونو کې يې د مينې خزانه او يوه بهانده چينه وي چې هېڅ وچېدا نه لري. بل ستر نعمت دا دی چې خدای(ج) شاعر د خپل ټاټوبي، ولس او هېواد له مينې سره داسې روږدی کړی وي، چې هر مهال او هر ځای کې چې اوسي، د خپلې مينې لمنه يې نيولې وي. ځکه نو افغان ليکوال او شاعران که پردي وطن ته هم لاړل، خو پردي نه شول.

دوی اوس هم د ګلو په بستر کې پر لمبو ژوند تېروي، جسم يې هلته خو اند او روح يې دلته دی. اوس پر هره مياشت د لويديځمېشتو افغان ليکوالو، شاعرانو او فرهنګپالو له خوا په بېلابېلو برخو کې دومره علمي، ادبي او تاريخي کتابونه چاپېږي، چې په هېواد کې تر حکومتي سطحې څو ځله زيات دي. يوازې همدا جرمني به د بېلګې په توګه راوړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس په جرمني کې ګڼ شمېر افغان ليکوال او فرهنګپال د افغاني فرهنګ د خدمت لپاره هلې ځلې کوي. په جرمني کې ((د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا)) ټولنه چې ښاغلی خليل الرحمن رسولي، جمال الرحمن او ډاکټر خوشال روهي يې مخکښ هڅندويان دي، نور ګڼ شمېر ليکوال او فرهنګيان يې سره راټول کړي، ځينې مهم آثار يې چاپ کړي او چاپوي يې. ((د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه)) چې د هېواد تکړه ليکوال زرين انځور يې مشر دی- د شېرولي شېر، استاد محب، شېرين ګرديوال او نورو ګڼ شمېر ليکوالو هڅې يې سره يوځای کړي. مهم آثار يې چاپ کړي او چاپوي يې. د ډاکټر يحی وردګ په مشرۍ ((د افغانستان معلوماتي مرکز)) د افغانستان په اړه افغانانو او نورو ته په زړه پورې معلوماتي آثار وړاندې کوي. ښاغلی امام الدين ساپی په پېښور کې ((د پښتو څېړنو مرکز)) پرانيستی او هېواد ته د سترو فرهنګي خدمتونو جوګه دی. ښاغلی کبير ستوري د خپلو سياسي هڅو ترڅنګ يو لړ فرهنګي خدمتونه هم تر سره کړي او تر سره کوي يې. عبدالقادر ودان د کمپيوټري خدمتونو له لارې د هېواد ملي ژبه له تخنيک او علمي چارو سره غاړه غړۍ کړې. محمد اجان يار، مبارز ځاپي او ځينو نورو ليکوالو د خپلو او نورو شعري مجموعو د چاپ له کبله خپله فرهنګي مينه په زبات رسولې. ښاغلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اعظم عبيدي د ((اسمايي)) په شان د يوې ښکلې مجلې د چاپ له کبله خپله هېوادنۍ او فرهنګي مينه په ډاګه کړې. ښاغلي رمضان، اجمل روهي او نورو افغان ځوانانو په خپلو منډو ترړو له هېواد سره خپله مينه زبات کړې او داسې نورې ډېرې بېلګې چې دلته يې د ټولو راوړل د دې ليکنې اړتيا نه بولو.

ښاغلی عبدالوهاب سرتېر هم د دغه مهاجر فرهنګي بهير يو بلبل دی. سرتېر په دې موده کې ګڼ شمېر شعرونه ليکلي، چې زيات شمېر يې تر هېواده بهر په افغاني خپرونو کې خپاره شوي دي. ((خيرې ګرېوان)) د هغه د شعرونو لومړۍ ټولګه ده چې د همدې کال په پيل کې په پېښور کې چاپ شوه او دا دی د همدې کال په پای کې ((د کوثر جام)) په نوم د هغه د شعرونو دويمه ټولګه چاپېږي.

سرتېر يو رند، بې پروا، سرزوری او مستانه شاعر دی، هغه تل د حالاتو پر وړاندې ودرېدلی او په خپل کلام کې يې هغه څه انځور کړي چې ده ليدلي، حس کړي او درک کړي دي، د وخت واکمن ده ته ګواښېدلي او دی د شعر په وسله سمبال هغو ته. ده له هرې شپې او هرې تيارې سره ډغره وهلې او دا يې له خپلې مينې سره لوړه کړې ده:

زما ډغرې چې له شپې سره دي وجه داده
مينې زما را اچولی دی قسم غاړه کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرتېر په رښتیا هم یو سرتېری انسان دی، هغه د ژوند زیاته موده له حالاتو سره مخالف پاتې شوی، هر وخت یې د یو مست لېوني په شان د زمانې ګرېوان نیولی او د نورو خلکو په څېر دومره هوښیار نه دی، چې پر هر وخت له وختونو سره غاړه غړۍ شي. هغه ځوک چې سرتېر له نږدې نه پېژني، هغه ته ځرګنده ده، چې دی یو سرغندوی انسان دی؛ د تنګو او سختو شرایطو پر وړاندې د بغاوت جذبه یې ډېره پیاوړې ده. له همدې کبله خو بېلابېلو رنګونو بدل نه کړ او د هر زورواک او بې باک پر وړاندې د خپل مسوولیت تر بریده ودرېد. ده په هېوادنۍ کچه د وخت هر ګوډاګی د خپل قلم په تېره ژبه وغنده او د هغه د منفي شخصیت ځرنګوالی یې خلکو ته ځرګند کړ؛ له تېرو ګوډاګیو رانیولې تر دې دمه پورې:

یــو د اخونــد بــل د چــودري ګــوډاګی
کــه داســې ونــه کــړي خــو مــري ګــوډاګی
ربــه پنــاه ورکــړه ملــت تــه زمــوږ
مــرض نیــولی دی ســاري ګــوډاګی
قــانون او ســوله پــه توپونــو ولــي
غــواړي لــه زړه نــا کــراري ګــوډاګی
خالقــه خدایــه تــه خــو وینــې دا ټــول

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـــوږ خـــو ســـترګې نـــه لـــري ګـــوډاګی
د ځـــان او خپـــل بـــادار پـــه ګټـــه بـــولي
دا ګـــډوډي او خود ســـري ګـــوډاګی...

عبدالوهاب سرتېر د جګړې زیاته موده په خپل هېواد کې پاتې شوی، د کرکې، کینې، اور، وینو او ټولو ناخوالو ټپونه یې هم لیدلي او هم حس کړي، نو ځکه خو د جګړې د اورنیو شېبو د پای ته رسېدو هیله من دی. هغه مینه او عاطفه د انسان د ذهني ستړیا د له منځه وړو یوه اساسي وسیله او دمه ځای ګڼي. د مینې غبرګه داسې یو لامل ګڼي، چې په هغه سره د بشر د ژوند دوا تضمینېږي، ډېرې رواني غوټې پرې اوارېږي او بیا په دې مینه کې ژوند کول او پر هغې کرېدل یو خوند او لذت ګڼي:

ســـاقي جـــام را جـــام د مینـــې
کـــړه نظـــر او پـــام د مینـــې
چـــې ترلـــی پـــورې ژونـــد دی
دی لازم دوام د مینـــــــــې
ســـاقي بیـــا ســـرتېر اخیســـتی
نـــن لـــه تـــا الهـــام د مینـــې...

×××

(c) ketabton.com: The Digital Library

یمـــه لېـــوال مصـــیرانه د مینـــې
زړه چـــې زمـــا دی خزانـــه د مینـــې
لـــه محتســـبه ګیلـــه نـــه ده پکـــار
چـــې شـــوه دښـــمنه زمانـــه د مینـــې
کړاو په مینـه کې پـه خپله کیف دی
پـه اور چـې سـوزي پروانـه د مینـې
پـه چـا بـه ښـه پـه چـا بـه بـده لګـي
خـــو ماسُـــر کـــړې ترانـــه د مینـــې
لـه مـا سـرتېر سـره یـو زړه دی مـنم
چـې لـه پخـوا دی نذارنـه د مینـې.

سـرتېر پـر ۱۹۹۳م کـال د هېـواد لـه غـېـږې لـرې؛ جرمنـي تـه مسـاپر شـو، دغـه پردیس ژوند لـه هېـواد او خپلـو خلکـو سـره د هغـه د مینـې سوز او ولوله لا پسـې زیات کـړل. ده پـه همـدې څـو کلونـو کې زیات شمېر شعرونـه او نظمونـه ولیکـل، چـې زیاتـه برخـه یې د هېواد او ولس مینې او درد نیولې ده. پـه دې ټولګـه (د کوثر جام) کې داسې شعرونـه او نظمونـه راغلي چې لـه خپـل ولس او هېـواد سـره د شـاعر رښـتینې، بـې تکلفـه سـپېڅلې او رنـه مینـه پـه ډاګـه څرګندوي. هغـه هېڅ شـي هـم، دومـره ځـورولی نـه دی لکـه لـه خپـل هېـواد څخـه لرېـوالي. کلـه کلـه ځینـو تـه داسـې فکـر پیـدا کېـږي ((چـې څـه دوی خـو ښـه دي، ځانونـه یـې د اور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینو له څپو څخه ایستلي او د ګلونو دیار ته یې پناه ور وړې ده))، خو په حقیقت کې ډېر کم خلک پوهېږي، چې شاعر او لیکوال دننه پر زړه داغلی وي؛ که په ظاهره هر څومره روغ رمټ ښکاري، خو زړه او روح یې ټکلی وي. سرتېر هم له همدغو پر زړه داغلو شاعرانو څخه دی، چې یوه شېبه یې هم خپل هېواد له یاده وتلی نه دی. هغه وایي: ما چې په المان کې څه ګټلي هغه یوازې همدا یو څو شعرونه دي او بس:

دا یو څو ساده شعرونه یې حاصل دي
ما سرتېر چې په المان کې ګټه کړې

هغه پر اروپا مین نه دی، خو مجبوریت او قسمت پسې اخیستی، دی د خپل وطن اغزي د نورو په ګلانو نه بدلوي:

سرتېر مین په اروپا نه یمه
څو ورځې ژوند مې په قسمت دلته دی
×××
خلکو زما یې له المان سره څه
سرتېر وطن لرم افغان یم ځمه
×××
زما د خپل وطن اغزي ښکلي دي
د جرمني او د فرنګ له ګلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

×××

وطنه ډېر هره خوا وګرځېدم
بله خوږه نه وه له تا نه غېږه

له دې درد سره کله کله بیا یو بل دا سې درد هم مل شي، چې په زوره دې یو څوک مجبوروي، چې ولولې دې راوپارېږي او غبرګون وښيي، دا درد د ملي ژبې او هېواد ګډ درد دی:

مخاطب چې په پښتو ژبه غلیم کړم
اورېدو د خپلې ژبې مې حلیم کړم
خپل وطن زما د مینې مدرسه ده
زه سرتېر پکې سبق وایم تعلیم کړم.

((د کوثر جام)) شعري ټولګه کې داسې نور ښکلي غزلونه او نظمونه شته چې لوستونکي به یې په خوند ولولي. شاعر د خپل اند مرغلره د تخیل په وزرونو وړې، ((د کوثر په جام)) کې یې غوټه کړې، پرېوللې یې ده او بیا یې د الفاظو جامه ور اغوستې، ده هغه څه په دې جام کې میندلي، لیدلي او نور یې لا هم په لټه کې دی، چې ده ته د یوې ښکلې محبوبې حیثیت لري او نور څوک پرې نه پوهېږي.

خلک په دې حقیقت پوه نه دي لا
کوم چې لټه د دلبر په جام کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لـــوړو څـــوکو او اســـمان پـــه لـــوري
کــومــه الـــوزم ســـفر پـــه جـــام کـــې

نـــرۍ او ژونـــد چـــې دواړه ښـــکلي ګـــوري
ســـرتېر لمبلـــي د کـــوثر پـــه جـــام کـــې.

لکه څنګه چې دمخه مو وويل، سرتېر داسې يو انسان دی چې د حالاتو او واکمنو هېڅ ډول پروا يې نه ده کړې، د بغاوت او بې پروايۍ يو ځانګړی ژوند لوښی او ژوند دود لري او د اوډلي (منظم) ژوند ډېر جوګه نه دی، همداسې يې په شاعرۍ کې هم د ځينو کره کتونکو د شعري حدودو او پولو پروا ساتلې نه ده. هغه له **۳۶** کلونو راهيسې شعرونه ليکي او د دې مودې په شاعرۍ کې هم د خپل زړه پر لاره تللی دی. زه چې دا ليکنه کوم، نو ټول عمر مې **۳۱** کلونو ته رسېږي، يانې د سرتېر شاعري زما له عمر څخه **۵** کاله مشره ده. زه نه غواړم د هغه د شاعرۍ د جوليز اړخ څه شننه وکړم او يا هم پرې نيوکه! خو دومره وايم کېدی شي لکه څنګه چې په سياسي او ټولنيزه برخه کې د سرتېر، حالاتو او د وخت د واکمنو ترمنځ د نظر اختلاف و، دغسې دده د شعرونو پر جوليز اړخ د ځينو کره کتونکو له خوا نيوکې وشي. خو څنګه چې سرتېر په خپله يو بې تکلفه انسان دی او له هر ډول تصنع

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان ښودنې څخه لرې دی، همدا سې یې شعرونه او نظمونه هم بې تکلفه دي.

د ده کلام ساده، روان او ټولو ته د پوهېدو وړ دی، هر څوک یې په لومړي ځل لوستلو او اورېدلو پر مانا پوهېږي، په ځانګړي ډول هغه وخت چې سرتېر صاحب یې په خپله اوروي. د ده د کلام مانا په آني ډول د لوستونکي ذهن ته پرېوزي او ژر ترې خوند اخیستلای شي.

ځینې شعر پوهان فکر کوي، هغه شعرونه چې مانیز بار یې درون‌د او یا ځرګند وي، هغې ونې ته ورته دي چې ژر رسېږي، ژر مېوه کوي، خو ژر بېرته له منځه ځي. مانا دا چې ونه دومره مېوه نیسي، چې یا د هغې شاخونه ماتوي او یا یې ژر زړوي، خو هغه شعرونه چې د مانا له وزن سره یې د لباس یانې الفاظو ظرفیت، ښکلا او قوت برابر وي هغه ونې ته ورته دي چې د خپل ځواک په اندازه مېوه نیسي او ډېر عمر کوي. هر کله چې پر الفاظو باندې مانیز بار زیات شي، نو د مانا هغه برخه چې باید پټه او په پرده کې وساتل شي، د الفاظو د لباس له یوې څنډې څخه ځان ځرګندوي، همدغه ځای کې تر ((شعریته)) د ((شعاریت)) تله درنېږي.

د سرتېر صاحب په یو شمېر غزلونو کې د شعر شعریت ته ښه پاملرنه شوې، د شعر د هنري اړخ او مانا تول یې برابر دی لکه دا غزل:

تورې مې لرې د خپګان ګرځي په غرونو د زړه
لکه باران مې را اورېږي په داغونو د زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مایوسۍ د ماتو اوښکو له کاروانه سره
اوړي مې خاورې په ناکامو ارمانونو د زړه
یو څو بې وسه اسوېلي به مې خوا خوږې کړي خپل
که مې خبر چېرته یاران شول په رازونو د زړه...

خو په ځینو نورو نظمونو کې بیا د مانا بار یو څه درونډ شوی دی، خبره نېغ په نېغه او ډانګ پېیلي ډول بیان شوې ده. زه خپلې خبرې نوره نه اوږدوم او د سرتېر صاحب د ((وړانګې)) په نوم د یو غزل په څو بیتونو خپلې خبرې پای ته رسوم.

د لمر له سترګو راورېږي وړانګې
د شپې رګو کې چې بهېږي وړانګې
لکه چې پای د انتظار وي زموږ
لمر غزونې کړي ویښېږي وړانګې
په موږ کې ګوري تلوسه د مینې
چې مو خبرو ته هوسېږي وړانګې
زما سرتېر تورتم لوټلو خلکو
په تاسو ټولو مې لورېږي وړانګې...

دا هم درانه لوستونکي او دا هم د کوثر جام.
په مینه او درناوي
محمد اسمعیل یون
۱۳۷۷-۱۱-۲۰
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واقعیتونو یوه هنداره

دا خبره رښتیا ده چې تر جګړې وروسته له جنایاتو نه پرده پورته کېږي، په افغانستان کې د شوروي د ټولو ځواکونو د لوی پوځي سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف دا اثر (په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟) هم د افغان او روس د جګړې د واقعیتونو، رښتیاوو، دردوونکو او زړه بوږنوونکو پېښو یوه هنداره ده.

په دې اثر کې دا خبره څرګندېږي، چې څنګه یوه لوی لښکر په ډېر غرور، تکبر او ښکېلاکګر اند سره زموږ پر هېواد یرغل وکړ او بیا دومره نتلی، کمزوری او ذلیل شو، چې د خپل ځان د راټولولو وس یې هم پیدا نه کړ. مایوروف د ځینو نورو روسي لیکوالو خلاف په دې اثر کې پر افغانستان، د شوروي یرغل له بنسټیزو موخو پرده پورته کوي او هم د هغو روس پلوه افغان چارواکو او سیاسي شخصیتونو څېرې بربنډوي چې له شورویانو سره یو ځای یې د خپل هېواد په ورانۍ، ویجاړۍ او عامه وژنه کې برخه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوروي ځواکونو څه غوښتل؟ د څه لپاره راغلل؟ څه يې وکړل؟ او څه پرېږدل؟ دې ټولو پوښتنو ته په دې کتاب کې ځواب ويل شوی دی. ليکوال اعتراف کوي، چې د شوروي يرغل موخه دا وه چې افغانستان د شوروي اتحاد شپاړلسم جمهوريت کړي او روسان د هند سمندر ګرمو اوبو ته ځان ورورسوي، خو د افغانانو سپېڅلي جهاد او ملي مبارزې دا هر څه په سيند لاهو کړل. ليکوال د جګړې پايله داسې ارزوي: ((د افغانستان جګړه د شوروي اتحاد له خوا ترسره شوې وروستۍ جګړه ده. دا له هغو وروستيو ځانوژونکو ماينو څخه يوه را وختله چې يو لوی دولت پرې والوت او دړې وړې شو...))

په ټوليز ډول دا کتاب د شوروي يرغل او دهغه پر وړاندې د افغانانو د مبارزې د څرنګوالي او څومره والي په باب د لومړي لاس اسنادو يوه غوره سرچينه ګڼل کېدی شي.

ژباړن ته يې د نورو زياتو بريو هيله کوو.

په فرهنګي مينه

محمد اسمعيل يون

۱۳۷۸ل کال پېښور، پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوید یځمېشتي فرهنګي بهیر یو
((یار))

د هېواد احصایې د مرکزي ادارې د یوې شمېرنې له مخې په تېرو دوو لسیزو کې د افغانستان په دولتي ادارو کې تر (۵۰) زرو تنو څخه زیاتو هغو کسانو کار کړی چې تر ځوار لسم ټولګي څخه یې لوړې زده کړې ترسره کړې وې. خو د همدې دوو لسیزو په بهیر کې د ډول ډول سیاسي سیلابونو او رنګارنګ غمیزو له امله تر هېواد دننه کدریزه اډانه دړې وړې او وپاشل شوه.

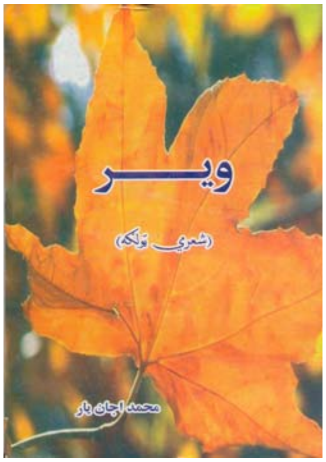

د بېلابېلو فني، پوهنیزو او فرهنګي څانګو کدرونه، کارپوهان او متخصصین هېواد پرېښودلو ته اړ او په بېلابېلو هېوادونو کې مېشته شول. داسې انګېرل کېدله او اټکېدله چې دا ټول کدرونه او د هغوی بل پښت به د همغو استوګنو ټولنو په اندود او ژوندود کې رنګ شي، خپله ملي او هېوادنۍ ځانګړنه به وبایلي، د بې هویتۍ په دریاب کې به ډوب شي او بیا به خپل هېواد ته مخ هم راونه ګرځوي. د دې ډول بهر مېشتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو دویم او په تېره بیا درېیم پښت په باب دا پوړتنۍ اند ښنه او انګېرنه کېدی شي، عملي شي، خو د اوسني پښت په باب دا اټکل او انګېرنه درست ونه ختل. اکثره افغانان په تېره بیا لیکوال، فرهنګیان، فرهنګپال او په یوه نوموړنه د پوهې او قلم خاوندان له یوې لړې دمې او ساه ایستو وروسته یو ځل بیا د خپل هېواد په مینه رامات شول. سره له دې چې دوی له فزیکي پلوه له خپل هېواده لرې دي، خو له ارواییي او ذهني پلوه یې ځان له خپل هېواد او خلکو څخه لرې کړی نه دی. تر یوې ټاکلې وقفې (ځنډ) وروسته دوی یو ځل بیا مینه، تخیل، ولوله او ملي اند سره یوځای کړل او د فرهنګي مبارزې ډګر یې تود کړ. اوس به هېڅ داسې اوونۍ او ان ورځ نه وي چې د هېواد په ملي ژبه یوه خپرونه یا کتاب چاپ نه شي. نننی فرهنګي بهیر په تېره بیا خپرنۍ برخه چې په کوم ګړندي ډول روان دي، دا زموږ په تېر فرهنګي او خپرنیز تاریخ کې ساری نه لري.

ښاغلی محمد اجان ((یار)) هم د همدغه بهر مېشتي فرهنګي او خپرنیز بهیر یو هځاند غړی او یار دی چې تر اوسه یې په خپل مټ د خپل اند و اند (فکر او خیال) درې ثمرې (کوکارې) شعري ټولګه، (سره ډولۍ) د لنډو کیسو مجموعه او (د کونړ تاترې) څېړنیز اثر زموږ رنځېدلې افغاني ټولنې ته ډالۍ کړي او دا دی (ویر) یې د شعرونو دویمه ټولګه ده چې د ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینوالـو تـه یـې وړانـدې کـوي. دا چـې د (یـار) برخلیـک لـه (کوکارو) او (ویر) سره تړلی دا څه ناڅاپي خبره نه ده، بلکې دا د هغې شلکلنې غمیزې زېږنده او پایله ده چې زموږ ټولـه ټولنه کـړوي، پـر اور یــې اړوي را اړوي او دادی اوس یــې لا عمـر درېیمې لسیزې ته هم اوږدېږي.

شاعر د ټولنې د یو ذهني ساتندوی او پالندوی پـه توګـه کلـه چې د خپلې ټولنې جنازه پـه خپلو سترګو ووینې او مـړی یـې دده پر وړاندې پروت وي، نو پرته لـه چغـو، کوکـارو او ویرونو نـور څه کولای شي؟ خپله خو شاعر له ویر، فریاد او چغو پرتـه څـه نـه شي کولای، خو دده چغې، فریادونه او کوکارې بیا کـرار کـرار مـړو اروااوو او ویـدو ذهنونـو تـه سـاه ورکـوي او لـه خوبـه یـې راویښوي.

د همـدغې تـودوخې پـه پایلـه کـې د ټـولنې غـړي خوځـون تـه چمتو کېږي بیا ټولنـه حرکت کـوي او خپـل ژونـد خونـدي کـوي. یار صاحب هم د خپلې ټولنې د هغه سوي لـوي بلبـل پـه شـان دی چې بڼ او چمن یې چا ترې تروړلای، مروړلای او سېزلای دی او دی یې ترې فراري کړی دی. سره له دې چې دی د ډېرو ښو چمنونو او ښونو ته تللی، خو پردیو ګلونو ته یې ټېپې نه راځي، ځکه چې د ده د روحي او جسمي ژوند ترمنځ واټن رامنځتـه شـوی دی. د هغه پـه روح کـې خپـل طبیعت او طبیعي منظرو داسې غزونې کړې چې د چا مصنوعي ښکلا او لاس جوړي چمنونه یې ذهن نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي خړوبولای. څوک چې د یار صاحب دا شعري ټولګه ولولي نو له یو داسې کونړي پښتون افغان سره به مخامخ شي، چې اوس هم د کونړ په (وته پور) کې مېشته دی او د کونړ په غرو رغونو کې ګرځي راګرځي.

ده په خپل کلام کې له هېڅ ډول تکلف او تصنع څخه کار نه دی اخیستی، بلکې څه یې چې زړه غوښتي هغه یې په ساده او صمیمي ډول مطرح کړي دي. صمیمیت او ساده ګي د کلام د ښکلا یوه برخه ده، که په ظرافت سره وپېیل شي نو کلام به ډېر ښکلی کړي.

یار صاحب د یو رښتیني انسان په توګه ځان د تکلف او تصنع په زولنو نه دی تړلی، بلکې خپله خبره او موخه یې نېغه بیان کړې ده. ساده بیان سره له دې چې د یو شمېر کره کتونکو نه خوښېږي، هغوی یې د کلام هنري جوهر ته زیان رسوونکی بولي او وایي چې د هنري کلام عمر را لنډوي، خو د ساده کلام ګټه دا ده چې د عام و خاص د پوهې وړ وي، په سملاسي ډول د لوستونکي او اورېدونکي مانیزه او ښکلاییزه تنده خړوبوي او هغوی یې د مانیزې مرغلرې د پیدا کولو لپاره فکري هڅې او پلټنې ته نه اړ وزي، د یار صاحب کلام په ساده رنګ کې یو ښکلی ارمان رانغښتی، د ده د کلام مرکزي ټکی هېواد پالنه، ملت پالنه او له هغو سره مینه ده. که ده ژړلي نو هم د همدغه ارمان لپاره یې ژړلي او که کله خندېدلی هم دی، نو هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغې هیلې ځلا خندولی دی. هغه څوک چې د یار صاحب له دې ملي او هېوادني ارمان سره ګډ درد ولري، نو هغه دده له کلام څخه ډېر خوند اخیستلای شي.

سندرې په ژړا شوې چې سازونه لېوني شول
مطرب شو لاس تر زنې چې تارونه لېوني شول
دا ډېره موده چوپ دي په دې کلي کې سازونه
ټپې شولې سرسامې مجلسونه لېوني شول
کرېږ ورېږ ځوانۍ تر خاورو لاندې شولې غلې
خالونه ځوانیمرګ شول وربلونه لېوني شول...

یار صاحب د هغې اوږدې غمیزې انځور باسي، چې زموږ ټول ولس یې نهیلی کړی، خو چاته یې لا تر اوسه د خلاصون څرک نه لګي.

د زلفو توري شپې اخیستی یم سبا نه راځي
توره تیاره ده پر وطن باندې رڼا نه راځي
لارې سرې شوې دي چلېږي پرې تل سرې جنازې
ساندو وچ کړي ستوني، هېچاته خندا نه راځي
وینو کې وزېږېده لوی شو او تباه شو نسل
رحم پر دې غریب ولس باندې د چا نه راځي
وطن تالا شو خیر کړې (یاره) نور به کېږي لا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سیند لاهو شولو عزت چاته حیا نه راځي.

کله چې پر شاعر د ژوند د ارمانونو د پوره کولو ټولې لارې بندې شي، نو یوازینۍ لاره چې پاتې کېږي، هغه الهي ځواک ته پناه وروړل دي. شاعر هم خپل وروستی دمه ځای او تمځای همدغه الهي دربار ګڼلی او د خپل هېواد د ښېرازۍ، ښکلا او سوکالۍ هیله ورڅخه لري:

ای د ټولو ربه دا وطن راته بیا ښکلی کړه
لمر د نوي ژوند زموږ اسمان کې راختلی کړه
لږه شان موسکا خو هم زموږ پر شونډو راوله
هغه د پښتون شان او شوکت راته ښاغلی کړه
یو ځل خو زموږه دغه ستر ارمان ترسره کړه
دا کنډوالـه ملک راته ناڅاپه غوړېدلی کړه
تللي غرڅنۍ درسره غرونو ته بیا راوله
هر غدار زموږه په نړۍ کې شرمېدلی کړه
ټول په خندا راوله چې مینه محبت وکړي
بس دی هر غماز د (یار) له کلي نه نور غلی کړه.

یار صاحب سره له دې چې د پښتو ادب د اوسني پېر د نورو شاعرانو په شان حالاتو سخت ځپلی او اسکیرلی دی او دې دردونې او ځپنې له (کوکارو) نه تر (ویره) رارسولی، خو د دې ویر له څپاندو څپو سره سره بیا هم د زړه په تل کې یوه پټه شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثبته هیله لري او په دې امید دی چې تیارې به لاړې شي او زمونږ پر مالت به بیا سحر وځلېږي، د شاعر دغه لوړ او پټ ارمان د سړي په ذهن او زړه کې د راتلونکي سوکالۍ هیلې راټوکوي او پر ژوند مو باوري کوي.

زمـونږه پــر مالــت بــه بیــا ســحر راوخېــږي
ســپوږمۍ بــه پــر کنــډو لــوړ مــازیګر راوخېــږي
منګیـه دا زمـا تنـده خـو سـتا پـه زړه کـې لامبـې
کتــار بــه هــم د پېغلــو پــه ګــودر راوخېــږي
دا تللـې قـافلې بـه بیـا وطـن تـه راسـتنې شـي
د دې وربځــو تــورتم کــې بــه لمــر راوخېــږي
خنـدا بـه د هـر چـا پـر وچـو شـونډو راخـوره شـي
ګلونــه بــه پــه دښــتو ســمه او غــر راوخېــږي
پـه شوخو شانو سترګو کې به ماتې تلوسې شي
د (یـار) زخمـي سـینې نـه بـه خنجـر راوخېـږي.

زه د یار صاحب په پورتني هیله من شعر پورې خپلې هیلې ترم، په داسې حال کې چې دده په (ویر) کې ځان شریک ګڼم، کلام ته یې له مثبت لید لوري ګورم او د هر ډول کره کتنې غشي پرې نه را ورم، دا هم د یار صاحب نوې شعري ټولګه او دا هم تاسې درانه لوستونکي.

په ډېره زیاته فرهنګي مینه
محمد اسمعیل یون
پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروا پوهنې ښوونځي

د پوهنیزو اثارو خپرول، د یوې ژبې او ملت د ودې او پرمختګ لپاره ډېر مهم دي. هغه وخت چې پر کابل پوهنتون د جګړې ناتار نه و خور شوی، نو ګڼ شمېر درسي او مرستندوی درسي کتابونه، مجلې او نور پوهنیز کتابونه یې خپرول. دغو اثارو پر خپل وخت د پوهنتون د محصلینو درسي ستونزې خوږولې او د استادانو د پوهنیزو تجربو او

معلوماتو په زیاتون کې یې کارنده رول درلود. د جګړې له کبله د کتابونو او پوهنیزو اثارو خپرول پر ټپه ودرېدل. د پوهاند صاحب ګل رحمن حکیم دا علمي اثر هم لږ تر لږه د اتو کلونو په بهیر کې د چاپ جوګه نه شو.

دا اثر چې د اروا پوهنې بېلابېل ښوونځي را پېژني او پر یو شمېر نورو، اروایي مسایلو بحث کوي، د کابل پوهنتون په ښوونې او روزنې پوهنځي کې د یو درسي کتاب په بڼه تدریسېده، چاپ یې د نوموړي پوهنځي محصلینو ته خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم و. د دغې ارتیا له کبله ما له پوهاند صاحب ګل رحمن حکیم سره د دغه اثر د چاپ په باب خبرې وکړې. استاد د دې کتاب یوه لاسکښلې نسخه ماته راکړه. ما د هېواد ځوان لیکوال او شاعر ښاغلي صدیق الله بدر ته د خطاطۍ لپاره ورکړه. بدر صاحب په ډېره مینه په وړیا ډول دا کتاب خطاطي کړ. د چاپ لپاره مې د هېواد له ډېر تکړه لیکوال او روغتیا پال ښاغلي ډاکټر محمد فرید بزګر ځخه چې د علمي کتابونو له خپرولو سره ډېره زیاته مینه لري او تر اوسه یې پخپله هم ګڼ شمېر طبي، ادبي او نور پوهنیز کتابونه چاپ کړي دي، هیله وکړه، ښاغلي ډاکټر فرید بزګر زموږ هیله پوره کړه او دا پوهنیز کتاب یې پخپل لګښت چاپ کړ.

زه د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي محصلینو او پوهاند صاحب ګل رحمن حکیم ته د دغه کتاب د چاپ له امله مبارکي وایم او له ښاغلي صدیق الله بدر او ګران ډاکټر فرید بزګر ځخه ډېره مننه کوم چې دا کتاب یې د چاپ جوګه کړ.

په مینه او درناوي

د پوهنیزو او ادبي کتابونو د خپراوي او د هېواد د فرهنګي بډاینې لېوال

پوهنیار محمد اسمعیل یون

۱۳۷۸- لړم- ۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګام پر ګام له خوشال سره

لوی څښتن تعالی (ج) دوه لوی ستر نعموتونه پر پښتو ژبه او ادب لورولي دي؛ يو پښتو لنډۍ دي، چې د هر ډول اند اوانځور د وړاندې کولو او جوړولو ځواک لري اود نړۍ هېڅ شعر ورسره د پرتلنې او مقابلې وړتيا نه لري؛ که دنړۍ د هرې ژبې شعري جوله له پښتو لنډۍ سره وتلل شي، د لنډۍ د جذابيت ځواک، د افادې قوت او د انځورونې رنګينې به ترې درنه شي. دويم نعمت خوشال بابا دی چې لوی

څښتن پښتو ژبې او پښتو ادب ته په نصيب کړی دی. لوی خان د پوهې او هنر داسې يو کان دی، چې د اند او هنر له غميو ډک دی. په نړۍ کې ګڼ شمېر ليکوال او شاعران تېر شوي، چې سيمه ييزې او ژبنۍ پولې يې ړنګې کړې، نړيوال شهرت او د انسانيت ستر مقام ته رسېدلي دي، خو د خوشال لوړتيا يوازې د شاعر او ليکوال تر بريده نه ده. لوی خان د ذهني ځواک يوه برخه شاعرۍ ته ځانګړې شوې ده او نوره يې د ژوند نورو برخو ته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویکتور هوګو او بلزاک د فرانسې لوی لیکوال وو، خو یوازې لیکوال وو، نه قومي مشران وو، نه سیاستوال او نه جرنیلان. شکسپیر د نړۍ نامتو لیکوال و، خو یوازې لیکوال او بس، پوشکین د روسیې او نړۍ نامتو شاعر تېر شوی، شخصیت یې یوازې د همدې شاعرۍ په شا او خوا کې مطرح کېږي، خو زموږ د پښتنو خان بیا داسې نه دی، خان نه یوازې شاعر او لیکوال و، بلکې ټولنپوه و، ژبپوه و، رنځپوه و، اروا پوه و، جګړن و، صوفي و، فلسفي و، ښکاري و، نقاد و، ګرځندوی و، سیاستپوه او سیاستوال و، روزنپوه و، ملتپال او ملت رغاند و، تاریخپوه و، خو ((څه نه وو، چې نه و)) د خان ذهني ځواک هم پر همدغو خوا و ویشل شوی و، کله چې سړی د بابا هر اثر لولي نو فکر کوي، چې ده به په بله برخه کې څه نه وي لیکلي. د ساري په توګه کله چې سړی (دستارنامه) لولي، نو فکر کوي چې خان یو سیاستپوه دی، کله چې (طب نامه) لولي یو رنځپوه او طبیب خوشال مو تر سترګو کېږي او کله چې (بازنامه) لولي نو فکر کوي چې خوشال له ښکار پرته بل هېڅ کار نه دی کړی، لکه چې خپله وايي: ((که د ښکار په چارو اخته نه وای، نو د دنیا هومره علمونه به زما وو)) کله چې د یو شخص ذهني ځواک تر شلو نه پر زیاتو بېلابېلو ډګرونو وویشل شي او بیا په هره برخه کې د یوه غوره نظر او مقام خاوند وي، سړي ته پته لګي چې د دې شخص ټولیز ذهني ځواک څومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. نو که موږ هم د لوی خان په باب قضاوت کوو او یا یې له چا سره پرتله کوو ، نو د خان ټوله ذهني قوه باید په پام کې ونیسو. یو ایرانی لیکوال او کره کتونکی دې ټکي ته متوجه شوی او ددې حقیقت جام یې پر سر را اړولای دی. دا لیکوال وایي: ((فردوسي چې په حماسي، سعدي چې په عرفاني او حافظ چې په غنایي برخه کې سره یو ځای شي، نو یو خوشال خټک ځنې جوړېږي.))

راوړټي انګرېز د خوشال بابا د اثارو شمېر ۲۵۰ ټوکه (عنوانه) ښودلی دی. کله چې څوک د خوشال بابا ذهني شتمنۍ ته ګوري، نو ددې آثارو پر شمېر پوره باوري کېږي. له نن څخه اټکل درې نیم سوه کاله او ان تر هغه را وروسته به د نړۍ په یوه هېواد کې هم داسې کومه بېلګه پیدا نه شي، چې د ورځنې ژوند له سختو بوختیاوو سره سره یې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د څومره والي او څرنګوالي له پلوه دومره اثار لیکلي وي.

د خان نبوغ او د ذهني شتمنۍ رنګارنګي له دې څخه هم څرګندېږي، چې د ده د اند و ژوند په باب تر اوسه پورې افغاني او بهرنیو لیکوالو تر یو زر عنوانه پورې بېلابېلې لیکنې کړي، خو بیا هم د خان د هنر په دریاب کې داسې مرغلرې پاتې چې د ډېرو نظر لا ورته نه دی رسېدلای، نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو لا د خان اند وژوند او هنري نړۍ نوري څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري.

استاد محمد اصف صمیم هغه افغان لیکوال دی، چې هم خوشالپوه دی، هم خوشال مین ، ډېر کلونه کېږي، چې د بابا داثارو پر څېړنه او شننه بوخت دی. اوسنی اثر هم دده د ډېرو کلونو د ژورو څېړنو او پلټنو پایله او ثمره ده. استاد صمیم په دې اثر کې هغه څه راټول کړي، چې تر دې دمه لا د خوشالپوهانو لاس ورته نه و رسېدلای. (ګام پر ګام له خوشال سره) ددې اثر لومړۍ برخه ده، چې په خورا زیار او هڅه ترتیب شوې او داسې تاریخي اوډون یې ورکړی چې د بابا د ژوند سترو پېښو یوه رڼه هنداره ګڼل کېږي. ددې برخې اهمیت په دې کې هم دی چې په خپله د لوی خان له اثارو څخه په کې زیاته ګټه اخیستل شوې او خان هم د زمانې د یو ستر اندیال (مفکر) په توګه د خپل ژوند پېښې لکه د یو تاریخپوه په توګه ثبت کړي دي.

استاد صمیم د بابا د فکر او هنر همغه لارې څارلې او د هغه د ژوند هره پېښه یې ورڅخه رابهر کړې ده. (خوشال او قران) د دې اثر بله غوره برخه ده چې په خوشالپوهنه کې یو بل څپرکی ګڼل کېږي. د بابا له قران لوستنې او ګروهمنتیا څخه څرګندېږي، چې نه یوازې د قران د مطالعې خاوند و ، بلکې پر قران باندې د یو ګروهمن شخص په توګه د عملي ژوند په ډګر کې هم د الهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارښوونو پر پلي کولو بريالی شوی و. (د خوشال د ژبې ټوپک) د اثـر بلـه پـه زړه پـورې برخـه ده، چـې د خوشـال سـتروالی او زړورتوب ورڅخه ښه ترا څرګند ېږي. خوشال د خپلې ژبې د ټوپک خوله لومړی ځانته برابره کړې ده، نو هغه څوک چې د دومره اخلاقي او فکري جرئت خاوند وي، چې تر هر چا دمخه پر خپل ځان نيوکه او ګوزار وکړي، پر ستروالي يې بايد څه شک ونه شي.

(خوشال کتابونه او شاعران) هم د دې اثر پـه زړه پوري برخې دي او څېړنه يې په کار وه. په دې برخه کې د بابا د خپل وخت فرهنګـي چاپېريـال، د ليکـوال او کتـابونو څـومره والـی او څرنګوالی پـه ښـه توګه څرګند ېږي، د بابا د لوستنې ساحه هم ورڅخه ښکارېږي، پر هغو فکري واکمني هم او له هغو څخه د جذب ځواک هم، که په ټوليز ډول د استاد صميم دا زيار وارزول شي نو پـه خوشالپوهنه کې يو ډېر ګټور او ځيرمن کار ګڼل کېږي، نـه يـوازې پـه خوشالپوهنه کې يوه نوې زياتونـه ده او د بابا د مينوالو او لېوالو لپاره د لوستنې يوه نوې لاره ده، بلکې د مسـلکي لوسـتونکو يـانې د ژبـو او ادبيـاتو پوهنځيـو د محصـلينو لپـاره هـم يـو ګټـور اثـر دی او کېـدی شـي د خوشالپېژندنې مضمون د يو مرستندوی کتاب په توګه ورڅخه ګټه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ استاد محمد اصف صميم ته د دې ګټور کتاب د ليکلو او چاپ له امله مبارکي وايو، مننه ورڅخه کوو، ستاينه يې کوو او د لوی خدای(ج) له درباره ورته نورې فرهنګي برياوې غواړو.

په فرهنګي مينه
اسمعيل يون
۱۳۷۸لمريز کال
پېښور، پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

((لاهو)) شاعر

له نن نه پنځه ويشت کاله د مخه لوی څښتن(ج) د کابل د للندر په سيمه کې د رڼا يو ستا يونکی او پالونکی ګل (نورمحمد) وټوکوه، ورو ورو يې په رنګونو او ښکلاوو کې داسې رنګ کړ چې يو وخت يې ځانته

پام کېده، نو بيا د مينې، عاطفې، ښايست او رنګونو په سيند کې ((لاهو)) شوی و. دی د مينې او بو دومره وړی و چې بيا ترې نه ده خپله ځان را ايستلای شو او نه هم چا لاس ورکولای شو. ((نورمحمد)) د مينې او رڼاګانو، اهونو، اوسېلو، غمونو او دردونو په يو ځای شوي سيند کې دومره غوټې ووهلې چې د دې سيند له تله يې د ښکلو ګړنيو مرغلرو (شعرونو) ټولګه راجوړه کړه.

اوس چې د نور په سيند کې د لاهو شوي ((لاهو)) شعرونه لولو، نو د همدې رڼا، ښکلا، اهـ، درد، فرياد او د خپل سوي لوي چاپېريال انځورونه مو په سترګو او ذهن کې راټوکېږي. خدای(ج) پر لاهو ډېر مهربانه شوی، چې له نازک احساس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو بېمن زړه سره یې ورته د شعر ښاپېرۍ هم په نصیب کړې ده. که د یو بشپړ عاطفي انسان (شاعر) د احساس غمونه د شعر الهه په خپلو وزرونو کم نه کړي، نو خدای خبر چې د هغه زړه به څومره حرکت وکړای شي؟. ((لاهو)) د یوه عاطفي موجود په توګه د ټولنې هر درد او غم دومره ځورولی چې له نا چارې یې شعر ته پناه وروړې ده. د ټولنې هر دردوونکی او خوشالوونکی انځور چې د ده په شعرونو کې ګورو، نو هغه یو ځل د ده ذهن او زړه ته لاره کړې، هغه یې د خپل ذهن او زړه په پردو کې تاو کړی، د احساس په اوښکو یې وینځلی او بیا یې موږ ته په انځوریز ډول وړاندې کړی دی.

((بلال په وینو کې)) د ده د انځوریزې شاعرۍ لومړۍ ټولګه ده. دوه نورې شعري ټولګې یې هم د چاپ انتظار باسي. زه د لوی خدای(ج) له دربار نه هیله لرم، چې ((نورمحمد)) دې نور هم د شعر او ښکلاوو په سمندر کې ((لاهو)) وي او د ښکلو مرغلرو د را ایستلو او ځلولو جوګه دې وي، خو داسې نه چې یو وخت د ژوند د مستۍ په سیند کې دومره ډوب شي، چې د ټولنې غمونه هېر کړي او د خوښۍ په څپو کې یې هر څه له یاده ووځي.

د شاعر لاهو د لابري په هیله

اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردېس ژوند او ((پردېسې نغمې))

په تېره لسيزه (۱۳۶۰-۱۳۷۰ کلونو) کې په کابل کې د شعر او شاعرۍ بهير ښه په څپو و. ښاغلی ملکي خزان هم د دې بهير يو فعال غړی و. دی سره له دې چې يو پوځي سړی و، خو ادبي ذوق او ولوله پرې دومره غالب وو، چې له سختو عسکري دندو سره سره يې هرې ادبي غونډې او مشاعرې ته ځان رسوه. همدغې مينې او لېوالتيا د ده ذهن له اغزن پوځي چاپېريال څخه رابهر کړ او د شعر په ورېښمين تال يې وزنګوه. ملکي خزان په تېره لسيزه کې ښايسته ډېر شعرونه او نظمونه وليکل، چې ګڼ شمېر يې د هېواد د هغه مهال په خپرونو کې خپاره شوي، خو د ځانګړې شعري ټولګې د چاپ مجال ورته ور نه کړ شو. د روانې لسيزې (۱۳۷۰-۱۳۷۹کلونو) په بهير کې چې د کابل ښار او د هېواد د سياسي او پوځي نظام ښه وا ړول شوه، نو ملکي خزان هم لکه د ځينو نورو په شان لومړی پېښور، بيا د پاکستان نورو ښارونو او بيا ايران ته مهاجر شو. ملکي خزان د تېرې لسيزې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند معکوس دا ځل د قلم او مسلک د روزۍ پر ځای، د لاس مزدورۍ ته کېناست. سره له دې چې د هغه پر ژوند خزان راغلی و او د هیلو ډېر ګلونه یې ورته مروړولي وو، خو د ده پر اند او همت د دې خزان زور ونه رسېده؛ هغه په هجرت کې هم قلم له ګوتو ونه غورځاوه او ښایسته ډېر شعرونه او نظمونه یې ولیکل. ((پردېسي نغمې)) د ده د همدغې نږدې یوې لسیزې پردېس ژوند شعرونه دي، چې د ده د مهاجر ژوند د ناخوالو انځورنه په کې شوې ده. که چا ملکي خزان له نږدې نه لیدلی وي، نو ډېره ښه به ورته ثرګنده وي، چې هغه د سپېڅلو ولولو یوه ځپه ده. سپېڅلي خلک خپله ولوله او جذبه ښغ په ښغه بیانوي، نه د وېرې پروا لري او نه د خطر.

ملکي خزان هم په خپل دې کلام کې خپل احساسات ښغ په ښغه بیان کړي او خپل زړه یې ښه تش کړی دی. د شعر کره کتونکو د ګواښونو او اخطارونو پروا یې هم نه ده کړې، خو د خپل زړه غوټه یې ښه اواره کړې ده. د یو شاعر روحي بار د کمولو او رواني ستړیا د له منځه وړلو لپاره ښه لاره داده، چې شاعر خپل زړه کې غوټه نه پرېږدي او وایي چې د خپل اند ناوې باید د ګلوییونو په پاښو کې تاوه کړي او د تخیل رنګین شال ور په سر کړي، په ټولیزډول د استاد الفت په وینا ((شاعران له قید و بنده بې پروا دي.)) ملکي خزان هم داسې یو شاعر دی، چې د خپل اند په ازادۍ کې له قیده و بنده بې پروا دی. زه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعري ټولګه د هجرت په ستونزمن او اغزن چاپېريال کې د ملکي خزان د همت او بريا غته نښه ګڼم. دانش خپرندويې ټولنې ته چې تل يې د چاپ په برخه کې د کموسو او بېوسو ليکوالو او شاعرانو لاسنيوی کړی، د دې شعري ټولګې د چاپ له امله شاباسي وركوم او خپله شاعر ته يې زياته زياته مباركي وايم. خدای دې وکړي، چې هېڅكله هم د خزان صاحب پر شعرونو خزان رانه شي او پر شعري يون يې تل پسرلی وي پسرلی.

په فرهنګي مينه
اسمعيل يون
پېښور ۱۳۷۹ل کال د غبرګولي ۳۰مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې اثر لیکوال او خپرندوی په باب څو خبرې

ښاغلی قدرت الله حداد په اوسنیو څو لسیزو کې د افغانستان د ملي مبارزې د فرهنګي او لیکني ډګر یوه نومیالۍ څېره ده. حداد صاحب د ځوانۍ له شېبو نه بیا تر دې دمه قلم له ګوتو نه دی لرې کړی او د ګڼو لیکنو او ځانګړو اثارو په خپرولو سره یې خپله ملي، هېوادنۍ او فرهنګي مینه په زبات رسولې ده. د ده په هره لیکنه د ملي

اند و ارمان د ښمنانو خپل تندی تریو کړی او دوستانو ورین کړی دی. د هېواد او خاورې شعوري د ښمنانو او د هغو پلویانو وخت پر وخت د حداد صاحب پر لیکنو نیوکې کړې او هڅه یې کړې چې هغه په افغاني ټولنه کې په ((فاشیستي)) هڅو تورن کړي. د ملتپالو افغانانو د مخالفینو یو مهارت په دې کې دی چې دوی تل هڅه کوي په تبلیغاتي فعالیتونو کې له تعرضي چلند نه کار واخلي. هر کله چې یو افغان د خپلې ملي ژبې، ملي حقوقو او د خاورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشپړتیا او د ملت د سرلوړۍ خبره پورته کړې ده، نو دوی ژر تر ژره پرې د نشنلیست او فاشیست، ژبپال او ملتپال تور پورې کړی دی. ملتپالنه او ژبپالنه یې زموږ په ټولنه کې په ځانګړې ډول د پښتنو لپاره یو جرم ګڼلی او انګېرلی دی. په داسې حال کې چې دوی په خپله د بل چا د ژبې په غوڅولو او زبېښلو د فاشیزم د وروستي پړاو پلي کوونکي دي. دې ډول کسانو په خپل تعرضي تبلیغ سره یو زیات شمېر پښتانه روڼ اندي له دې کبله چې څوک ورته نشنلیست او یا فاشیست ونه وايي له خپلې ملي لارې او تګلارې اړولي او د زیات احتیاط سیوري ته یې خوبولي دي. خو داسې روڼ اندي پښتانه هم شته چې زموږ د ملي ژبې او ملي ارمان د دښمنانو د یرغلیزو هڅو د دفاع ځواک هم لري او د متقابل ګوزار قوت هم. ښاغلی حداد صاحب د همدغه ډول روڼ اندو پښتنو لیکوالو له جملې څخه دی.

ده په تېرو دریو لسیزو کې د نورو د ژبني او کینه ییز یرغل پر وړاندې هم دفاع کړې او هم یې د خپل قلم څوکه ښه تېره کړې ده. ځکه خو حداد صاحب لکه د یو شمېر نورو پښتنو لیکوالو په څېر افغان ضد ډلو ټپلو او اشخاصو ته د سترګو اغزی دی.

(د مېړانې او مېړنو خبرې) د حداد صاحب یو بل مېړنی جرئت دی چې د خپل ملي ارمان لپاره یې ترسره کړ. په دې کتاب کې داسې مسایل راغلي چې مړاوو اروا وو ته ځواک

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربښي او د سړي ملي ولوله او جذبه پیاوړې کوي. له تاریخي پلوه هم داسې نوي مسایل په کې را سپړل شوي چې تر اوسه پورې یې لا ډېرو لیکوالو او مورخینو ته څرک نه و لګېدلای. په ځانګړي ډول د ازاد خان سلېمانخېل او سر خاني خان الکوزي په باب معلومات او د هغو د مبارزو په باب څرګندونې ډېرې زیاتې په زړه پورې دي. کله چې سړی دا لیکنې لولي خپل ملت سره د سړي مینه زیاتېږي او پر خپلو نیکونو او د هغو پر کړنو یې د باور روحیه پیاوړې کېږي. دا فکر سړي ته پیدا کېږي چې زموږ څومره نور اتلان به د تاریخ د پېښو په ګردونو کې پټ وي، کاشکې زموږ د تورې او قلم، د واک او ځواک اندول برابر وای، بیا به نو زمانې زموږ د اتلانو پر څېرو د هېرېدا ګردونه نه وو خپاره شوي.

د حداد صاحب دې کور ودان وي، د تاریخ تیاره ګوټونو ته ننوت او په خپل ژورلید او لرلید یې په لعلونو سترګې ولګېدلې او هغه یې له ایرو نه ځلا ته را وایستل. (د مېړانې او مېړنو خبرې) کې د مېړنتوب او سړیتوب نورې ډېرې خبرې هم شته، چې د هر مېړني او نیم مېړني لپاره یې لوستل ډېر ګټور دي. د کتاب پاڼکي په بیا بیا لوستلو ارزي.

کله چې د مېړنو خبرې کېږي نو طبعاً مېړني د سړي ذهن کې انځورېږي، هو همداسې یو بل مېړنی هم د ستاینې او یادونې وړ دی. ښاغلی اقبال پښتونیار یادوم چې مینې، ولولې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جذبې يې دی له خپل هېواد، ولس او ملي ژبې سره د مينې د سرتېرۍ او سرغندويۍ پوړۍ ته رسولی دی.

ښاغلی پښتونيار د هغو افغانانو له جملې څخه دی چې دا ډېر کلونه کېږي غرب ته تللی خو غربي شوی نه دی. همغه پښتون دی او همغه پښتونيار. ده نه يوازې له روحي او فکري پلوه له خپل هېواد او خلکو سره خپله مينه پاللې، بلکې په عملي ډول يې هم د خپل ولس د ټپونو په درملونه کې ونډه اخيستې ده. د شوروي-افغان د جګړې په کلونو کې پښتونيار ډېرې هلې ځلې کړي چې د افغانانو غږ د نړيوالو غوږونو ته ورسوي. په دې ترڅ کې ده د ملګرو ملتونو د بشر د حقوقو له ځانګړي استازي ارمکورا سره ډېر منډې ترړې کړي او هغه ته يې د افغانستان د خلکو د ژوند ربښتيني انځور وړاندې کړی دی. پښتونيار نه يوازې د افغانانو د سياسي غمونو په درملونه کې تر خپله وسه ونډه اخيستې، بلکې د خپلو هېوادوالو د فزيکي ټپونو د درملونې لپاره يې هم د خپلو خولو محصول رالېږلی دی. ښاغلی پښتونيار له ۱۹۸۹م کال راهيسې په کندهار، ننګرهار، ميدان وردګو، غزني ولايتونو، کوټې، پېښور او د پېښور اسلام اباد د لارې په اوږدو کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې يو زيات شمېر مهاجرو ته دارو درمل رسولي او له يو شمېر بېوزلو افغانانو سره يې مالي مرستې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغو ملي، اسلامي او انساني هڅو ترڅنګ پښتونيار له څو کلونو راهيسې په يو لړ فرهنګي هڅو هم لاس پورې کړې دی، له يو شمېر فرهنګيانو سره يې مالي مرستې کړې او د ځينو فرهنګي اثارو خپراوي ته يې په يوازې ځان ملا تړلې ده. د دې اثر خپراوی هم د دوی د فرهنګي هڅو يوه بېلګه ده. په نورو وختونو کې به يې نورې بېلګې هم ووينو. لنډه دا چې پښتونيار د يو ملي هېوادني ارمان او د پښتونولۍ يو سر غندوی او سوی لوی پتنګ دی او په دې لاره کې يې د عملي او نظري قربانۍ ثبوت وړاندې کړی دی.

په ټولیز ډول د حداد صاحب او پښتونيار صاحب په باب دا ويلای شو چې دوی دواړه د يوه ملي ارمان او فکر خاوندان، لارويان او هڅوندويان دي. د همدغې مينې مزې يو بل سره داسې تړلي چې يو په امريکا کې او بل په جرمني کې اوسي، خو د زړونو مينې او ولولې يې دا واټن له منځه وړی دی او دا دی د يوه فکر او د بل ملي ولوله په دې کتاب کې سره راټول شوي او لوستونکو ته وړاندې کېږي. زه د همدې ملي لارې يو درېيم لاروی او لېوال په داسې حال کې چې د دې کتاب په ليکلو او خپرولو کې د دواړو هڅې ستايم، د نورو ملي او فرهنګي خدمتونو په لار کې ورته لا زيات بريالیتوب غواړم.

په ټوله افغاني او فرهنګي مينه

اسمعيل يون

۱۳۷۹ل کال

پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرين انځور او دده د لنډو کيسو دا انځوريزه ټولګه

اته کاله کېږي چې د هېواد پياوړى ليکوال محمد زرين انځور له هجرت نه د يو بل مهاجرت لمن نيولې (له پېښور نه اروپا ته تللى دى.) اصلاً خو هغه

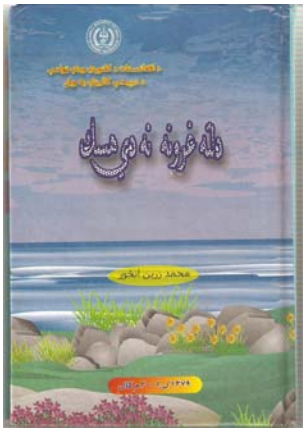

پر ۱۳۶۹ل کال مهاجرت ته اړ شوى او تر پېښوره يې ځان رارسولى و، خو پېښور له فرهنګي پلوه دومره افغاني ځانګړنې لري، چې سړى په کې نه پردى کېږي. نو ځکه انځور صاحب د کابل په شان په پېښور کې هم خپلو فرهنګي هڅو ته دوام ورکړ او پر لنډ تنګ وخت يې څلور عنوانه آثار خپاره کړل. کله چې يې د اوږده سفر لمن ونيوه، د قاف تر غرونو واوښت او جرمني ته ورسېد، نو ښايسته ډېره موده؛ کابو پنځه کاله دده په فرهنګي کار کې خنډ او ځنډ پېښ شو. په دې موده کې دده زياتې تخليقي او کره کتنيزې ليکنې خپرې نه شوې، نو ځکه خو زموږ له هېواد مېشتې فرهنګي چاپېريال سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې اندېښنې او فکرونه پيدا شول، چې خدای(ج) مه کړه ګنې لويديز کلتور د جاذبې دومره ځواک لري، چې د انځور غوندې يوه پخه ادبي ستنه يې هم په ځان کې دل او حل کړه(!)

په دې موده کې دده ذهني او فزيکي واک و ځواک، فرهنګي مينې او ولولې د لويديز فرهنګ له خوړو تودو سره يوه ستړې او نا انډوله مبارزه وکړه، خو په پای کې څرګنده شوه چې انځور د خپل فکري، فرهنګي بلوغ او ملي ولولې له کبله د نورو تر فرهنګي يرغل او اغېز لاندې رانغی، بلکې هلته لا زيات خپلې ټولنې ته د فرهنګي خدمت جوګه شو. تر ټولو غوره فرهنګي خدمت يې په جرمني کې د يو شمېر نورو افغان ليکوالو، فرهنګيانو او فرهنګپالو په مرسته د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې جوړول و، دا کتاب د همدې فرهنګي ټولنې (۲۵)مه مېوه ده، چې خپلې ټولنې ته يې ډالۍ کوي. ((زموږ د کلي پانې)) تر داستاني ټولګې څخه وروسته دا د انځور صاحب د کيسو بله ټولګه ده چې درنو لوستونکو ته وړاندې کېږي.ددې ټولګې په خپرېدو سره ليکوال له خپلې ټولنې سره نور هم خپل ذهني او رواني پيوستون څرګند کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه که له جسمي پلوه له خپلې ټولنې څخه ډېر لرې دی، خو ذهن او روان یې د خپلې ټولنې غمونه او دردونه شمېري.

په دې لنډو کیسو کې که لیکوال له یوې خوا په زیاته کچه د خپلې ټولنې انځورونه باسي، له بل پلوه د لیکوال ذهني، فزیکي او کیسه ییز چاپېریال او نړۍ لید هم په کې پراخ شوی دی.

د اکثرو کیسو لپاره داسې پېښې ټاکل شوي او یا پر داسې پېښو کیسې لیکل شوي، چې هغه زموږ په ټولنه کې ډېر ځله پېښې شوې دي. د دې کیسو پېښې په حقیقت کې د هغو ګڼو او بېلابېلو پېښو نچوړ او بېلګې دي، چې زموږ ټولنه یې ځپلې او اسکېرلې ده. که چېرې زموږ کوم هېوادوال د دې ټولګې کومه کیسه ولولي، نو هغې ته ورته ډېرې نورې پېښې به یې په ذهن کې تداعي شي او ان په خپله به هم ځان په هغه پېښه کې د یوه پوره او نیمه ښکېل، ځپل شوي او استعمال شوي کرکټر په توګه احساس کړي، د یو لیکوال مهارت هم، په همدې کې دی چې د هغه د اثر په هنداره کې د ټولنې هر وګړی په یوه نه یوه ډول خپل ځان وويني. که یو بهرنی شخص دا کیسې لولي نو بیا هم زموږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې له څو لسيزو ستونزمن او ترخه ژوند څخه يو عيني او ټوليز تصور اخيستلای شي.
په لويديزه ټولنه کې د ليکوال مېشتېدنې هغه دد ې ور کړی چې د دوو سره لرې، متفاوتو او ان متضادو کلتوري ټولنو کلتوري قضاوتونو او پر انساني ژوند د هغو اغېزو ته متوجه شي.
هغه د ((ګلونه ګودرونه)) په کيسه کې د يوې پېښې په باب د دوو متضادو کلتورونو د چلند تصوير او تصور وړاندې کوي، چې څنګه د يوې ټولنې خلک په يوه کلتوري چاپېريال يوې پېښې ته د کرکې په سترګه ګوري خو په بل کلتوري چاپېريال کې بيا تر هغې څخه څو ځله سخته پېښه د خوشالۍ په جشن نمانځي.
((ګلونه ګودرونه کيسه)) کې احمدخان د حيات خان د يوې جزيي تېروتنې له کبله خپله توره د هغه په وينو سره کړه، خو په دې يې هم د احساساتو لمبې غلې نه شوې او بيا يې همدا په وينو سره توره د خپلې مېرمنې (مينو) په وينو هم سره کړه او خپل زوی ((منور)) يې بې موره کړ. يو وخت منور لوی شو، ډاکټر شو، لويديزه ټولنه کې د کار او برخې خاوند شو، ډاکټر منور احمدي يوه ورځ يوې داسې خوښۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې ته بلل شوی و چې ((د کاترين)) د واده په ویاړ جوړه شوې وه، کاترين د ډاکټر احمدي همکاره وه او په یوه طبي موسسه کې يې سره کار کاوه، دا د کاترين دريیم واده و، دا ځلې يې له یو شتمن سره واده کړی و.

د واده د محفل په منځ کې يو ځوک جام په لاس دريدلی و، چې ددې واده له امله کاترين او د هغې نوي مېړه ته مبارکي ووايي. دا د کاترين لومړنی مېړه و. دی د کاترين د دريیم مېړه دوست هم و او دواړو په ګډه دې واده ته رابللی و.

ډاکټر منور احمدي هم همدې واده ته رابلل شوی و، خو لکه ډاکټر منور احمدي ته چې د واده په ځوږ، شرنګ او وږمو کې هغه د خپل کور پخوانۍ پېښه وریاده شوه، د خپل پلار د تورې ګوزارونه او د خپلې بې ګناه مور چغې او فریادونه، نو د خوښۍ له غونډې څخه ووت. دا تقریباً د سره ورته پېښو په باب د دوو متضادو ټولنو کلتوري چلند څرګندوي، چې ليکوال په ډېر مهارت سره د هغو ژور او روڼ تصوير وړاندې کړی دی.

((دلته غرونه نه دي هسک)) کې هم همداسې د دوو ټولنو د ارزښتونو پرتلنه شوې او ليکوال په کې د يوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته پاتې ساتل شوې او يوې پرمختللې ټولنې د انساني او کلتوري ارزښتونو ارزونه او تلنه کړې ده. که څوک له لويديز ژوندانه سره هېڅ اشنا هم نه وي او يوازې دا لنډه کيسه ولولي او په هغې کې د ((ښاغلي فيشر)) د ژوند وروستي برخليک ته نظر وکړي، نو ټوله غربي ټولنه او د هغې انساني ارزښتونه د همدې يوې کيسې له مخې ارزولای شي. ((دلته غرونه نه دي هسک)) کيسه په ټوليز ډول په ښکلې بڼه د يوې لويې ټولنې د ژوندانه د ژورې انځورنې له کبله يو ادبي شهکار ګڼل کېدی شي.

((هډوکي)) لنډه کيسه د جګړه ييز مهال او تر هغه وروسته پېر د يوه جنګيالي انځورنه کوي، چې حالاتو پرې په پای کې د خپل پلار هډوکي هم وپلورل او په دې ډول د يوې ټولنې ماضي او حال د جګړې تر ستوني تېر شول.

((عريضه)) لنډه کيسه هم زموږ د شل کلنې غميزې د يوې اساسي برخې داسې يو دردوونکی، خو روښانه تصوير باسي چې څوک په کې په رښتينې مينه د ګروهمنې جګړې په نامه د خاورو تل ته ورسېدل، لکه د (صابرې ترور زامن) او ځينې نور بيا پاريس او نورو ځايونو ته ورسېدل، لکه (يماجان).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((ډول د کلي سندربول او غلا)) لنډو کیسو کې هم د ګروهې په نامه د نغمو او سندرو پر ستوني د یو تېر شوي کینه ییز ناتار او یرغل انځور ایستل شوی او د یو یرغمل شوي او تالا شوي کلتور انځور نه ګنډل کېږي.

د دې ټولګې زیاتره لنډې کیسې د دې وړ دي چې ډېرې خبرې پرې وشي، خو دا چې خپله دا ټولګه د درنو لوستونکو مخې ته پرته ده، نو زه نه غواړم چې خپلې خبرې تر دې اوږدې کړم، باور لرم چې د دې مجموعې زیاتره لنډې کیسې به د لوستونکو په ذهن کې تر ډېره وخته پاتې شي او هغه به ښکلې او ښې وارزوي.

قدرمن لیکوال ته یې د لا زیاتو بریاوو او نورو فرهنګي هڅو هیله کوو.

په مینه او درناوي

محمد اسمعیل یون

۱۳۷۹المریز کال-سلواغه

پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د حقوقو بنسټونه)):
د استاد ستانیکزي يوه ګټوره پوهنيزه هڅه

لکه څنګه چې څرګنده ده د اوږدې جګړې له امله کابل پوهنتون او د هېواد نورو پوهنيزو مرکزونو ته ډېر زيات زيان اړول شوی، زيات شمېر پوهنيز کتابونه يا سيزل شوي او يا لوټ شوي دي. ددغه پوهنيز تشيال (خلا) د ډکولو لپاره د نورو زياتو پوهنيزو کتابونو چاپ او خپراوي ته ډېره اړتيا ده.

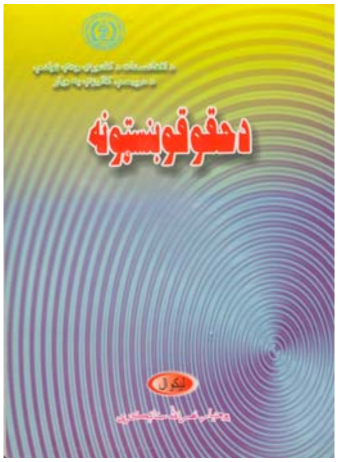

له نېکه مرغه يو شمېر افغانان په تېره بيا فرهنګيان او فرهنګپال که تر هېواد دننه دي که بهر، ددغه پوهنيز تشيال د ډکولو لپاره هاند و هڅه کوي.

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه چې په جرمني کې د يو شمېر افغان ليکوالو او فرهنګيانو له خوا جوړه شوې او يو شمېر غړي يې د همدغه کابل پوهنتون فارغان او استادان دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټينګه پټپيلې چې هېواد ته ور فرهنګي او پوهنيز خدمتونه وکړي. دې ټولنې تراوسه پورې په لسګونو، پوهنيز، تاريخي او ادبي آثار خپاره کړي دي او دا لړۍ لا دوام لري. کابل پوهنتون سره ددې فرهنګي ټولنې د يادونې وړ مرسته دا وه چې د کابل پوهنتون علمي مجلې د لومړۍ ګڼې تر خپراوي وروسته يې تر دې دمه ددې مجلې چاپ لګښت ته اوږه ورکړې ده. ددې کتاب (د حقوقو بنسټونه) خپراوی ددې ټولنې بله ډالۍ ده چې د کابل او د هېواد د نورو پوهنتونو محصلينو ته يې وړاندې کوي.

څو مياشتې وړاندې د کابل پوهنتون د حقوقو پوهنځي رئيس ښاغلي ملا محمد فاروق جلالزي صاحب او استاد نصرالله ستانيکزي د حقوقو پوهنځي د محصلينو د يوې مهمې اړتيا په توګه ددې کتاب د چاپ هيله څرګنده کړه. ما د دوی هيله په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې ته د ليک له لارې ولېږله او دا دی تر څو مياشتني ځنډ وروسته دا اثر چاپ شو.

موږ هيله من يو، ټول افغانان د خپل هېواد د فرهنګي رغونې او بډاينې لپاره همدا شان يو بل ته لاسونه سره ورکړي. يو ځل بيا د خپل هېواد تالا شوې فرهنګي شتمنۍ راټولې او د خپل هېواد فرهنګ د بډاينې لپاره ګټور ګامونه پورته کړي. زه د کابل پوهنتون د کدرونو په استازولۍ د افغانستان کلتوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودې ټولنې ښخه مننه کوم، کور ودانی ورته وايم او قدرمن استاد پوهنيار نصر الله ستانيکزي ته د کتاب د چاپ له امله مبارکي ورکوم.

په فرهنګي مينه
پوهنيار محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېوادکورني کړکېچ نړيوال بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې

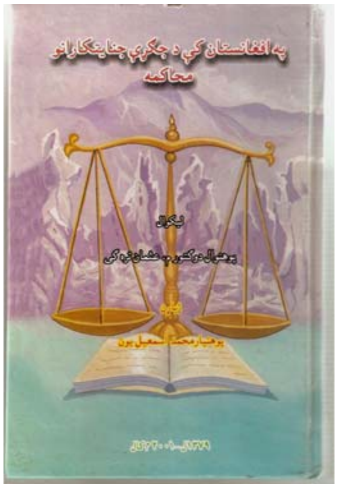

افغانان په کې لکه د نينې وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تراوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېچلتيا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غميزې او ستر ناورين له امله زموږ اولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيوري خواره شول چې دوی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره دلته ياد کړو:

▪ اقتصادي: د ۲۲ کلنې جګړې په ترڅ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) څخه زياتې لويې او وړې فابريکې، کارخايونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور توليدي وسايل له منځه وړل شوي دي.

▪ ښوونيز: د ټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) بېلابېل ښوونځي تباه شوي او د لس مليونه افغانانو د لوستوالېدو مخه نيول شوې ده.

▪ پوهنيز: د لوړو زده کړو څوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې يا په نسبي او يا بشپړ ډول زيانمن شوي دي. د ټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زيات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.

▪ وګړنيز: يو نيم مليون افغانان شهيدان شوي، يو نيم مليون معيوب او معلول شوي او شپږ مليونه مهاجرت ته اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي، یانې تر(۱۵)ملیونه اټکلي نفوس څخه(۹)ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم تر هېواد دننه نتل شوي او ځپل شوي دي.

▪**ټولنیز:** د همدغو ناتارونو له کبله د ټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې چې د افغاني ټولنې د ټولنیز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبیعي او اصلي سرچینو پر ځای نوې او مصنوعي سرچینې د ټولنې لارښوونه وکړي او په دې ډول سیاسي-ټولنیز بحران لا پسې سخت کړي، ځکه نو د اقلیت او اکثریت پر بنسټ په هېواد کې د سیاسي واک وېشلو شعارونه زیات شوي دي.

▪**خپرنیز:** په خپرنۍ برخه کې د (۱۵) لویو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) ملیونه زیات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.

▪**تاریخي:** د هېواد ملي موزیم ، د اردو موزیم، د هډې موزیم او نور سیمه ییز موزیمونه لوټ شوي او سیزل شوي دي. د ملي موزیم دیولک تاریخي اثارو له جملې څخه په سلو کې اویا قیمتي اثار غلا شوي دي.

▪**کلتوري:** د هېواد اصیل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپین)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، او سنی هېواد مېشتی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک یم او دکوم توک یم)) د یو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه، ژبپالنه او دینپالنه د اقتصادي ټیکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

▪**پوځي:** دتېرو دوو سوو کلونو به بهیر کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره یوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسایطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زیانونه رامنځته شول، چې دیوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او یا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې یا هغې ډلې او یا ددغه او یا هغه شخص نوم واخیستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنیو زیانونو کې په یو نه یو ډول شریک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او باید محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي د ټولې انساني ټولنې دیوه هڅ په توګه له دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنایتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شینۍ سره باید ووایو ، چې زموږ ولس د یو داسې ستر ایډیالوژیک جنګ قرباني شو ، چې زحمت یې موږ ولید او راحت یې نورو...

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرنی یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیډلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې دیو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ یې پرې کړولو، موږ ته یې ((د امپرالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زموږ ولس ته د خواشینۍ خبره دا ده چې روس پلوو کمونیستو ډلو لویدیځ ته پناه یوړه او یو شمېر جهادي ډلو بیا د روس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلوي کمونیستي حکومت صدراعظم و، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپرالیزم(انگلستان) غبرګ ته پناه یوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او ګومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پرضد جګړه کړې وه، د کمونېزم مور(روسیې) له ګرېوانه سر راوکښه. دا بېلګې ډېرې زیاتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غمیزې اکثرو سیاسي ډلو اودهغوی مشرانو هېڅ ډول سیاسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلود او که درلودلای یې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره -کي د هغو ملیونو افغانانو یوه بېلګه او استازی دی، چې د سیاسي جنایت قرباني شوی او زیات کلونه یې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللی دی. هغه د یو ژور او ځېرمن لیکوال او سیاستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه) ولیکه، چې نړدې ده د افغانستان جګړې او بدمرغیو د جنایتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زموږ د اوسني پښت له یاده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په لیکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع یې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنیزو اصولو له مخې په دومره سړه سینه لیکلی، چې هېڅ ته په کې د کینې له مخې ګوته نه ده نیول شوې، بلکې ده د جنایت څرنګوالی تشریح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی دی. هغه څوک چې د جنایتونو د تشریح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره دیو عامل په توګه ووینی، طبعاً به جنایتکار وي او د خپل ولس پر وړاندې مسئول. په دې کتاب کې د ناپېیلتوب اصول په ټینګه مراعت شوي، د ملي او نړیوالو اصولو او معیارونو له مخې جنایتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشریح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنایتکار ګڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنایتکارانو د نیونې اویوې ملي او یا نړیوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتویاتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنایتکاران به د خپل عمل سزا ووینې، که چېرې دا جنایتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنایتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنایتکاران به د خپل ژوند برخلیک له تېرو هغو سره یو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به یې دا وي چې د راتلونکو جنایتونو مخه به ونیول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنایتکارانو له لاسه پیدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هیله او ډاډینه به یې پیاوړې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، ځېرمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته د دې ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وايم او د نورو برياليتوبونو هيله يې کوم.

ښاغلي محمد حيدر اقبال پښتونيار هم د زياتې مننې او ستاينې وړ بولم، چې د دې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته يې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت يې يو ځل بيا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مينه او درناوي

پوهنيار محمد اسمعيل يون

لغمان او اوسنی فرهنګي بهیر

کله چې موږ د پښتو ولسي شاعرۍ او په تېره بیا معاصرې شاعرۍ ته ګورو ، نو د لغمان ونډه مو په کې ډېره زیاته سترګو سترګو ته کېږي، په ولسي شاعرۍ کې له شیخ احمد خان ، ملا عبدالحنان، محمدنور، حیاخان، الینګاري، پټهان، حیران، عاشق الله فریاد ، عسکرچالاک، مختار، بسم الله ګلکاریوال، عارف ګاډیوان، غمخور، بسم الله چلمټیوال او نورو په سلګونو ولسي شاعرانو له ادبي

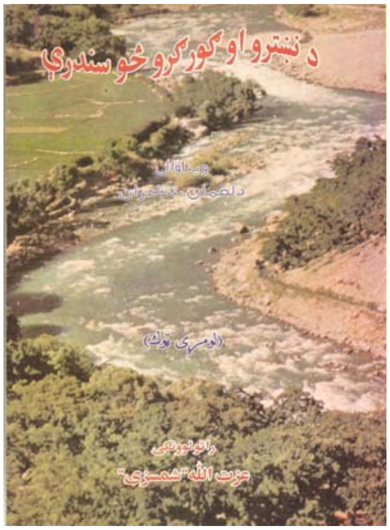

مرغلرو رانیولی، بیا د ښایسته ګل ترلوښو نظمي ټوټو پورې ټول هغه څه دي، چې د کلونو په اوږدو کې یې د لغمان د خلکو زړونه او ذهنونه خړوب کړي او کله چې بیا له دې خوندورې او بې تکلفه شاعرۍ سره د لغمان د ولسي سندرغاړو ، ګلکي استاد ، ملاګي استاد ، پاینده محمد ، شا ګل، روژه ګل، عزیزالله، نصرالله، اشرف او نورو د سندرو شور هم ملګری

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، نو نه یوازې یې د لغمان ولسي شاعري ځلولې، بلکې د ټول لغمان نوم یې هم ښه ځلولی او روښانه کړی دی. د لغمان د طبیعي ښکلا شاعرانه او ښکلا ییز چاپېریال تر څنګ ښایي دلغمان د ولسي شاعرۍ او موسیقۍ پاخه بنسټ او ګڼ امتزاج علت به وي، چې د لغمان په زیاترو او یاکه وواېو د ټولو اوسېدونکو په ذهن او خیال کې د شاعرۍ تومنه پرته ده.

په ټول لغمان کېې به داسې ډېر کم څوک پیدا شي، چې د هغه دې د شاعرانو څوبیتونه له یاده نه وي زده او داسې خلک خو په لسګونو زره دي چې یو ځل یې د شعر لمن نیولې، تر یوه ځایه یې ورسره مزل کړی دی. که دا تېر درې ویشت کلنه غمیزه نه وای راغلې او دلغمان ولسي شاعرۍ او ولسي موسیقۍ همداسې غاړه غړۍ تر دې دمه رارسېدلې وای، نو پوره باور دی، چې نن به د لغمان شاعري نوره هم ښه شوې وه.

که له ولسي شاعرۍ راتېر شو، نو د پښتو په معاصره شاعرۍ کې هم لغمان ونډه ډېره پخه او درنه ده، د پښتو د معاصرې شاعرۍ له پنځو ستورو یو ستوری (استاد الفت) د لغمان پر اسمان ځلېدلی، له غلام حسن خان ساپي، استاد ګل پاچا الفت، سعید افغاني، منان ملګري رانیولې بیا داوسنې پړاو تر کاوون تو پاني، اسحق ننګیال، شهسوار سنګروال، عزیز تحریک او په سلګونو نورو ټولو د پښتو لمن ډکه کړې او ښه په مینه او اخلاص یې ورته خدمت کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځېړنې او پلټنې په ډګر کې که موږ یوازې د سرمحقق زلمي هېوادمل خدمتونه یاد کړو ، نو خوله مو پرې ډکېږي او د ویاړ وزرونه مو پرې غوړېږي او کله چې بیا د چاپ او خپرونې خبره کوو ،نو هلته خو بیا هم لغمان یو زمری خپرندوی(اسد ساپی) لري، چې تر اوسه یې په لسګونو ، نه په سلګونو عنوانه کتابونه خپاره کړي او که خدای کول یو وخت به یې شمېر زرګونو ته وکو ته هم ورسېږي.

د تمثیل په هنر کې بیا (ممنون مقصودي) یو بل نوښت وکړ او د کونډې زوی په سریال کې د مرکزي رول په لوبولو سره یې په تمثیلي ډګر کې هم د لغمان تله درنه کړه. که په هنري ډګر کې د لغمانیانو د ونډې په باب هر څومره وغږېږو او ډېر څه هم ولیکو بیا به هم کم وي. اوس زما د قلم څوکه دې خبرې ته ډېره نیولې، چې زه خپله لغمانی یم او موږ بیا دهغو سپاهیانو په شان نه یو چې خپل ځان خپله ستایي، خو که زه د ګران هېواد د بلې سیمې وای نو بیا خو به مې زموږ د پېښوریانو ورونو په اصطلاح د لغمان خلکو د هنري خدمت حق ادا کړی وای ، خو اوس یوازې غواړم په لغمان کې د تاند ادبي بهیر او ددې تذکرې په اړه څو لنډې څرګندونې وکړم:

څلور کاله د مخه له ډېر اغزن سیاسي او ذهني چاپېریال سره سره د لغمان یو شمېر ځوانو لیکوالو او شاعرانو وپتېیله چې په لغمان کې یو ازاد او خوځنده ادبي غورځنګ پیل کړي، دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هر څومره هڅه وکړه، چې د ټول لغمان په کچه د یو ادبي خوځون هسته جوړه کړي، خو دغه وخت د لغمان او په تېره بیا د کابل فرهنګي چارواکو ددې کار مخه ونیوله او ډېر سخت مخالفت یې وښود، وروسته بیا همدا لیکوال اړ شول چې د یوې ولسوالۍ له کچې خپل ادبي تحریک راپیل کړي، په دې کار کې دوی بریالي شول، هماغه و چې د ((الینګار فرهنګي یون)) په نامه یې یوه فرهنګي ټولنه جوړه کړه، په پیل کې واکمنو هم په دوی پسې دومره سر ونه ګراوه او د فعالیت اجازه یې ورکړه، الینګار فرهنګي یون په ډېره لږه موده کې وکړای شول د خپلو غړو شمېر یو سلو شلو تنو ته ورسوي. د یوه کال په بهیر کې یې تر لسو زیاتې فرهنګي، ادبي غونډې، مشاعرې او څو سپورتي لوبې جوړې کړې، د الینګار ولسوالۍ په کچه یو مناسب کتابتون جوړ شو، چې له پېښور او نورو بېلابېلو سیمو څخه ورسره یو زیات شمېر لیکوالو د کتابونو مرسته وکړه، په سیمه کې د کتاب لوستلو یو نوی پړاو پیل شو، دې ادبي تحریک ولسي او اصلاحي بڼه ونیوه او ډېر خلک یې لېوال او مینه وال شول، خو بل کال لا د بره شوی نه و، چې د واکمنو د صبر کاسه نسکوره شوه او پر الینګار فرهنګي یون یې یرغل وکړ، کتابتون یې لوټ کړ او د الینګار فرهنګي یون د مشرتابه پر نیولو یې پیل وکړ، دمشرتابه جرګې دوه غړي ښاغلی سید حبیب شاه ملتمل(پاچا صیب) او عمروفا یې لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړلي بوتلل، لومړی يې ننګرهار، بيا يې کابل ته انتقال او د استخباراتو په اووم رياست کې يې بنديان کړل، د مشرتابه بل فعال غړی(روښان) پېښور ته پر اوښتو بريالی شو او نورو غړو يې درې مياشتې جېل وګاله او بيا خوشې شول، تر هغه وروسته په لغمان کې فرهنګي کار يو څه ټکنی شو، خو بيا هم شخصي هڅې روانې وې، خو کله چې لغمان کې ملا خيرالدين حقپال(ياد دې يې په خير وي) د لغمان د اطلاعاتو او کلتور د رئيس په توګه وټاکل شو، نو سره له دې چې د واکمنو ذهنونه بيا هم د پخوا په شان وو، خو ده په شخصي او خصوصي توګه د ليکوالو هڅولو او فرهنګي خدمت ته ملا وتړله، دا ځل د لغمان په کچه يو داسې ادبي انجمن جوړ شو، چې د واکمن نظام تر پاليسۍ دننه يې کار کاوه. خو بيا هم د ځوانو استعدادونو د غوړېدو لپاره يوه ګټوره هڅه وه، دوی غوښتل چې د لغمان لپاره (دلغمان) په نوم يوه مجله چاپ کړي، خو ترپايه بريالي نه شول.

ښاغلي عزت الله شمسزي د لغمان د همدغه ادبي بهير يوه مېوه ده، سره له دې چې ده لا د عمر ډېر پسرلي نه دي تېر کړي، خو د فرهنګي زيار او کار تجربه يې ډېره پخه ده، ده درې څلورکاله د مخه هوډ کړی و، چې د لغمان د هغو ځوانو شاعرانو يوه تذکره چاپ کړي، چې تر اوسه يې د ځانګړې مجموعې په توګه شعرونه نه وي خپاره شوي، ځکه نو په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکره کې له یو دوو استثنایي بېلګو (ارشاد صیب او هاشمي صیب) پرته ټول هغه شاعران راټول شوي ، چې تر اوسه یې د شعرونو ځانګړې مجموعه نه ده چاپ شوې.

هسې خو په لغمان کې شاعران تر شمېره وتي او د ټولو د شعرونو چاپ هم په یوه تذکره کې ناشونې خبره ده، نو ځکه خو شمسزي صیب ددې شاعرانو لپاره یو برید وټاکه، مانا دا چې ولسي شاعر نه وي، عمر یې ډېر لوړ نه وي او ځانګړې شعري مجموعه یې نه وي چاپ شوې. د لغمان دپخوانیو او ځوانو ولسي شاعرانو لپاره بنایي نورې تذکرې په پام کې نیول شوې وي، خو د شاغلي شمسزي ددې برید دننه بیا هم ډېر شاعران پاتې شوي دي، چې دیوې بلې ځانګړې تذکرې د خپراوي غوښتنه کوي، زه هیله من یم چې دی د بلې تذکرې لپاره هم ملا وتړي او هغه شاعران چې له دې تذکرې پاتې وي، هغه په بله کې خوندي کړي.

کله چې شمسزي صیب ددې تذکرې په ترتیب او لیکلو پیل کړی و ، نو هماغه وخت موږ ددې تذکرې د چاپ لګښت د راټولولو په فکر کې وو ، په پای کې موږ په دې بریالي شو ، له دغو ښاغلو سره چې ددې تذکرې د چاپ لګښت یې برابر کړی خپلې اړیکې ټینګ کړو ، دوی ته مو ددې تذکرې د چاپ د لګښت یادونه وکړه او دوی په ورین تندي ومنله، نو ځکه زه لومړی د ځان او بیا ددې تذکرې د شاعرانو په استازولۍ له دغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلو څخه د زړه له کومې مننه کوم، چې ددې ګڼې شعري ټولګې د چاپ لګښت يې برابر کړ.

لکه څنګه چې مو ددې تذکرې د برېد په اړه ځرګنده کړه، نو د شعرونو په اړه يې هم دا ټکي د يادونې وړ دي: ددې تذکرې ټول شعرونه دومره لوړ هم نه دي، چې سړی ورته د (خو) ګوته ونه نيسي او دومره کمزوري هم نه دي چې هېڅ په چاپ نه ارزي.

د ځينو شاعرانو داسې شعرونه هم په کې راغلي چې د پښتو د اوسنۍ شاعرۍ ښې پخې بېلګې او په اصطلاح لوړ معياري شعرونه دي، خو ځينو شعرونو کې بيا ځينې کمزوري ټکي او نيمګړتياوې تر سترګو کېږي او دا طبيعي خبره ده، ځکه چې دې شاعرانوته لا ډېر مزل پاتې دی او دا يې لومړنۍ تجربې دي، د بېلګو له راوړول څخه ځکه ډډه کوم چې تذکره خپله ستاسو په لاس کې ده.

په ټوليز ډول دې تذکره کې د منځنۍ کچې او معيار شعرونه ډېر زيات دي.

ښاغلي شمسزي صيب پر داسې وخت ددې تذکرې چاپ او خپراوي ته ملا وتړله چې نورګڼ شمېر فرهنګي بوختياوې هم ورترغاړې شوي دي، خو له دې سره سره بيا هم پر دې بريالی شو، چې د هر شاعر پر ژوند ليک سربېره د هغه د شعرونو پر ځرنګوالي هم يو څه رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه ښاغلي شمسزي او په دې تذکره کې ټولو راغلیو شاعرانو ته ددې تذکرې د چاپ له امله مبارکي وایم ، پښتو ادب او تذکره لیکنه کې یې یوه ګټوره زیاتونه بولم.

په فرهنګي مینه
اسمعیل یون
۱۳۸۰ل کال، پېښور-پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو غږ پوهنه او ويپوهنه

استاد پوهنوال محمدصابر خويشکی د کابل پوهنتون دژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې يو پخوانی او تجربه کار استاد او له ۲۵ کلونو راهيسې په پښتو څانګه کې پر تدريس بوخت دی. استاد خويشکي د خپل تدريس په بهير کې زيات وخت پښتو فونولوژي- مورفولوژي (غږ پوهنه او ويپوهنه) او (صرف) او (نحو) تدريس کړي دي. ده نه يوازې په پښتو څانګه، بلکې د کابل پوهنتون د نورو پوهنځيو په ځينو څانګو کې چې پښتو په کې د يو مضمون په توګه تدريسېږي، اوږده موده تدريس کړی او د پښتو تدريس ښه پخه تجربه ورسره مل ده. دا کتاب يې هم د پوهنوالۍ علمي رتبې ته تيسس او هم د همدغه ۲۵ کلن تدريس او ګڼو تجربو نچوړ دی، چې پښتانه او نا پښتانه محصلين ترې ښه ګټه اخيستلای شي.

په دې کتاب کې پښتو غږونه، د هغو شکلونه، ويپونه، وييکي، تاړي، د نوم ګردان اړخونه، د نومونو وېش، ضميرونه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیدونه، فعلونه، د جنس او زماني له مخې د فعل حالتونه، لنډه دا چې د (غږ) او (کلمې) ټولې خواوې په ښه مفصله توګه څېړل شوي دي.

د ا اثر د پښتو (صرف) په برخه کې یو بل منظم، سستماتیک او ګټور کتاب دی، چې په ډېره روانه او پسته ژبه لیکل شوی او هر چاته تر ې ګټه اخیستنه شوني ده. هیله ده استاد پوهنوال محمدصابرخویشکی د پښتو ګرامر دا لړۍ د جمله پوهنې(نحو) تر برخې پورې ورسوي او د پښتو ګرامرونو په لړۍ کې یوه بله غوره زیاتونه وکړي.

په فرهنګي مینه
پوهنیار محمد اسمعیل یون
۱۳۸۰ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ((زړه کلا)) کې یو عالم خبرې

په اوسني پښتو ادبي بهیر کې ښاغلی وکیل شینواری د هغو لیکوالو له جملې څخه دی چې قلم یې ځواکمن او فکر یې پوخ

خو شهرت یې کم دی، د دې کار یو لامل شاید دا وي چې د ده ذهني دایره له ځاني کچې څخه یوې ملي او انساني کچې ته پراخه شوې ده.

د همدغه ملي، هېوادني او فرهنګي ارمان د پالنې او ځلونې لپاره یې له فرهنګي بلهارۍ نه نیولې تر مالي قربانۍ پورې ټولو ته اوږه ورکړې، پېښور مېشتو او هېواد مېشتو لیکوالو د ستونزو کمولو او د هغو د اثارو د خپرولو لپاره یې مالي مرستې کړې، د هیلې مجلې د پرله پسې (۲۳) مې ګڼې چاپ لګښت یې ورکړی، په بهر کې یې افغاني فرهنګي ټولنو د خوځون، پیوستون او د کار د اغېزې لپاره هلې ځلې کړې او د یو شمېر نورو خپرنیزو فرهنګي کارونو په هڅونه کې یې ونډه اخیستې ده. خو تر ټولو ستر او غوره فرهنګي خدمت چې شینواری صاحب د هغه پر تر سره کولو بریالی شوی، هغه د کال غوره ادبي، سیاسي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي او ټولنيزو دريو عنوانو غوره پښتو کتابونو ته د جايزو ورکول دي، دا کالنۍ جايزې (د استاد الفت، استاد حبيبي او استاد شېرزاد يعقوبي) په نومونو دي، چې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا هر کال ورکول کېږي. د دې مانيزو جايزو مادي ملاتړ د همده له خوا برابرېږي، هرې جايزې سره به (۱۲) مليونه افغانۍ يا (لس زره کلداري) ملې وي. د استاد الفت په اند په يوه ټولنه کې د يو انديال (مفکر) په اندېول د فکر پالونکي او روزونکي مرتبه ځکه لوړه ده چې فکر پالونکی د ټولنې نور وګړي هم روزي او ټولنې ته يې وړاندې کوي.

د وکيل شينواري دا روزنيز او هڅندوی کار له دې کبله هم د زياتې ستاينې وړ دی چې هغه نه کوم لوی پانګوال دی، نه هم کوم سوداګر، يو عادي بهر مېشتی افغان دی چې د خپل تندي د خولو په محصول، خپل ملي فرهنګ پالي او غوړوي يې. په داسې يو اقتصادي دريځ کې د داسې يوه غوره فرهنګي خدمت ترسره کول خپله پر اقتصادي لېوالتيا باندې د ليکوال د فرهنګي مينې او جذبې غلبه او واکمني ښکاره کوي. دلته يو شمېر ليکوالو سره دا وېره وي، چې ليکوال يو ځل له خپل چاپېريال څخه لرې او پردی شو، بيا نو بېخي پردی شو او را خپلول يې ډېر ګران دي، خو زموږ يو زيات شمېر ليکوالو لکه عبدالمالک بېکسيار، زرين انځور، لطيف جان بابي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسګونو نورو دا ثابته کړه، هغه څوک چې د ملتپالنې او ژبپالنې په خم کې رنګېدلي وي که هغه د دنیا هر ګوټ او هرې ټولنې ته لاړ شي، د بلې ټولنې رنګ او خوند یې د زړه او ذهن چاپېریال، مینه او ولوله نه شي بدلولای.

وکیل شینواري هم د خپل ذهني بلوغ په داسې یو پړاو کې بهر مېشتی شو، چې پردي کلتور او د هغو مصنوعي ښکلا او ځلا یې پر هېوادنۍ مینې او ولولې د بدلون اغېز شیندلای نه شو. ځکه نو همغه هنرمن او همغه وکیل شینواری چې و همغه پاتې شو.

(زړه کلا) د ده د لنډو کیسو لومړنۍ ټولګه ده چې زموږ د ټولنې د بېلابېلو اړخونو په تېره بیا د شلکلنې جګړې او د هغې د بدمرغیو ژوره انځورنه په کې شوې ده.

دا چې د دې لنډو کیسو یو شمېر کرکټرونه رواني ناروغان دي دا هم څه ناڅاپي خبره نه ده، دا هم په ژور او رواني ډول د هغې رنځورې ټولنې تصویر دی، چې په څه کم دونیم لسیز ژوند کې له هر ډول ناروغیو سره مخ شوې، وګړي یې د مختلفو ګروهو په ځېل کې راټاله شوي او یو د بل مرګ ته روزل شوي دي.

لیکوال په ډېر مهارت سره په دې بریالی شوی، چې په (زړه کلا) کې د خپلې ټولنې او خپل هېواد او پر هغو د تېر شوي ناتار تصویر وړاندې کړي. په دې لیکنه کې لیکوال څرګندوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله په ټولنه کې د هغې وګړي پر بېلابېلو متضادو افکارو وویشل شي، لومړی ذهني او بیا فزیکي ټکر رامنځته کېږي او ټولنه له ګډوډۍ سره مخامخېږي او د هغې د ارزښتونو د له منځه تلو سبب کېږي. په (زړه کلا) کې هم د کلي د خلکو او ان د یوې کورنۍ د غړو ذهني اختلاف د دې سبب شو چې ټوله کلا ونړوي او بیا د یو بل پر ضد مورچلونه جوړ کړي، پلار د زوی او زوی د پلار پر ضد ودرېږي. په (بدې) لنډه کیسه کې لیکوال د (احساس) او (مجبوریت) ترمنځ د مقابلې انځور وړاندې کړی او دا ښیي چې که په ټولنه کې د مجبوریت عامل ختم شي، نو د ټولنیزې ناروغۍ او فساد مخه نیول کېدی شي. دی په دې کیسه کې د کیسې د مرکزي کرکټر د احساس وروستی مقاومت څرګندوي چې له خپل مجبوریت سره سره یې د بدو په مقابل کې څرګندوي، خو هغه ته هم په ګران قیمت پرېوزي.

په (زړه کلا) کې د راغلو لنډو کیسو یوه ښېګڼه دا هم ده چې اکثره لنډې کیسې یې مثبت پیغامونه لري، لیکوال د پېښو کټ مټ بیان پسې نه دی تللای، بلکې پېښې یې داسې غځولي چې لوستونکی ترې د ژوند لپاره یو مثبت پیغام ترلاسه کړي. د لیکوال اساسي رسالت او د یوه ادبي اثر ښېګڼه هم په دغه ځای کې ده چې لیکوال په دې بریالی شي چې هم د پېښې انځور وکاږي او هم داسې یوه پایله د لوستونکو مخې ته کېږدي چې هغو ته د خلاصون او ژغور لاره وروښیي.

وکیل شینواری په (باران او بنیادمان) لنډه کیسه کې لوستونکي ته دا څرګندوي، چې د یوې ټولنې خلک که په ډله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیز ډول پر ټولنې باندې د یوه راخور شوي غم او ناتار درملنې ته ورودانګي، نو د خلاصون لاره یې شته او که نه یو د یو هیلې او بل د بلې هیلې ته ناست وي، د عمل پر ځای پر خبرو بوخت وي نو د ټولو مخ به د ژوند او کور پر ځای د هدیرې پر لوري شي. په (ماران او بنیادمان) کیسه کې همدا مفهوم وړاندې شوی، هلته مارانو د کلي باغ کې ځای نیولی او هر کلیوال چې باغ ته ورځي بېرته ترې ژوندی نه شي راوتلای، نو ځکه خو په پای کې د ټولو کلیوالو هدیرې ته مخه شوه.

په (کلي او موټر) کې هم همدا شان یو ستر ټولنیز او هېوادنی ارمان نغښتل شوی او د ټولنې د پرمختیا او هوساینې لپاره یې لاره په ګوته کړې ده، په دې لنډه کیسه کې موټر د یو هېواد، موټروان د یو لارښود یا مشر او سورلي د خلکو لپاره سمبول ټاکل شوي. د لارې او سړکونو ویجاړې د هېواد ناوړه سیاسي حالات ګڼل کېږي، چې که چېرې موټر زوړ وي، لارې هم خرابې وي او موټروان هم نوی او تنبل وي او بیا لا دا چې د یوه زاړه موټر لپاره ځوان نوي او بې تجربې موټر چلوونکي راټول شوي وي او هر یو د موټروانۍ دعوه کوي نو خدای خبر که سورلۍ تر خپله ځایه ورسوي. له دې کیسې نه داسې پیغام ترلاسه کېږي چې که پر یو هېواد جګړه تېره شوې وي او هېواد ځپل شوی وي، نو د هغه لپاره یو اندیال (مفکر) او مدبر لارښود ته اړتیا ده چې خپل هېواد له اغزن سیاسي چاپېریال او ناخوالو څخه راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ترلـي غوټـه) او د (ډولـۍ) د جګـړه ییـز مهـال د پېښـو دردوونکي انځورونه وړاندې کوي.
په دې لنډو کیسو کې ځینې داسې لنډې کیسې هم شته چې هغـه د انسـانانو (وګـړو) روانـي حالـت ځرګندوي لکـه (خـوب، پښېمان، څېرې او اندېښـنې). پـه دې کیسـو کـې لوسـتونکي د کیسو د کرکټر د رواني حالت تل ته ورننوزي او له هغه څخه یـوه ټولیزه نتیجه او پیغـام ترلاسه کوي. پـه پښـتو ادب کـې داسـې لنـډې کیسـې چـې د انسـان روحـي حالـت انځـورنې تـه زیـاتې ځانګړې شوې وي، ډېرې نه دي. د دې ټـولګې یـوه ښـېګڼه دا هـم ده چې دا برخه هم په کې رانغښتل شوې ده.
د دې ټولګې پر هره لنډه کیسه ډېرې خبرې کېدی شـي، د ګڼو ښکلاوو ترڅنګ به ځینې نیمګړتیاوې هم ولري، خو پـر هـر اړخ به یې درانه لوستونکي او کره کتونکي تر چاپ وروسته خپلـه قضـاوت وکـړي او وبـه یـې ارزوي، خـو زه د دې کیسـو د یـو لوستونکي او د ادب د یوه مینوال په توګه د ژبنـي بیـان، د فکـر د پوخوالي او دمثبتو پیغامونو له پلوه دا ټولګه یوه بریمنـه او شتمنه مجموعـه بولم، لیکوال تـه یـې مبارکي وایم او د نـورو بریو هیله یې کوم.

په ټوله فرهنګي مینه
پوهنیار محمد اسمعیل یون
۱۳۸۰ل کال
پېښور- پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

((افغانان په استراليا کې)):

زموږ د تاريخ يوه بله پاڼه

افغانانو د تاريخ په اوږدو کې له ويارږ ډکه ډېرې کارنامې کړي، خو دا کارنامې لکه څنګه چې دي هغسې د ليک په دايره کې نه دي راغلي او له خپل شان او کيف سره سمې نه دي څلول شوي. نه يوازې تر هېواده بهر د افغانانو د اتلوليو د تاريخ ډېر ګوټونه ناڅرګند پاتې، بلکې په کور دننه کې هم داسې سترې تاريخي پېښې او تاريخي شخصيتونه شته چې پوره او کره څرګند تيا او ځلا يې لا اوس هم ډېر کار او زيار غواړي.

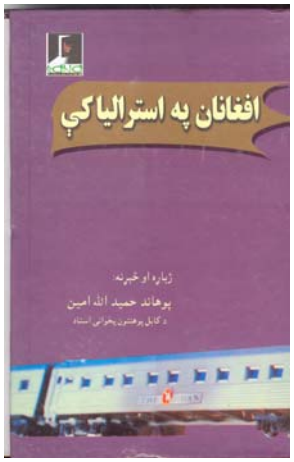

له نېکه مرغه په دې تېرې يوې نيمې لسيزې کې د افغانانو د تاريخ په تېره بيا معاصر تاريخ په باب ګڼ شمېر اثار چاپ شوي، دې اثارو کې د بهرنيو افغانپوهانو او خپله د افغان ليکوالو دواړو اثار شامل دي، چې د افغانستان د تاريخ ډېر تياره ګوټونه يې روښانه کړي دي. دا دی ((افغانان په استراليا کې)) تاريخي اثر د دې لړۍ يوه بله مهمه کړۍ ده، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد پياوړي ليکوال استاد پوهاند حميدالله امين ليکلی دی.

دا تاريخي اثر لکه څنګه چې له نامه څخه يې ښکاري په استراليا کې د افغانانو ژوند، مهاجرتونو، کار، فعاليت او تجارت ته مختص شوی دی. په دې کتاب کې استراليا ته د افغانانو د لومړي مهاجرت، د لارې د ستونزو، هلته د مېشته کېدنې، په استراليا کې د دوی پر وړاندې د تبعيضي چلند، د افغانـانو د کـار، فعاليـت، تجـارت او پــه مجمـوعي ډول د افغانانو د کارنامو په باب هر اړخيز معلومات وړاندې شوي.

ليکوال په ډېر دقت سره د هغو بهرنيو ليکوالو اثار چې په استراليا کې د افغانانو په باب ليکل شوي، له نظره تېر کړي او خپله يې هم د معلوماتو د راټولولو لپاره استراليا مېشتو پخوانيو او اوسنيو افغانانو ته د لومړي لاس اخځ په توګه مراجعه کړې او کره معلومات يې ترې راټول کړي دي. د استراليا بېلابېلو سيمو ته چې کوم ځای کې د افغانانو د ژوند څرک لګېدلی يا ترې د کورونو او مسجدونو په څېر ژوند نښې پاتې، ورغلی او په تصويري او نقشه ييز ډول يې دا اسناد په کتاب کې خوندي کړي دي. د دې کتاب له لوستو څخه سړی دا نتيجه اخيستلای شي، لکه څنګه چې افغانان په جنګ، توره او مېړنتوب کې مشهور دي، تر هغه زيات په زغم، تحمل، فرهنګ جوړونه او تمدن جوړونه کې ښه استعداد لري، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانانو د استعداد دې اړخ ته ليکوالو خصوصاً بهرنيو ليکوالو ډېره پاملرنه، نه ده کړې. له نېکه مرغه چې په دې اثر کې پر دې اړخ باندې هم زياته رڼا اچول شوې. ليکوال په استراليا کې د افغانانو په باب ليکي: ((دوی د پينځو کلونو لپاره د استراليا په لويې وچې کې د ترانسپورتي نظام بشپړ کنترول په لاس درلود ، ځکه نو د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي او د شلمې پېړۍ په لومړيو شلو کلونو کې په استراليا کې د تجارت او اقتصاد وده او همدا شان د استراليا په مرکزي برخو کې د علمي څېړنو پرمختګ ټول د دوی د زيار او هاند نتيجه ده.))

ليکوال زياتوي:

((اوس د استراليا حکومت هغه جوماتونه چې دوی (افغانانو) جوړ کړي وو ، د دوی يو شمېر کلي او حتی هديرې د هېواد د تاريخي اثارو په توګه پېژني او د هغو ساتنه کوي، ځينې پارکونه، سړکونه او حتی د غرونو څوکې د دوی په نومونو يادېږي او هغو اورګاډو چې په جنوبي استراليا کې د دايلايد له ښار څخه په شمالي استراليا کې د Alice Springs ښار ته په پخوا وختونو کې تګ راتګ کاوه او د افغانانو په نوم يادېده، يو ځل بيا يې (Ghan Express) په نامه چې هماغه تاريخي نوم دی په فعاليت پيل کړی دی.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((افغانان په استراليا کې)) اثر پر يوې پيليزې او سريزې سربېره يوولس څپرکي لري، چې ((اوښان په استراليا کې)) پر موضوع پيل او د ((افغانانو کلتوري انحلال)) پر موضوع پای ته رسېږي. ليکوال د هرې موضوع په باب مستند شواهد، تصويرونه او اسناد وړاندې کوي او لوستونکو ته د افغانانو د ژوند انه په هکله يو روښانه تصوير وړاندې کوي.

د کتاب او چتې معياري ژبې او کسه ييز بيان د اثر خوږلني نوره هم زياته کړې ده او لوستونکی تر پايه له ځانه سره ساتي.

زه قدرمن استاد پوهاند حميدالله امين ته د دغه خورا مهم کتاب د ليکلو او چاپ له امله مبارکي وايم او رڼا علمي مرکز ته کوروداني وايم، چې دا قيمتي اثر يې چاپ کړ او درنو لوستونکيو ته هم ددې مهم کتاب د چاپ مبارکي وايم او د لوستو بلنه ورکوم.

په مينه او درنښت
اسمعيل يون
جلال اباد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فریاد سوي فریادونه

کله چې څوک د افغانستان په تېره بیا ختیزې سیمې او په هغې کې بیا د لغمان ولسي شاعرۍ ته نظر کوي، نو فریاد ورته د یوې نامتو او یادې خبرې په توگه په نظر ورځي.

د فریاد شعر له نږدې درې نیمو لسیزو راهیسې د محلي او وطني سندرغاړو له خولې زمزمه کېږي او خپله سندریزه فضا پرې گرموي. په ختیزو سیمو، د افغانستان په نورو ډېرو برخو، ان په لرې پښتونخوا کې به داسې خلک کم وي، چې هغه دې موسیقي په تېره بیا ولسي موسیقي اوري او د فریاد له نامه سره دې اشنا نه وي. دا خبرې ددې ښکارندويي کوي، چې دفریاد شعرونه د موسیقۍ په تول پوره او کره دي او د ولس ذهن يې منلو او هضمولو ته تيار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسي شاعرۍ يوه غټه ښېګڼه همدا ده، چې د ولس له ذهني کچې سره سم حرکت کوي، د هغوی شوق، ذوق، انګېرنې او خوښونې په کې منعکس کېږي او د مانا بار يې دومره درونډ نه وي، چې د چا پر ذهن بار شي.

ولسي شعر ته ځکه ولسي وايي ، چې دولس په ژبه ويل کېږي اوليکل کېږي، د هرلغت له لغوي او اصطلاحي مانا سره د ولس ذهن روږدی وي، د وزن او اهنګ له پلوه هم ولسي شعر هماغه اهنګ تعقيبوي چې د ولسي ژبې له اصلي سکښت او رغښت څخه راټوکېدلی وي. ولسي شعر ځکه د ولس خوښ وي، چې د تصنع او تکلف بار يې نه وي زغملی لکه څنګه چې په خپله بې تکلفه او بې ريا ژوند کوي، دغسې يې هنري پنځونې هم بې ريا او بې تکلفه وي.

کله چې موږ د فرياد صيب شاعري مطالعه کوو، نودده شاعرۍ کې هم د رښتينولۍ او ناتکلفۍ دا عنصر له ورايه معلومېږي، فرياد په خپله شاعرۍ کې هېڅ وخت داسې نه دي کړي چې کلمې واړوي راواړوي، مفهوم په کې ورک را ورک کړي، تصنعي وزن او اهنګ جوړ کړي او د خلکو په اصطلاح ځان داسې وښيي چې وګورئ زما شعر دومره ژور او دقيق دی، چې له ډېرې مانا يې څوک پر مانا نه پوهېږي، زموږ په اوسني روان شعري بهير کې يو شمېر شاعران د مانا دفقر پر رنځ اخته دي، بيا نو کوښښ کوي پر کلمو باندې د فشاري او تحميلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهنګ له تپلو او د کلمو د نامناسب ادلون بدلون له لارې خپل معنوي فقر پټ کړي او بیا داسې تظاهر کوي، چې ګنې زما شعر خو دومره ژور دی چې هر څوک یې پر مانا نه پوهېږي، حقیقت دا وي چې په دا ډول تکلفي او تصنعي شعرونو کې چې اصلاً د احساس جوهر نه وي، نو څوک به یې پر مانا څنګه پوه شي.

له نیکه مرغه چې د فریاد شعرونو ته د تکلف او تصنع ناروغۍ لاره نه ده پیدا کړې، دده شعر چې سړی لولي نو په یو ځایي ډول یې یوه پوره مانا ذهن ته ورانتقالېږي او چې یې د (بخت زمینې) په شان نامتو سندرغاړې، په سندرو کې وایي نو سړی ترې لا پوره مانا او خوند اخیستلای شي.

زه د فریاد ددې ټولګې د شعرونو په سریزه کې له هماغه پیله په ولسي ادب او له هغه سره په تړاو کې دده پر شعرونو وغږېدم او هغه خوند چې تل ماترې اخیستی دی مجبور یې کړم دا پورته کرښې ولیکم، دا خبره مې له یاده ووتله چې وو ایم اوس زما مخې ته دده د غزلونو یوه ټولګه پرته ده، څرنګه چې دده غزلې هم ډېرې د سندرغاړو له خوا له موسیقۍ سره ګډې ویل شویدي، نو کوم رنګ او خوند چې دده په شعرونو کې شته او ما ورڅخه یادونه وکړه، غزل یې هم له هماغو صفاتو یا تر هغه زیات خوندور دی، نو ځکه مې دا یادونه ضروري وبلله چې که ما یې دغه ټولګه لوستلې هم نه وای د نورو ټولګو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې مې لیکنه پرې کولای شوه، ځکه دلته زما موخه دده ټوله شاعري ده.

فریاد چې څه شعرونه لیکلي که هغه عشقي بڼه لري یا حماسي او یا یې هم هېوادني مسایل بیان کړي، نو په ټولو کې دی په خپله د یوه کرکټر په توګه صادق او رښتینی دی، ځینې ادبپوهان په دې نظر دی، چې هر هنري اثر په تېره بیا ادبي اثر خپله د لیکوال د ذهني او عیني ژوند یوه تابلوه ده. بریالي لیکوال همغه دي، چې خپل ټاکلي روح، درد او احساس او د ژوند واقعي حالت د الفاظو د اعجاز په زور خپل هنري اثر ته ورانتقال کړي، دا چې فریاد ترکومه حده په دې کې بریالی دی چې د الفاظو ډېرې ښکلې تابلوګانې لوستونکو ته وړاندې کړي، په دې برخه کې به په خپله لوستونکي قضاوت وکړي، خود اخبره ډېره څرګنده ده، چې فریاد هر څه لیکلي د صداقت او درد له مخې یې لیکلي دي، وګورئ د (لور) په نامه یوه غزل یې، دده د فردي ژوند یو رښتینی انځور وړاندې کوي:

راتــه یــاد ېږي ډېــره ډېــره نــازولې لــورې
تـا نـه مـې زار کـړې پـه زر واره زما ښـکلې لـورې
دا ستا پـه یـاد زه پـه پـردي وطـن کـې شـپې تېـروم
د پســرلي ښــکلې وږمــه یــې زمــا ښــکلې لــورې
دلتـه پـه دې وطـن کـې هـر څـه هرڅـه ډېـر دي مګـر
چوپـه چوپتیـا ده تـه بـه شـوخه ګرځېـدلې لـورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر څه به هېر کړم خوستا اوښکې مې شوې داغ د زړګـــــــــــــــــــــــــي
چې د راتلو په وخت کې تا راته ژړلي لوري.

همدارنګه دده هغه بل شعر چې (مور) یانې د ژوند تر ټولو مقدس موجود ته یې لیکلی دی، هم له ډېر زیات سوز او درد نه ډک دی:

چـــې ظالمـــانو ځــورولې مــــورې
پــه دې حـــال مانـــه وای لیـــدلې مـــورې
مقـــام دې لـــوړ دی تـــر اســـمانه رســـي
ای درد ېـــدلې ځور ېـــدلې مـــورې
ســـتا لـــه زخمـــي زخمـــي ټټــره لـــوګی
پـــه کـــړاوو کـــې لوبېـــدلې مـــورې
څـوک بـه دې وپوښـتي چـې څـه تېـر شـوي
لـــه خپـــل تقـــدیره ژړېـــدلې مـــورې.

د فریاد غزلونه نه یوازې د موسیقۍ د اهنګونو په تول پوره او کره دي او سندرغاړو ته تیار دیوکمپوز شوي شعر بڼه لري، لکه څنګه چې مو یادونه وکړه له ځانګړي فردي او اجتماعي سوز او درده هم ډک دي، وګورئ دا غزل یې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د ځان په وير کې دواړه سترګې سرې کړي
په ژړا ژړا مې دا سوې نارې کړي
مومنانو که په داد مې ورسېږئ
ظالمانو مې له تنه غوښې پرې کړي
نه مې خپل شته، نه مې دوست چې مې پکار شي
رقيبانو ځکه ټوکې مسخرې کړي
په زړګي مې د هجران تورې تيارې شوې
تا چې زلفې پر سپين مخ خورورې کړي
د ګلونو په ديدار مشغول او مست وم
هره خوا مې د ګلونو ننداري کړي
تور بانه لکه خنجر په زړه راښخ شو
زړه زخمي شو تورو وينو فوارې کړي
خاص د مينې تقدس او احترام و
چې ما ځان باندې قبولې غرغرې کړي
مفلسي او بېکسي دې دواړه ورک شي
ګني يار به په ما کله دا نخرې کړي
اى فرياد عاشق الله سزا دې همدا ده
چې بې رحمه بې وفا ته دې اسرې کړي.

بله بېلګه يې هم وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د یــار پــه درد و غــم کــې لېــونی شــوم
کــور او کلــی رانــه پــاتې ســارانی شــوم
محبــت دې پــه ماهســې چــارې وکــړې
د مجنــون غونــدې د خلکــو خنــدنی شــوم
رابنــکاره شــه پــه مکېــز او پــه نخــرو کــې
د بېلتــون لــه لاســه ســوی ســپېلنی شــوم...
همداسې تر پایه...

په دې شعري ټولګه کې د فریاد د شاعرۍ د ډېرش کلن بهیر متفرقه شعرونه راغلي دي، البته تر دې دمخه هم دفریاد د شعرونو دوه ټولګې چاپ شوي دي. خو دده د ټولې شاعرۍ پرمختیایي بهیر ته چې مونږ وګورو، شعري پرمختیایي بهیر یې لکه د سمندرګیو د اوبو د بهیر په شان ارام ارام روان دی، داسې نه دی لکه د سیلاب د اوبو په څېر چې یو ناڅاپه راپیدا شي، چټک سرعت سره بېرته ختم شي. دده په شاعرۍ کې دده فطري ذکاوت او شاعرانه طبیعت ډېر موثر ښکاري، هغه شاعري چې ورو خو متداوم پرمختګ کوي، عمر یې هم زیات وي نظر هغې شاعرۍ ته چې یو دم وده وکړي.

فریاد نه یوازې یو شاعر دی، بلکې یو ټولنیز، سیاسي او فرهنګیالی شخصیت هم دی، لیکوال دی او ادیب، د رزم او بزم د دواړو مجلسونو لېوال او ګډونوال دی. سندریز محفلونه یې تر هرڅه زیات خوښېږي، لکه څنګه چې د شعر پر صور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیال پوهیږي، دغسې د موسیقۍ په سُر او تال هم ډېر ښه پوهیږي، روزنیزه خوا یې هم ډېره غښتلې ده او تر اوسه یې په سلګونو ځوان شاعران او لیکوال روزلي او تشویق کړي دي، ملتپالنه یې تر هرڅه زیاته خوښیږي او پښتو پالنه کې خو دومره زړور دی چې ډېر امتیازونه یې د پښتنو له سره قربان کړي دي.

پر ځان متکي او باوري شخص دی، د ژوند هرې ناخوالې ته یې اوږه ورکړې او ورکوي یې او د ژوندانه مایوسۍ ته یې ځان نه دې تسلیم کړی، زه نور د درنو لوستونکو وخت نه نیسم، د هوډمن ژوند او پر ځان باوري شاعر فریاد صیب ته دده د دریمې شعري ټولګې د چاپ له امله د زړه له کومې مبارکي او د نورو هنري پنځونو په هیله یې یم.

په مینه
اسمعیل یون
کابل
۲۲\۱۱\۱۳۸۴

افغانستان د مکیاویلي په سیاسي فورمولونو کې

سیاسي او ټولنیزې چارې د سیاسي هغو په شان نه دي، چې د ریاضي او کیمیاوي فورمولونو په واسطه حل او اوارې شي، د سیاسي او اجتماعي پېښو په ډلبندۍ او پایلو کې

وخت او شېبې، ځای او ځایګی، احساسات او عواطف، ضوابط او روابط، استثنات او واقعات او نور ډېر مسایل خپل خپل اغېز لري، خو ساینسي مضامین او مسایل بیا د خپلو ټاکلو علمي فورمولونو تابع دي، چې پورتني یاد شوي مسایل په کې اساسي نقش نه لري، خو هغه ټولنیزې پېښې چې په متواتر ډول د تجربو له لابراتوار راوتلې وي، د یو لړ اجتماعي فورمولونو تابع ګرځي، متلونه او ځینې ولسي اصطلاحګانې، چې د ولسي او ټولنیز ژوند لپاره د پرله پسې تجربو نچوړ دی، د اجتماعي ستونزو ، لانجو او مسایلو د حل او ثبات لپاره غوره اجتماعي فورمولونه دي. سیاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسایل ، پېښې او کړکېچونه ، چې د ټولنیز ژوند یوه اساسي برخه ده، هم د پرله پسې تکرار او ورته والي له مخې مشخصو فورمولونو ته ورداخلېږي. سیاستوال د سیاسي پېښو له ورته والي څخه د خپلو سیاسي موخو د ترلاسه کولو لپاره د یوې تجربې په توګه په آني ډول ګټه پورته کوي؛ د پېښو تحلیل، شننې، شالید او مخ لید ته دومره زیات فکر نه کوي، خو سیاستپوهان بیا د پېښو تل ته ورننوزي، ژور فکر کوي او په پای کې د ګڼو سیاسي پېښو له ورته والي څخه د راتلونکو پېښو او لانجو د حل لپاره یو سیاسي فورمول جوړوي. ددې سیاسي پېښو د فورمول ځانګړتیا دا وي چې نه یوازې په یوه واحده ټولنه کې د تطبیق وړ وي، بلکې د نورو ټولنو سیاستوال هم ترې ګټه پورته کولای شي. سیاستپوهان د مقدوني سکندر د بریالیتوب راز په دې کې ګڼي، چې د ارستو په شان د یو ژور فکري سیاستپوه افکار یې تر شا پراته وو، سکندر د ارستو له سیاسي فورمولونه څخه په ګټې اخیستنې، د نړۍ پر فتحې بریالی شوی و، د هر هېواد د نیولو او ایلولو لپاره د لویې بریتانیې د سیاستپوهانو سیاسي فورمول همغه و، چې: ((تفرقه واچوه، حکومت وکړه او یا هم ((بېل یې کړه ایل یې کړه)) د نړۍ هر بریالی سیاستوال چې ګورئ، د بریالیتوب راز یې په همدې کې دی چې د سترو سیاستپوهانو سیاسي تیورۍ یې عملي کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیکولو مکیاویلي د نړی د ډېرو سترو سیاستپوهانو په جمله کې هغه سیاستپوه دی، چې نوم یې تر هر چا زیات ځلېدلی او د نړۍ پر سیاسي چاپېریال خور دی.

مکیاویلي د ۱۴۶۹م کال د مې میاشتې پر درېیمه نېټه په فلورینس کې زېږېدلی او د ۱۵۲۷م کال د جون پر ۲۲مې یې د ۵۸ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي، د عمر ډېر کلونه یې په دربار کې په سیاسي چارو، سیاسي مطالعې او درباري لانجو کې تېر کړي دي، همدې عواملو دی په سیاسي چارو کې د پوره تجربې او ذکاوت خاوند کړ. کله چې یې د درباري غوړه مالانو په وجه خپله دنده له لاسه ورکړه، نو لازیات سیاسي تفکر او ژورتیا ته متوجه شو او په نتیجه کې یې مهم اثر ((ټولواک)) رامنځته کړ، چې نژدې د ۴۸۰ کلونو په بهیر کې یې د نړۍ پر سیاسي فضا فکري واکمني وکړه او کوي یې. دا کتاب د مکیاویلي د پرله پسې مطالعې او تجربې یو داسې نچوړ او غورچاڼ دی، چې د متن هر پراګراف، هره جمله، هره کلمه او هر توری یې په ډېر دقت لیکل شوی دی. کله چې سړی دا کتاب لولي، نو هېڅ جمله او هېڅ ترکیب ورته زیات نه ښکاري، چې سړی فکر وکړي دا یو زیاتي ترکیب دی او باید نه وای په کې راغلی، داسې لکه د ریاضي د عددونو او فورمولونو په شان چې هر عدد ځانته خپل خپل ځای ډکوي او له حذف سره یې مطلوبه نتیجه له منځه ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې کتاب د ليکلو يو هدف دا و، چې د ايټاليا د هغه وخت واکمن له سياسي تېروتنو وژغوري او په ايټاليا کې د يوه مضبوط نظام د جوړولو لارې- چارې په ګوته کړي، خو په دې کتاب کې شنل شوي او افاده شوي سياسي مسايل دومره ژور، دقيق او پراخ وو، چې نه يوازې د يوې واحدې ټولنې د واکمنو لپاره ښې لارښوونې وې، بلکې په ټوله نړۍ کې يې د سياسي ستونزو، کړکېچونو او ناروغيو د اوارۍ او درملنې لپاره د ښو کاري نسخو کار هم ورکړ، په همدې وجه دا اثر د نړۍ په يو زيات شمېر سياسي کړيو کې مشهور شو، ان تر دې چې يو زيات شمېر سياستوالو او سياستپوهانو په سياسي چارو کې يو شمېر ناعاطفي او جابرانه مسايلو ته د جواز په پلمه ناسم او د ولسواکۍ خلاف بللی دی، خو بيا هم هغه سياستوال چې سياست، اخلاق او عواطف سره بېلوي او سياست يوازې د ګټو د ترلاسه کولو وسيله ګڼي او د اخلاقي ايډيالونو تابع يې نه ګڼي، دا کتاب يو مهم تيوريک اثر ګڼي، ددې اثر يوه لويه ځانګړنه دا ده چې تيوري او نظريات يې د زمان او مکان تابع نه دي؛ دا اثر چې د هرې ټولنې يو سياسي وګړی په ځير سره لولي، نو د خپلې ټولنې د ګڼو پېښنو او ګڼو سياسي کرکټرونو انځورونه به په کې وګوري، سړی فکر کوي چې دا پېښې او دا کرکټرونه د دوی په ټولنه کې تېر شوي او ده په خپلو سترګو ليدلي دي. موږ چې کله د خپلې ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي پېښې ګورو او بیا په هغو کې ببلابېل کرکټرونه مطالعه کوو او بیا دا کتاب ګورو، نو فکر کوو لکه مکیاویلي چې دا کتاب د افغاني ټولنې لپاره لیکلی وي، مکیاویلي چې د مختلفو واکمنو کوم مختلف خصوصیتونه په ګوته کړي او له هغو څخه راټوکېدلو پایلو ته یې اشاره کړې، د هغو هره بېلګه موږ په خپله ټولنه کې موندلای شو، مکیاویلي وایي:((ناورین به د ډېر لږ وخت لپاره د خلکو په ذهنونو کې پاتې شي او ډېر کوچنی بلل کېږي، خو که ممکن ژر تر ژره ځپلو شویو خلکو ته مرستې ور ورسوي، دا مرستې به تر ډېره د خلکو په ذهن کې پاتې شي او له امله به یې د واکمن نوم په ډېر درنښت یادېږي)).

د پورتنۍ جملې د عملي تطبیق بېلګه موږ په خپله ټولنه کې ګورو، په کابل کې مختلفو تنظیمونو ډېره مرګ ژوبله وکړه او پر خلکو یې یو ستر ناورین خور کړ، د همدې ناورین په نتیجه کې دوی د زیاتې شتمنۍ څښتنان شول، کله چې ناورین پای ته ورسېد، همدا ناورینوال اوس پر هغو خلکو د خپلې شتمنۍ په زور حکومت کوي او په پارلماني ټاکنو کې یې هم د همغې نامشروع شتمنۍ په زور تر ټولو زیاتې رایې راخپلې کړي دي. مکیاویلي وایي:((سخاوت او زړه سوی واکمن د حقارت او کرکې خواته راکاږي)) دلته له ((سخاوت)) څخه د مکیاویلي مقصد هغه سخاوت دی، چې واکمن یې یا له خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

جېبه او یا هم د بیت المال له کڅوړې کوي، چې دا ډول سخاوت په پای کې واکمن له فقر سره مخامخوي او کله چې یو واکمن د فقر مرحلې ته ورسېد، په سخاوت بلد ولس بیا له فقیر واکمن څخه ملاتړ نه کوي. مکیاویلي د یو واکمن لپاره تر حده زیات زړه سوی هم مضر بولي او وایي له هغه واکمن څخه چې خلک دو بېرې احساس ونه کړي، د هغه ملاتړ نه کوي. همدا نظر خوشال بابا هم ورکړی او وایي:((حاکم چې قهر او مار چې زهر ونه لري)) مانا دا چې خپل جوهر او خصوصیت نه لري.

مکیاویلي هغه واکمن بریالي ګڼي، چې په بېلابېلو لارو له خلکو پانګه راټوله او بېرته یې خلکو ته خېرات کړي. دا ډول سخاوت دوراني حرکت لري، چې تمامی یې نه شته، ځکه نو واکمن ټول عمر د خلکو په زړونو کې محبوب پاتې کېږي، موږ په خپله ټولنه کې دا ډول ډېرې بېلګې لرو، چې د خلکو د شتمنۍ لوټوونکي او بېرته پر خلکو د هغې د یوې برخې مصرفوونکي ته خلک (ځوانمرد) او (ډوډۍ مار) وایي او له ځانګړي درناوي څخه برخمن وي.

مکیاویلي د دې پوښتنې په ځواب کې چې خلک باید له واکمن څخه وېره ولري او که له هغه سره مینه؟ وایي چې وېره تر مینې غوره ده. دده په نظر له واکمن څخه وېره په ټولنه کې د سولې او ثبات سبب ګرځي، عامه شتمني په کې خوندي کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لـه واكمـن سـره مينـه يـو اختيـاري كـار دى، چـې ورو ورو انارشۍ او ګډوډۍ ته لار اواروي، له واكمن څخه د وېرې او له هغـه سـره د مينـې بېلګـې مـوږ پـه خپلـه ټولنـه كـې لـرو، د امير عبدالرحمن خان او سردار محمد داوود خان شخصيتونه او حكومتونه هغه بېلګې دي، چې خلكو ترې وېره احساسوله، ځكه نو پر دې وخت عامه نظم ټينګ و، داسې حكومتونه او واكمن چې خپل پرستيژ يې له لاسه وركړى و او خلكو ترې ويـره نـه احساسـوله، ورو ورو پـه انارشـۍ بـدل شـوي دي، مكياويلي وايي: ((ځوك چې د نويو قوانينو او اصلاحاتو د پلي كولو مشري پر غاړه اخلي، په حقيقت كې د هغو خلكو دښمني پر غاړه اخلي، چې په تېرو قوانينو كې سوكاله وو)).

كله چې په افغانستان كې د هر نوي متمدن قانون د تطبيق لپاره هڅه شوې ده، نو دوديزوالو يې د ځاني ګټو لـه املـه مخالفت كړى دى، او غوره بېلګه يې د غازي امان الله خان اصلاحات وو، چې ارتجاعي ځواكونو يې مخالفت وكړ.

مكياويلي وايي: ((د بخت پـه زور حكومت تـه رسـېدل اسان دي خو د واكمنۍ ټينګول يې سخت كار دى)).

د اسـتاد كانديد اكاډيميسـن محمـد صـديق روهـي پـه وينا((افغانستان د استثناتو هېواد دى، دلته د سياسي پېښو وړانـدوينې نـه كېـږي، يـانې ځينـې سياسـي پېښـې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیتونه په کې په استثنايي ډول رامنځته کېږي، چې د خلکو سیاسي برخلیک ټاکي)).

که موږ خپله ټولنه د مکیاویلي او استاد روهي په پورتنیو فورمولونو کې واچوو، نو له پوره واقیعت سره به مخ شو، په افغانستان کې د سقاو زوی واک ته رسېدل، ځکه یوه استثنايي پېښه ګڼل کېدی شي، چې دا سې خلک هېڅ ډول تګلاره او فکر نه لري، نو څنګه واک ته رسېدلای شي؟ دغه راز که په امریکې کې د سپټمبر د یوولسمې نېټې پېښه نه وای رامنځته شوې، کېدی شي په افغانستان کې د لنډه مهالي، منځمهالي او انتخابي حکومت په نامه اوسني سیاسي اصلاحات اصلاً هېڅ رامنځته شوي نه وای. د بخت په زور واک ته رسېدلي خلک په رښتیا هم تر هغه پورې په واک کې وي، چې بخت ورسره ملګری وي، ځکه دا ډول خلک تر واک د مخه او وروسته دواک د نیولو او ساتلو لپاره کوم دقیق پلان او ستراتیژي نه لري. مکیاویلي د وینو څښونکو او هغو واکمنو په باب، چې د برچې پر زور حکومت کوي وایي: ((څوک چې تل وینې تویوي، تل دې ځان لپاره توره ولري، ځکه ولس پر ده او دی پر ولس باور نه کوي)).

موږ په افغانستان کې د داسې واکمنو بېلګې هم لیدلي، چې ټول عمر یې د خپلې واکمنۍ لپاره تر ځان د تورو دېوالونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاو کړي او هر کله چې دا دېوالونه له منځه تللي، نو واکمني او واکمنان هم له منځه تللي دي.

مکیاویلي سیاستوالو ته وړاندیز کوي او وایي چې باید د خپل حکومت بنسټ ټینګ جوړ کړي، دی د یو مستحکم حکومت لپاره ښه قانون او ښې لښکرې اساسي عناصر بولي، دی اجیرې او مرستندویې لښکرې د یوه حکومت او واکمن لپاره بې ګټې ګڼي، د مکیاویلي په نظر ((اجیرې او مرستندویې لښکرې د دښمن پر وړاندې بې زړه وي، بې نظمه وي، د جنګ پر وخت میدان پرېږدي او د سولې پر مهال خزانه لوټوي))، مونږ په خپل هېواد کې مرستندویې (رابلل شوې او راغلې لښکرې) اجیرې ملېشې او نورې ډول ډول لښکرې ولیدې، چې نه هېواد او نه هم هغه واکمن ته په ګټه تمامې شوې چې رابللې یې وې، ببرک کارمل پر شوروي لښکرو ډډه ولګوله، خو یو وخت داسې راغی چې همدې شوروي لښکرو په پای کې له واکه څنډې ته کړ، ډاکټر نجیب الله د شمال پر بېلابېلو ملېشو ډډه ولګوله، خو په پای کې پر هغه بر خلیک اخته شو.

مکیاویلي واکمنو ته توصیه کوي چې: ((د ولس شتمنۍ ته لاس ونه غځوي، ځکه خلک د پلار مړینه هېروي خو له پلاره ورپاتې شتمني یې له زړونو نه وزي)).

د پورتنۍ خبرې عملي بېلګې هم مونږ په خپل هېواد کې ولیدې، په افغانستان کې ډېر مرګونه او ظلمونه وشول، زیاتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه زیانونه او ظلمونه د خلکو له یاده ووتل، خو د نور محمد ترکي د (۷) او (۸) ګڼه فرمانونه، چې د خلکو د شخصي ځمکو د وېش او ولور په باب صادر شوي وو او دواړه د خلکو په شخصي ملکیت او ژوندانه کې د مداخلې ستر عاملونه ګڼل کېدل، تر اوسه پورې د خلکو له یاده نه دي وتلي او آن یو شمېر سیاستپوهان یې په افغانستان کې د بحران د اوږدېدو ستر لاملونه ګڼي.

د مکیاویلي دا کتاب (ټولواک) د سیاسي او ټولنیزو پېښو د شننې او تحلیل په باب ډېرې ژورې او پخې خبرې لري، چې هره یوه یې د کاڼي کرښه ګڼل کېږي، د کتاب د ټولو خبرو تحلیل او بحث پر ځای به ښه دا وي چې خپله د کتاب اصل ته وروګرځو.

په ټولیزډول دومره ویلای شم لکه څنګه چې د حسابي معاملاتو د حل لپاره د ریاضي فورمولونو ته اړتیا ده، دغسې ددې کتاب محتویات د سیاسي ستونزو د شننې او حل لپاره د سیاسي فورمولو په توګه کار کوي، هر څوک چې په سیاسي چارو او معاملاتو کې ګوتې وهي، نو ورته بویه چې دا کتاب یو ځل ضرور ولولي. ځوان او هڅاند لیکوال ښاغلي داوود حبیبزي چې د هېواد د سیاسي او ټولنیزو پېښو د شننې او دهغو په باب د یوه غوره او دقیق دریځ نیونې ښه لېوال او مینه وال دی، په افغانستان کې د سیاستپوهنې د علمي اثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمښت ته متوجه شوی او د همدې تشې د ډکولو په نېت یې دا خورا مهم اثر له انګریزي ژبې څخه پښتو ته ژباړلی دی. دا اثر په خورا معیاري او کره پښتو ژباړل شوی او سرې یې له لوستلو څخه ډېر خوند اخلي، زه په داسې حال کې چې د ښاغلي داوود حبیبزي دا کار ستایم او دا په پښتو کې د ژباړل شویو اثارو په جمله کې له ژبني پلوه یو ښه پوره او کره اثر ګڼم، د کتاب د چاپ له امله ده او میوند کلتوري ټولنې ته، چې دا کتاب یې خپورکړ، مبارکي وایم، دغه راز له حبیبزي څخه هیله من یم، چې د نورو دا ډول مهمو اثارو ژباړې ته هم ملا وتړي، که چېري دا اثر د هېواد راتلونکي سیاستوال ولولي او له ګڼو سیاسي ستونزو څخه د یوې په حل کې هم ورسره مرستندوی شي او ستونزه په عادلانه ډول حل کړي، نو حبیبزی صیب به یې په ثواب کې شریک وي، د همداسې هیلې د برې په هیله.

په درناوي

اسمعیل یون

کابل پوهنتون

د ۱۳۸۵ل کال د لړم ۱۰مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((یوه شپه دوه خوبونه)) او د هغو تعبیرونه

په هره ټولنه کې چې اختناق خور شي، نو د ټولنې د نورو خواوو تر څنګ یې هنر او ادبیات هم خپل رنګ بدلوي، عموماً د اختناق د دورې ادبیات د همغه اختناق تصویر انځوروي.

دا ادبیات زیاتره، د خوند، خوښۍ او خوشالۍ لپاره نه وي، بلکې د اکثرو همغو ډول، ډول بدرنګیو انعکاسوونکی وي، چې د همدې ستم له امله راټوکېدلې وي.

((یوه شپه او دوه خوبونه)) هم په افغانستان کې د اختناق د دورې د یوه مشخص پېر یا بهیر انځور دی، چې شاعر یې د خوب په بڼه انځوروي.

شاعر خپل کلی د خپلې ټولنې د حال او ماضي ژوندانه د یو سمبول په توګه کارولی او په هغه کې یې د ژوند دوه بېلابېل پړاوونه او رنګونه (تر اختناق دمخه پړاو، تر اختناق وروسته مرحله) سره پرتله کړي دي، شاعر یا لیکوال په کلي کې دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالته انځور کړي دي او دا يې مجسم کړي، چې پخواني حالت تر او سني هغه په هر ډول ښکلی او سوکال و.

د ليکوال په نظر په پخواني حالت کې د کلي يا ټولنې مانيز او نور مادي ارزښتونه خوندي وو، د مشر او کشر، خان او ملا او نورو دريځونه او صلاحيتونه مشخص وو، د همدغو صلاحيتونو د مناسب وېش له امله د کلي د متوازن پرمختګ او هوساينې چارې سمبالېدې، خو کله چې د يوه اختناق او بهرني فشار په نتيجه کې په کلي کې کشر د مشر، ملا د خان او بې مخه د مخور ځای ونيو، نو په کلي کې ګډوډي رامنځته شوه، د ليکوال هدف له کلي څخه خپل هېواد دی، خو ده خپل کلی د خپل هېواد لپاره د يوه سمبول په توګه کارولی دی.

د خوب ددې کيسې په لړ کې بېلابېل کرکټرونه د سړي ذهن کې ژوندي کېږي، چې اکثره يې منفي رنګ لري او ددې علت هم طبيعي دی، دا ځکه چې د اختناق لوبغاړي طبعاً بدرنګ کرکټرونه دي، د کيسې د شخصيتونو د بيان لپاره ولسي يا بزګري ژبه کارول شوې او داسې بزګري ترمينالوژي يا اصطلاحات کارېدلي، چې که چاکليوالي ژوند نه وي تېر کړی يا يې بزګري نه وي کړې او يا هم له بزګرانو او کروندګرو سره نږدې پاتې شوی نه وي، پر مانا يې په اسانۍ سره نه شي پوهېدلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((يوه شپه دوه خوبونه)) ليکنه د خپل هنري او کيسه ييز ارزښت تر څنګ دا ارزښت هم لري، چې ښه لويه بزګري پانګه ((ژبني اصطلاحات)) يې په کې خوندي کړې ده.

د شکل له پلوه اساساً دا ازاد نظم دی، چې داستاني بڼه لري، خو که په ليکنه بڼې سره يې سم ليکلای وای، نو کېدی شول هغه بندښت او ماتوالی چې اوس د ځينو مسرو په لوستنه کې رامنځته کېږي، له منځه تللای وای.

پر ليکني ناسموالي سربېره ځينو ځايونو کې وزني تېروتنې هم لري، چې شاعر کېدی شي، په خپل زړه همداسې پرې ايښې وي او داسې يې ګڼلې وي، چې پر خپلې ليکنې وزني قيد تحميل نه کړي.

ښاغلي ليکوال او شاعر محمد حسن حسام د دا ډول نويو ليکنو چې پخوانی بېلګې يې ډېرې نه دي ليدل شوي، خپله تجربه لري، تر دې د مخه يې (زه کابل يم) (سپينې وينې) او (سر خلاصي ليکونه) کې هم دا ډول تجربې کړې دي، خو په هر ترتيب نوې زمانه، نوي ادبي بهيرونه، په خپله نوې ادبي تجربې راټوکوي او ((يوه شپه دوه خوبونه)) هم له همدغو نويو تجربو څخه يوه تجربه ده. له ښاغلي ليکوال څخه يې زموږ هيله دا ده چې دا انفرادي تجربې نورې هم پسې وغځوي او لا يې پخې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه نور د لوستونکو او د ليکنې تر منځ د پوال کېږم نه، ((يوه شپه دوه خوبونه)) لوستونکو ته پرېږدم، چې له خپلو تعبيرونو سره سم يې تعبير کړي.

د اختناق د ښامارانو د له منځه تلو په هيله

اسمعيل يون
کابل- افغانستان
لومړی مکروريان
۱۳۸۵ل کال، د کب مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

((حقیقت)) او د کوچنیانو ادبیات

لکه څنګه چې زموږ په ټولنه کې کوچنیان له خپلو ډېرو حقونو څخه محروم دي، دغسې له خپلو ادبیاتو څخه هم بې برخې دي. په پښتنو شاعرانو کې یوازې په شمار شاعرانو د کوچنیانو لپاره شاعري کړې ده، مرحوم محمد عثمان نژند او خدای بښلی غلام حضرت روغمن هغه کسان دي چې باید په دې برخه کې ترې په قدردانۍ سره یادونه وشي. د دوی شعرونه په پښتو تعلیمي کتابونو کې راغلي او زموږ د کوچنیانو پر ذهنونو او عواطفو یې ښه تاثیر ښندلی دی. ښاغلی محمد نواز حقیقت په پښتو ادبیاتو کې بله هغه څېره ده چې خپل قلم یې تر هر بل کار زیات د کوچنیانو ادبیاتو ته وقف کړی، حقیقت صاحب تراوسه ((لس شعري ټولګې)) یوازې د کوچنیانو لپاره چمتو کړي، چې له هغو څخه یوازې دوه یې ((سپینه کوتره او د لمر ترانې)) چاپ شوي او نورې یې لا د چاپ انتظار باسي.

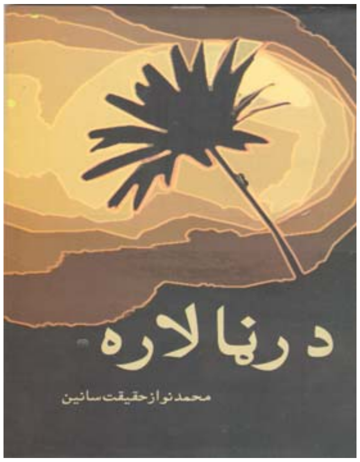

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ نرواکه او پلارواکه ټولنه کې ((ښځينه شاعري)) او د ((کوچنيانو لپاره)) شاعري کمه ده. د ((ښځينه شاعرۍ)) د کمښت وجه شايد اقتصادي او علمي شاته پاتېوالی، مذهبي او کلتوري بنديزونه او له هغو څخه ناسم تعبيرونه وي، خو دا چې د کوچنيانو لپاره ولې کم ادبيات رامنځته شوي، په دې برخه کې څه کلتوري او مذهبي بنديزونه او ناسم تعبيرونه نه وو، خو کېدی شي د ټولنې عام شاته پاتېوالی او د تعليم د کچې ټيټوالی يې غټ عامل وي. خو خير عوامل چې هر څه وي، وي به، خو اوس موږ عملاً د کوچنيانو لپاره د ځانګړو ادبياتو په برخه کې ډېر غريب يو.

کله چې سړی په لومړي ځل د کوچنيانو لپاره له ادبياتو او يا هم شاعرۍ سره مخامخېږي، نو دا خبره ورته ساده او بسيطه ښکاري او داسې فکر کوي، چې تر ټولو ساده او اسانه ليکوالي يا شاعري همدا د کوچنيانو لپاره ده، ځکه چې نه زياتو تصويرونو، نه نادرو تشبهاتو او استعاراتو ته په کې اړتيا شته او نه هم نورې سپېڅلتيا ته، خو که کله عملاً د کوچنيانو لپاره پر شاعرۍ پيل وکړي، نو ورته معلومېږي، چې څومره سخت کار دی. واقعيت دا دی چې څوک د کوچنيانو لپاره شاعري کوي که هغه خپله يو ځل ځان د کوچني په رول او کرکتر کې وانه چوي، ځان په تخيلي او فکري لحاظ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنیتوب مرحلې ته ونه رسوي، شاعري به یې د کوچنیانو تر کچې پورته وي، خو هغو ته به خوند ور نه کړي.

د کوچنیانو لپاره شاعري د خپل کوچنیتوب د تجربو په رڼا کې کېدلای شي، شفاف، خواږه، بې تکلفه عواطف او نا سیاسي تفکر هم د کوچنیانو د ادبیاتو په رامنځته کولو کې ښه رول لري.

ښاغلی محمد نواز حقیقت که څه هم اساساً یو سیاسي سړی او لیکوال دی، خو د ماشومانو لپاره په شاعرۍ کې یې خپل سیاسي دریځ یوې خواته پرې ایښی او یا هم ډېر کم ترې څرګند شوی دی. ماشومان معمولاً له هغو شیانو سره ډېره علاقه لري چې دوی یې مجسمولای، لمسولای او تشخیصولای شي او عملاً یې په ورځینۍ ژوند کې ګوري، حقیقت صیب دغه پدیدې ډېرې ښې درک کړې او هغه یې بیا په خپلو نظمونو او شعرونو کې دوی ته تعریف کړې دي. لکه پیشو، هلیکوپټر، طوطي، بلبله، تلیفون، ښکاري سپی، بیزو، مېږی، غوا او نور...

دې ډول مسایلو سره ماشومان په طبیعي او فطري ډول مینه او علاقه لري، نو که ددې شیانو په تعریف کې اخلاقي، روزنیز او ښوونیز عناصر ځای شي، ماشومان یې بې فشاره او په نامستقیم ډول هضموي او د هغوی په وده کې اساسي رول لري.

د ښوونې او روزنې د پوهانو په اند بې فشاره زده کړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومانو لپاره تر ټولو ښه زده کړه ده. ښاغلی حقیقت د کوچنیانو لپاره په خپله کړې شاعرۍ کې په دې بریالی شوی چې یو زیات شمېر روزنیز، اخلاقي، وطني، ټولنیز او نور ژوندني مسایل په خپلو نظمونو او شعرونو کې ځای کړي او کوچنیان پرې وپوهوي.

د کوچنیانو لپاره شعرونه باید زیاتره په تعلیمي کتابونو کې ځای شي، په دې ډول ترې کوچنیان ښه ګټه اخیستلای شي. زه نه غواړم چې پر دې ټولګې خپله لیکنه نوره وغځوم، غواړم د کوچنیانو لپاره د حقیقت صیب دا یو نظم د بېلګې په توګه راوړم، چې د تلیفون پر تعریف سربېره د هغه ځومره نورې ګټې بیانوي. نور نظمونه یې هم همدا ګټې لري:

د تلیفون خبرې

وروړ مې وکړو تلیفون
ویلې څنګ مو دی ژوندون
ما ویل شکر خیر خیرت دی
ته به کله شې راستون
خپل دیدن دې راوړه ماته
درپسې یم ځیګرخون
ده ویل زه په خیر درځمه
چې رخصت شي پوهنتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړې ما خپله خبرې
ښې خوږې ښې خوندورې
ورور مې شو له ما خوشال
ورکړ ما د کور احوال
ماته وویل زما ورور
کړه سلام په پلار او مور
تلیفون یوه ښه اله ده
د خبرو وسیله ده
لنډوي اوږدې مزلې
چې زنګ راغی وایه بلې.
د کلالیو افغان ماشومانو د نېکمرغه راتلونکي په هیله

په مینه
محمد اسمعیل یون
کابل، ۱۳۸۲-۲-۱

ترپايليک پورته هڅه

د ژبو او ادبياتو پوهنځي په وروستي سمستر کې د مونوګراف يا (پايليک) په نامه يو مضمون په درسي نصاب کې شامل دی. محصلين د ليسانس دورې په پای کې، مکلف دي يوه رساله يا کتابګوټی وليکي.

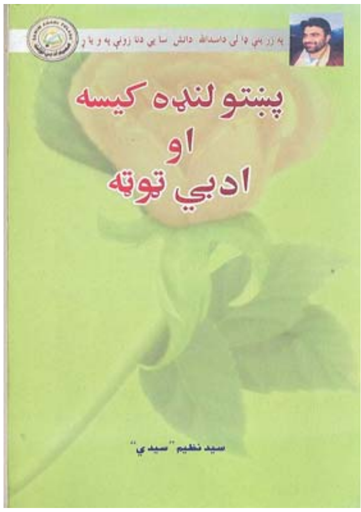

دا کتابګوټی پر يوه مشخصه موضوع د يوه ټاکلي لارښود استاد تر نظر لاندې بشپړېږي، چې مونوګراف ورته وايي. د پايليک يا مونوګراف د ليکلو مخونو شمېر معمولاً تر دېرش مخونو کم نه وي. له هغه وخته چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځی تاسيس شوی دی، نژدې اويا کاله کېږي، د دې نژدې اوو لسيزو په بهير کې په زرګونو عنوانه مونوګرافونه ليکل شوي دي. د پښتو څانګې د محصلينو له خوا د منظمو ليکل شويو پايليکونو شمېر هم نژدې پنځوسو عنوانونو ته رسېږي. يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ما په پښتو څانګه او د کابل پوهنتون په عامه کتابتون کې د خوندي شويو مونوګرافونو لټون کاوه، هلته مې وليدل چې يو زيات شمېر مونوګرافونه داسې وو، چې په خورا زيار او زحمت ليکل شوي وو او لازمه وه، چې چاپ شي او ګټه يې ټول ولس ته ورسېږي؛ خو داسې مونوګرافونه په کې هم وو، چې نه يوازې په چاپ نه ارزېدل؛ بلکې د مونوګراف ليکنې پر معيارونو هم برابر نه وو او ځينې يې پر تکراري موضوعګانو ليکل شوي وو.

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پنځوسمې کاليزې په وياړ، ما د نوموړي پوهنځي د پښتو کتابونو او مونوګرافونو يو کتابښود ترتيب او چاپ کړ، له دې کار څخه زما هدف دا و، چې د ژبو او ادبياتو پوهنځي کړې کار او شتمني راټوله او خوندي کړم او بل محصلينو ته د ادب پوهنځي د ماضي د مطالعې لپاره يو کتاب په لاس ورکړم او بل هدف مې دا و، چې که په راتلونکي کې نور مونوګرافونه ليکل کېږي؛ نو پر زړو او تکراري موضوعګانو و نه ليکل شي، سره له دې چې اوس هم پر يو شمېر سولېدلو او کليشه يي موضوعګانو مونوګراف ليکل کېږي؛ خو زياتره پايليکونه له دوديزې بڼې راوتلي او نوې موضوعګانې يې خپرلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((پښتو لنډه کیسه او ادبي ټوټه)) د همدغو مونوګرافونو له جملې څخه دی، چې دوه ډېره بنه نه لري او پر یوې ورې موضوع یاني د کوم شخص د تعریف پر محور نه راڅرخي او یوه داسې عامه موضوع، چې ارزونه او شننه یې زموږ ځوان لیکوال پښت ته ډېره ضروري او ګټوره ده څېړل شوې ده.

((ادبي ټوټه)) زموږ په ادبي ټولنه کې یوه هغه موضوع ده، چې تر اوسه یې پر تعریف او فورم د ادبپوهانو ترمنځ پوره توافق نه شته، ځینې یې یو ادبي فورم ګڼي او ځینې یې له فورم څخه منکردي او ان وایي له چا څخه، چې لنډه کیسه خرابه شي او یا هم شعر ترې بې وزنه او کم وزنه شي؛ نو د ادبي ټوټې نوم پرې کېږدي؛ نو د داسې موضوعګانو شننه او سپړنه د ادبیاتو نویو لارویانو ته ډېر څه سپینوي.

ښاغلی سید نظیم (سیدي) پر لنډې کیسې هم هراړخیزه رڼا اچولې، له تاریخچې او تعریفه نیولې بیا د هغې رغنده توکونه ټول یې تشریح کړي او شنلي دي. د ده دا کار ځوانو لیکوالو ته سمه او رڼه لاره په ګوته کوي.

د دې پایلیک بله غوره ښېګڼه دا ده، چې د لنډو کیسو او ادبي ټوټو دواړو بېلګې یې راوړي او تحلیل کړي یې دي.

د دې مونوګراف بله ځانګړنه دا ده، چې تر اوسه پورې د پښتو لنډو کیسو کوم اثار چاپ او یا هم لیکوال ته یې پته لګېدلې ده، د لیکوالو په ګډون یې د هغو نومښود هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړې دی، دا کار له ځوانو لیکوالو سره مرسته کوي، چې د پښتو لنډو کیسو له عمومي زېرمې خبرشي او په دې اړه یو عام جاج ترلاسه کړي. د لنډې کیسې رغنده عناصر یې، لکه: اډانه څېره یا کرکټر، تلوسه، زمان او مکان (چاپېریال) ډیالوګ، لیدلوری او نور په ساده او روانه ژبه تشریح کړي دي.

د دې اثر عمومي ښېګڼه دا ده، چې لیکوال ټول پرخپلې ټاکلې موضوع راڅرخېدلی، له موضوع څخه لرې شوی نه دی، د لنډې کیسې او ادبي ټوټې بېلګې یې راوړې او تحلیل کړې دي. له موضوع تېښته د لیکوال کمزوري ده او دا کمزوري په دې اثر کې نه شته، لیکوال په خپل شوق خپل اثربشپړ کړی او دې پسې نه دی ګرځېدلی، چې یوازې د پایلیک دبرش مخه پوره کړي او خپل کار بشپړ وګڼي.

لیکوال دومره زیار ایستلی، چې خپل کړی کار یې د پایلیک تر دودیزه بریده اوړي او د یو ښه تحلیلي او څېړنیز اثر بڼه خپلوي.

کاشکې پښتو ځانګه، خپلې ټولنې ته نور زیات داسې ګلالي او فرهنګیالي فارغان وړاندې کړي، چې خپلې ټولنې ته ترخپل ټاکلي معیار او بریده زیات کار وکړي او خپل هېواد ته زیات ثمر وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د ښاغلي سيد نظيم سيدي دا پايليک په پښتو ليکل شويو پايليکونو کې يو غوره پايليک ګڼم او ان د پايليک تر معياره يې لوړ ارزوم او د لوی رب (ج) له دربار ورته د نورو بريمنو فرهنګي هڅو غوښتنه کوم.

کور يې ودان او ژوند يې سوکال
پوهنمل محمد اسمعيل يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته دپښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.
محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړی ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره،استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.
استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لويې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لويې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.
تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لويې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لويه جرګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد يون په ختيزو ولايتونو کې د افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر **۱۳۸۵** ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکاډميکو او ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندېدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ايښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- ببرنی لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنی رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي
وفاالرحمن وفا
کابل- افغانستان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library